

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Recull d'articles sobre la repressió franquista a Catalunya

Josep Mª Solé
Juan Villaroya

FEBRER 1988

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

RECERQUES

12

- La fisiocràcia a Espanya*, per Lluís Argemí i d'Abadal i Ernest Lluch
La llengua dels documents notariais catalans en el període de la Decadència, per
Sebastià Solé i Cot
Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a la Lleida del segle XVIII,
per Enric Vicedo i Rius
Huguet i Dupré, una societat comercial de Barcelona (1796-1808), per Michel
Zylberberg
Modernisme i estotocràcia, per Jordi Castellanos
Política feixista a les Balears, per Rosaria Quartararo
Salaris i ocupació a La Maquinista Terrestre i Marítima (1872-1889), per Ramon
Garrabou
Les víctimes dels Fets de Maig, per J.M. Solé i J. Villarroya
-

Les víctimes dels Fets de Maig

per J. M. Solé i J. Villarroya

Els Fets de maig del 1937 a Barcelona constitueixen un aspecte essencial per comprendre el decurs de la guerra civil i l'evolució de la vida política, social i ideològica dins el sector republicà. Són nombroses i d'un valor desigual les aportacions que s'han fet sobre el significat dels Fets de Maig. Hi ha, però, un aspecte tractat superficialment malgrat la seva importància: el nombre de víctimes.

Les informacions sobre la xifra de víctimes dels Fets de maig de l'any 1937 a Barcelona manquen d'un mínim rigor científic.¹ L'obra més detallada sobre els Fets de Maig, de M. Cruells, afirma que «es va donar oficialment la xifra de 400 morts; es va parlar, sense desmentir-ho, de 500, i d'un miler de ferits. No cal dir que eren molts morts i molts ferits. Aquestes xifres es donaren tot seguit d'acabar-se els fets; això vol dir que, passats alguns dies, s'haurien pogut augmentar».² Més imprecisa és l'afirmació de G. Jackson en dir que «*las luchas en Barcelona durante el mayo de 1937 tal vez produjeron unas 1000 víctimas, que hay que calificar más bien en las categorías de asesinato o represalia que no en las de bajas militares*».³

L'estudi de Ramón Salas Larrazábal referent a la pèrdua de vides humanes a conseqüència de la guerra civil⁴ es basa en l'anuari de l'Instituto Nacional de Estadística, que fa una molt completa classificació de l'etiologia de la mort. R. Salas escriu: «*Las 498 inscripciones de exceso son las que se registran en 1937 en Barcelona, y como las víctimas de mayo no se ven reflejadas en ninguna otra parte, me inclino a pensar que fueron esas 498, aunque en verdad me parece cifra harto excesiva*», i a peu de pàgina aclareix: «*En torno a este tema se han manejado cifras muy diversas y nunca justificadas. El hecho de que los combates fueran muy localizados, unido a que tanto las fuerzas del gobierno como los dirigentes de la C.N.T. rehuyeron todo que pudiera producir la generalización de los combates, y la corta duración de éstos, hace que no crea que la cifra de muertes pudiera superar al par de centenares, aunque su elevación a esas quinientas registradas pudiera ser debida a los homicidios que sucedieron al alto el fuego.*»

1. Ens sembla que la xifra que normalment s'ha escrit sobre les víctimes dels Fets de Maig deu néixer de la intervenció per ràdio de Frederica Montseny demanant la fi dels combats: «*Según dijo la Montseny por la radio hubo quinientos muertos ... y mil heridos*», explica J. M. FONTANA, *Los catalanes en la guerra de España* (Barcelona 1977), p. 202.

2. M. CRUELLES, *Els fets de maig, Barcelona 1937* (Barcelona 1970), ps. 94-95.

3. G. JACKSON, *La República Española y la guerra civil* (Barcelona 1976), p. 461.

4. R. SALAS LARRAZÁBAL, *Pérdidas de la guerra* (Barcelona 1977), p. 185.

Nosaltres trobem en el Registre del Dipòsit Judicial de Barcelona, i comprovat en el Registre de Defuncions del Registre Civil de Barcelona, l'ingrés de 332 cadàvers per a tot el mes (diferència resultant del núm. 897, el dia 1 de maig, al núm. 1.229 el dia 31 del mateix mes); la diferència entre ambdós resultats és important. Com pot explicar-se aquesta diferència?

a) Nosaltres partim d'una xifra global inferior per a tot el mes de maig segons les fonts consultades.

b) Salas oblida els efectes bèl·lics. El dia 29 de maig de 1937 l'aviació nacional amb base a l'illa de Mallorca bombardeja Barcelona i segons la nota oficial van morir 64 persones a causa de l'acció de 7 trimotors.⁵

Sobre el punt a) aportem la relació nominal de víctimes. Sobre el b), hem comprovat l'ingrés de 63 cadàvers el dia 29 de maig a conseqüència dels bombardeigs. Xifra que pot comprovar-se en el citat Registre del Dipòsit Judicial i que és la diferència que correspon entre els números 1.155 al 1.217 (al costat de cada número és indicada la identitat de la víctima i la causa: «bombardeig»).

Creiem fora de lloc de creure superior el nombre d'homicidis posteriors als Fets de Maig al de les víctimes dels enfrontaments i combats. És una opinió que no es justifica amb proves. En definitiva, per fer una catalogació de les víctimes dels fets de Barcelona, cal diferenciar les que són resultat de les lluites internes en el si del camp republicà i les que són víctimes civils dels bombardeigs efectuats pels nacionals, terme que no és esmentat com a causa de l'increment de finats per al mes de maig per Salas Larrazábal. I el matís que això suposa és força diferent.

Noves fonts metodològiques

Seria difícil d'intentar de fer una valoració global de la pèrdua de vides durant els Fets de Maig si no es tinguessin elements nous que poguessin documentar la investigació.

La nostra recerca s'ha basat en dues fonts principals: El Registre Civil de Defuncions de Barcelona, que és la que aporta més documentació sobre cada una de les víctimes identificades, i el Registre del Dipòsit Judicial. Hem pogut consultar unes fonts secundàries que podien aclarir-nos alguns dubtes quan alguna de les fonts principals no ens els resolien. Així, la premsa i el Registre de Cementiris de Barcelona, que ens indica l'entrada dels cadàvers i el seu posterior enterrament.

El Registre Civil de Defuncions és el centre administratiu —dependent del Ministeri de Justícia— on es duu el control sobre el moviment de població que mor en una localitat. En cada acta de defunció se'ns indiquen les dades de la persona que allí consta.

El Registre del Dipòsit Judicial era el que s'encarregava del control de les persones la mort de les quals feia necessària la intervenció del jutge; era a l'Hospital Clínic i avui n'és depositari l'Ajuntament de Barcelona.

La premsa de Barcelona donava durant els dies de maig que estudiem una relació diària de les baixes que s'anaven produint. A partir d'aquesta es pot saber numèricament les víctimes que són ingressades als diversos hospitals i clíniques de Barcelona; ens dona relació de la majoria dels agents d'ordre públic i

5. «La Vanguardia» (30-v-1937).

seguretat traspassats i una certa informació de les comarques; de vegades reflecteix la seva militància.⁶

En resum, la premsa és una font d'informació molt apta —en aquest període— per a còmputos globals, quan es té la documentació directa.

Així, podem veure que en fer un resum global del total de víctimes dels Fets de Maig «La Vanguardia» escriu: «En total, pues, el número de muertos por dichos sucesos, según las actuaciones judiciales, es de 221.»⁷ Xifra força aproximada a la total presentada per la documentació nostra: 218. (Hem indicat amb una P les persones que esmenta la premsa).⁸

A partir de les fonts al nostre abast, veiem que gairebé totes les víctimes foren registrades dies després de la seva mort, el motiu és en els tràmits judicials a què la llei obliga. Quan hem trobat divergència sobre la data de la mort en les fonts consultades, hem optat per la que ens dona l'acta de defunció del Registre Civil.

Els Fets de Maig es produeixen dins la setmana que va del dilluns 3 al dissabte 8. Una relació dels caiguts en cada un dels dies ens dona: dia 3, 7 morts; dia 4, 78 morts; dia 5, 56 morts; dia 6, 45 morts; dia 7, 17 morts, dia 8, 5 morts, dia 9, 6 morts; dia 10, 3 morts, i dia 11, 1 mort. Les principals topades van tenir lloc els dies 4, 5 i 6, i els finats dels darrers dies serien poc importants pel que fa al nombre.

L'aspecte de la relació nominal presenta 191 persones identificades i 27 per identificar, és a dir, desconegudes. Això vol dir que en fer-se l'acta de defunció s'ignorava judicialment la identitat de la víctima.

Al marge d'aquestes 218 persones, cal recordar que no tractem de les represàlies posteriors a la setmana de lluita, ni tampoc dels fets ocorreguts a comarques.⁹

6. Així, «Pascual Rodríguez, sargento de la tercera compañía Durruti, Agrupación Anarquista «Los de Ayer y los de Hoy» («La Vanguardia», 8-v-1937). També indica el mateix dia la mort dels militants del POUM: Antonio Carbonell, Juli Cid, Josep Antolín i Salvador Alvareda Clarà. El dia 11, del també militant del POUM Jaume Fornells. El dia 9 indica la d'Ubiñana, Maluendas i Laudete, del «Sindicat de l'Edificació, Fusta i Decoració» de la CNT («Solidaridad Obrera», 9-v-1937). Sabem per «La Vanguardia» que Maluendas era de les Patrulles de Control de la zona primera; i el dia 11 informa, a més a més, de l'enterrament de Sesé, de Josep Alcalde Sánchez, capità de la caserna Voroxilov, afecte a la Divisió Carles Marx. També, la del milicià de la caserna Carles Marx Donat Rubio. El dia 13 la dels militants d'Estat Català, pertanyents a les Milícies Alpines, Fèlix Marimon Carol i Domènec Jaumot Marqués.

7. 11-v-1937.

8. La premsa de Barcelona dona un total de 115 noms, però cal veure que el d'Àngel García Guijarro és repetit («La Vanguardia», 11-v-1937).

9. Paral·lelament al fets de Barcelona, es produïren diversos enfrontaments en altres indrets de Catalunya. Hem recollit el que s'ha dit sobre el que va ocórrer a Tortosa, Tarragona, el Port de la Selva i Cadaqués:

«A Tarragona es produïren enfrontaments els dies 5 i 6; després d'un acord entre els diversos sectors, es va aturar el foc. Malgrat aquest, en dies posteriors aparegueren pels afores de Tarragona diversos cadàvers de 13 anarquistes, entre ells de l'uruguaià Juan Rúa» (CRUELLES, *op. cit.*, p. 97, PEIRATS, *LA CNT en la Revolución Española* (París 1971), v. II, ps. 158-159, dona el nom de les víctimes).

«La Vanguardia» (18-v-1937), que ens assabenta del resum del sumari de Tortosa, parla de 6 morts i de 194 detinguts, 95 dels quals foren posats en llibertat i es van fer 33 processaments (CRUELLES, *op. cit.*, p. 98).

A Cadaqués i al Port de la Selva també es produïren topades armades. «La Vanguardia» del dia 12-v-1937 duu el nom de diferents víctimes: va ser nomenat jutge especial Vidal Letcha. Aquí ens trobem un fet que cal ressaltar: a la «Solidaridad Nacional» franquista de l'1-vi-1939 apareix una esquila amb 5 noms del Port de la Selva «caídos en defensa

Respecte al lloc de naixement, solament sabem el 39,4 % del total i el 38,07 % del veïnatge. Sobre aquestes dades veiem:

	xifra	%
nats a Barcelona-ciutat	25	29,06
nats resta de Catalunya	11	12,7
nats resta de l'estat	43	50
nats a l'estranger	7	8,16
i dels veïns, tenim que són de Barcelona	79	95,1
de fora de Barcelona	7	4,9

resultats que són únicament indicatius i cal relativitzar molt a causa de la variació que podria produir-se si es conegués el total absolut.

Hi ha en la relació 205 homes, 9 dones i 4 nens, cosa que ens permet parlar de l'existència de víctimes fortuïtes.

Sabem l'edat de 147 persones, això és, el 67,43 % del total. La mitjana és de 34,35 anys.

Coneixem l'estat civil (EC) de 78 persones (el 35,77 %). Hi ha 24 solters (S), que són el 30,76 %, i 50 casats (C), que són el 64,1 %.

Sobre l'ofici, sabem el de 56 persones (el 25,68 % del total), d'aquest percentatge, el 62,5 % correspon a forces d'ordre públic: 35 agents (*Guàrdia Nacional Republicana* —G.N.R.—, *Guàrdia de Seguretat* —G.S.—, *Agent de la Generalitat* —A.G.—). Aquests són el 16,5 % del total de les víctimes.

La causa de la mort (CM) és ajustada en el Registre Civil al que disposa la llei del 16 de juny de 1870, que per no prejudicar les causes *sub judice* indica «la causa immediata que la produjo, es decir, exclusivamente la clínica».

Així (HI) és hemorràgia interna; (HT) és hemorràgia traumàtica; (ST) és xoc traumàtic; (HCT) és hemorràgia cerebral traumàtica; (FC) és fractura de crani; (SPT) és xoc posttraumàtic; (FAF) indica «ferida arma de foc» (indicat així en l'acta de defunció); (HUET) és hemorràgia exterior traumàtica i (GG) és gangrena.

El lloc de la defunció és on s'ha produït el traspàs, però pot veure's per la relació que el jutjat de vegades ha fet el procediment judicial al lloc on ha estat traslladat el cos del finat. Seria l'elevat nombre de registrats als hospitals (especialment Hospital Clínic i Hospital General de Catalunya, actualment de Sant Pau).

Per altra part, el cas de Cerdanyola sembla que pot servir per parlar de represàlies posteriors als fets: foren trobats a l'encreuament de la carretera d'aquesta població amb la que va a Bellaterra 12 cadàvers. Eren indocumentats,¹⁰ però es va saber que pertanyien a la CNT de Sant Andreu. Vam poder compro-

de nuestra Santa Cruzada el 7-5-37; alguns d'aquests noms corresponen als que sortiren a «La Vanguardia» l'any 1937.

Si aquesta anàlisi de les víctimes de Barcelona el féssim global de Catalunya, ens donaria que caldria afegir a les 235 víctimes de Barcelona les trobades en altres poblacions: les 6 de Tortosa, 13 de Tarragona, 10 (?) de l'Alt Empordà i algunes altres víctimes esporàdiques; com el cas de «Vicenç Rams, militant del Casal de l'Estat Català de l'Hospitalet, mort mentre defensava el casal de l'esmentada població» («Diari de Barcelona», 9-ix-1937). Sobre aquests 265 que resulten pensem que s'ha de deixar un cert marge per a casos sobre els quals no es té un mínim d'informació.

10. «La Vanguardia» (11-v-1937).

var el cas al cementiri de Sant Andreu: per al dia 11 del mes de maig trobem l'ingrés de Josep Villena Alberola, Francesc Viriana (?) Martínez, 27 anys, Joan Antonio Romero Martínez, de 24 anys, Cèsar Fernández Pacheco, de 25 anys, Lluís Carreras Arquín, de 19 anys, i Joan Calduch Novella, de 20 anys; provenien del cementiri de Cerdanyola i el seu enterrament fou pagat per la CNT de Sant Andreu.

En resum, la xifra total de víctimes a Barcelona és de 218, registrades, 4 de documentades per la premsa que no hem pogut localitzar, 1 documentada per la premsa i pel Registre del Dipòsit Judicial, i les 12 de Cerdanyola. És a dir, 235. Xifra poc diferent de la que ens dona la premsa: els 221 finats i passats per tràmit judicial, més els 12 de Cerdanyola, en total 233.

LLISTA DE VÍCTIMES (PER DISTRICTES)

Districte 6 (UNIVERSITAT)

nom	foli	regis- trat mort	nom i cognoms	nat/vei	FC ada	ofici	CM	lloc defunció
248	396	19-5	Elias Werna	(P) Barcelona/Barcelona			HI	Hospital Clínic
248	397	19-5	Joaquim Batalla Redó	(P) Barcelona/Barcelona	33	S	HT	c/Corts Catalanes
248	398	19-5	Desconegut					Pronença-P. de Gràcia
248	399	19-5	Pascual Rodríguez Lajarín	(P) Dolores (Terol)/Barcelona	28		HT	c/ Corts Catalanes
249	2	19-5	Joaquim Portella Sancho	(P) Barcelona/Barcelona	45		HT	Hospital Clínic
249	3	19-5	Ernest Orri Mansó	(P) Madrid/Barcelona	10	S	ST	Hospital Clínic
249	4	19-5	Emilia Serrano Ayllón	(P) París/Barcelona	26		HI	Hosp. Dr. Cardenal
249	5	19-5	Francesc Emili Ferrer	(P) Miranda de Ebro (Burgos)/Barcelona	26		HI	Hospital Clínic
249	6	19-5	Juli Arnaiz González	(P) Barcelona/Barcelona	39		HI	Hospital Clímic
249	7	19-5	Juanito Coll Iglesias	(P) Olagüe (Navarra)/Barcelona	26		HI	Hospital Clímic
249	8	19-5	Daniel Ruiz Salaberri	(P) Montsó (Osca, Barcelona Granollers/-	31	S	HI	Hospital Clímic
249	9	19-5	Angel Rodríguez Varela		39	C	HI	Hospital Clímic
249	10	19-5	Pere Muntané Cortada				HI	Hospital Clímic
249	11	19-5	Josep Bosch Colomer				HI	Hospital Clímic
249	12	19-5	Pietro Marcón				HI	P. Gràcia, 15
249	13	19-5	Juan Martínez Morata	Alacant/Barcelona	25	C	HI	Hospital Clímic
249	14	19-5	Bartomeu Salva Amengual	Argentina/Barcelona	39	C	ST	Hospital Clímic
249	15	19-5	Esteve Bigués Aguilar	(P) Morella (Castelló)/Barcelona	32	C	HI	Hospital Clímic
249	16	19-5	Magí Margarit Torres	Barcelona/Barcelona	36	S	HI	Hospital Clímic
249	17	19-5	Juan Fernández Andreu	(P) Torana (Múrcia)/Barcelona	33	C	HI	Hospital Clímic
249	18	19-5	Francesc Martínez Morata	(P) Alacant/Barcelona	28	C	HI	Hospital Clímic
249	19	19-5	Josep Massana Vendrell	(P) Ordal (Barcelona)/Barcelona	28	C	HI	Hospital Clímic
249	20	19-5	M. del Carme Bosch Sala	(P) Barcelona/Barcelona	3	N	HI	Hospital Clímic
249	21	19-5	Casimir Puigdemont Carrío	Anglès/Barcelona	38	C	HI	Hospital Clímic
249	22	19-5	Sebastià Botet i Gomà	(P) Cornudella/Barcelona	46	C	HCT	Hospital Clímic
249	23	19-5	Miquel Peracals	Barcelona/Barcelona	43	C	HI	c/ Girona
249	24	19-5	Tonià Martínez Quessada (P)				HI	c/ Sepúlveda
249	25	19-5	Carles Ribas i Ribas	Barcelona/Roses del Llobregat	16	S	HI	c/ Sepúlveda
249	26	19-5	Desconegut				HI	c/ Sepúlveda
249	27	19-5	Antoni Alarcón Hernández	(P) Barcelona/Barcelona	17	S	HI	c/ Sepúlveda
249	28	19-5	Salvador Alvarada Clara	(P) Vic/Barcelona	47	C	HCT	Hospital Clímic
249	29	19-5	Manel Moure Rodríguez	(P) Morgau (?) (Lugo)/Barcelona	23	S	FC	Plaça Universitat
249	45	20-5	Josep Javier Estruch	(P) Cadis/Barcelona	24	C	HI	Hospital Clímic
249	46	20-5	Sergi Vadell Saiz	(P) Barcelona/Barcelona	19	S	HI	Hospital Clímic
249	47	20-5	Raimond Esteras Trigo	(P) Bubioga (Saragossa)/Barcelona	49	C	HCT	Hospital Clímic
249	48	20-5	Marià Fructuoso Campillo	(P) Pacheco (Múrcia)/Barcelona	73	C	ST	Hospital Clímic

Districte 6 (UNIVERSITAT)

tom	foli	regis- trat	mort	nom i cognoms	nat/vei	edat	EC	ofici	CM	lloc defunció
249	49	20-5	7-5	Donato Rubio Hervera (P)	Baracelo (Biscaia)/Barcelona	16	S	jornaler	HIT	c/ Les Corts Hospital Clínic
249	50	20-5	9-5	Francesc Mellado Hernández	Lorca (Múrcia)/Montcada	46	C		SPT	Hospital Clínic
249	51	20-5	10-5	Ezequiel Maestre Garcia	Barcelona/Barcelona	47	C		SPT	Hospital Clínic
249	52	20-5	3-5	Emili Bordas Vicens	Portugal/Barcelona	33	C		HIT	Hospital Clínic
249	53	20-5	3-5	Carmel Juan Collado	Montanejos (Castelló)/Barcelona	33	C		HCT	Hospital Clínic
249	54	20-5	6-5	Juli Cid Garián	Barcelona/Barcelona	55	C		FC	Hospital Clínic
249	55	20-5	6-5	Josep Tort Rué	Bellpuig/Barcelona	29	C		HIT	Hospital Clínic
249	56	20-5	7-5	Josep Sanfelin i Sales	Cornellà/Barcelona	29	S		HIT	Hospital Clínic
249	57	20-5	7-5	Francesc Pahisa Ventura	—/Barcelona	67			HCT	Hospital Clínic
249	58	21-5	8-5	Alfons Hernández Piqueras	—/Barcelona	67			HIT	Hospital Clínic
249	67	21-5	9-5	Fermí Martínez López	—/Barcelona	67			HIT	Hospital Clínic
249	68	22-5	6-5	Vicenç Comas Bueno	—/Barcelona	67			HIT	Hospital Clínic
249	72	22-5	6-5	Manuel Arnau Sánchez	—/Barcelona	67			HCT	Hospital Clínic
249	105	28-5	5-5	Domènec Jaumot Marqués	Barcelona/Barcelona	22	S		HI	Hospital Clínic
249									SI	Hospital Clínic

Districte 7 (BARCELONETA - EL POBLE NOU)

tom	foli	regis- trat	mort	nom i cognoms	nat/vei	edat	EC	ofici	CM	lloc defunció
153	228	19-5	4-5	Just Sánchez Gómez	—/Barcelona	31	C	G.A.	HIT	Governació
153	229	19-5	4-5	Pascual López Ródenas	Cebijn/Barcelona	50	C	G.N.R.	HIT	Governació
153	230	19-5	5-5	Josep Pallarés Aparici	Barcelona/Barcelona	29	C		HIT	Parc
153	231	19-5	5-5	Josep Gómez Guijarro	Algèria/Barcelona	27	C	xofer	HIT	Parc
153	232	19-5	5-5	Josep Hajar Falcón	Saragossa/Barcelona	18	S		HIT	Parc
153	233	19-5	5-5	Josep Munné Galceran	—/Barcelona	18	S		HIT	Parc
153	239	20-5	5-5	Isidor Martínez Garcia	Cartagena/Barcelona	19	S		HIT	Parc
153	246	22-5	5-5	Gregori Sánchez Orente	—/Barcelona	19	S	G.N.R.	HIT	Dispensari Taulat
153	247	22-5	6-5	Artur Walter Hernández	La Rosa (Santander)/—	72			HIT	Plaça Palau
153	248	22-5	7-5	Desconegut	—/Barcelona	72			HCT	Estació França
153	249	22-5	5-5	Manuel Fabras Ortega	Barcelona/Barcelona	43	C	O.F.A.	HCT	Camp de la Bóta
153									FC	Parc

Districte 5 (LLOTJA)

tom	foli	regis- trat mort	nom i cognoms	nat/vei	eda	EC	ofici	CM	lloc defunció
115	267	19-5	3-5 Desconegut						
115	268	19-5	4-5 Miquel Salort Bosch (P)	Ciutadella/Barcelona		S		HIT	c/ Fivaller
115	269	19-5	4-5 Victor Bravo de la Cruz (P)	Barcelona/Barcelona	22	S		HIT	Dispensari Ajuntament
115	270	19-5	4-5 Adriano Ferrati	Milà (Itàlia)/Barcelona	21	C		HIT	c/ Escudellers
2	271	19-5	4-5 Demòfil Rodríguez Manglado	Ciudad Rcal/Ciudad Real	20	S		HIT	Generalitat
115	272	19-5	4-5 Lorenzo Deperetti	Milà (Itàlia)/—	24	S		HIT	Generalitat
115	273	19-5	4-5 Vicenç Cerezo Muñoz	Borriana (València)/Barcelona	52	C		HIT	Plaça del Pi
115	274	19-5	4-5 Leonard Jover Ballesteros	Alacant/Barcelona	33	C		ST	Plaça Macià
115	275	19-5	4-5 Eulogi Miguel Leonor (P)	Segòvia/Barcelona				HIT	Plaça Macià
115	276	19-5	4-5 Emili Balañà Martí (P)	Barcelona/Barcelona			G.S.	HIT	Plaça del Pi
115	277	19-5	4-5 Josep Lluís Lorenz Aguilart	Barcelona/Barcelona	30	C		HIT	Plaça del Pi
115	278	19-5	4-5 Josep Lluís Lorenz Aguilart (P)	Barbastre (Osca)/Barcelona	26	S		HIT	Generalitat
115	279	19-5	4-5 Antoni Montoya Najer					ST	Generalitat
115	280	19-5	4-5 Josep Cerdan Verjel	Almeria/Barcelona	23	C		HIT	Generalitat
115	281	19-5	5-5 Josep Alfaro Jimeno	Estadella (Osca)/Barcelona	46	C		HIT	Generalitat
115	282	19-5	5-5 Gabriel Martínez García (P)	La Unión (Múrcia)/Barcelona	42	C		HIT	c/ Banys Nous
115	283	19-5	5-5 Florenti Domec Javier (P)	Robres (Osca)/Barcelona	36	C		HIT	Baixada de la presó
115	284	19-5	6-5 Miquel Oller Claverol (P)	Palau de Noguera/Barcelona	29	C		HIT	Portaferrissa
115	285	19-5	6-5 Carmilo Berneri (P)	Lodi (Itàlia)/—	29	C		HIT	Portaferrissa
115	286	22-5	4-5 Josep Alamo Carcel (P)	Barcelona/Barcelona	24	C		HIT	Plaça de la República
115	292	22-5	5-5 Honorat Mitjans Vilaplana	El Prat del Llob/Sant Vicenç dels Horts	24	C		HIT	Portaferrissa
115	293	22-5	5-5 Desconegut		31	S		HIT	Mercat del Born
115	294	22-5	5-5 Armand Trabada (P)					HIT	Portaferrissa
115	295	22-5	7-5 Desconegut					HIT	c/ Atatíf
115	295	22-5	7-5 Desconegut					HIT	Plaça Macià

Districte 4 (AUDIENCIA)

tom	foli	regis- trat mort	nom i cognoms	nat/vei	eda	EC	ofici	CM	lloc defunció
77	391	20-5	4-5 Bartomeu Àvila Martínez (P)	Cuevas de Vera (Almeria)/Barcelona	19	S		HIT	Via Durruti
77	392	20-5	4-5 Josep Nicolás i Acosta (López?)	Puerto Mazarrón (Múrcia)/Barcelona	18	S		HIT	Dispensari Rda. S. Pere
77	393	20-5	4-5 Josep Múrcia i Nicolás (P)	Múrcia/Barcelona	34	C		HIT	Saló de S. Joan
77	394	20-5	4-5 Jaume Ubiñana Solé (P)	Barcelona/Barcelona	24	C		ST	Via Latetana
				Aicallà de Xivert (Castelló)/Barcelona	41	C			

Districte 4 (AUDIENCIA)

tom	foli	regis- trat mort	nom i cognoms	nat/vei	EC	ofici	CM	lloc defunció
77	395	20-5	Josep Fuster i Bosch	(P) Barcelona/Barcelona	56	C	ST	Via Durruti
78	3	21-5	Teresa Nobas Pujals	(P) Ataquine (Valladolid)/Barcelona	18	S	HIT	Rda. S. Pere Domicili
78	4	21-5	Claudi Crespo Garcia	(P)			HIT	Rda. S. Pere
78	10	21-5	Josep Muñoz Montero	(P)			HIT	Rda. S. Pere
78	11	21-5	Josep Sanpedro				HIT	Plaça Sta. Anna
78	12	21-5	Miquel Caminal i Navarro				HIT	c/ Trafalgar
78	13	21-5	Desconegut				HCT	

Districte 3 (HOSPITAL)

tom	foli	regis- trat mort	nom i cognoms	nat/vei	EC	ofici	CM	lloc defunció
287	320	6-5	Felip Pinto Elisara	(P) Pasajes S. Pedro (Guipúscoa)/Barcelona	21	S	G.N.R.	Hospital Militar
287	322	7-5	Ernest Ramon Busquets	Barcelona/Barcelona	31	C	FAF	Hospital Militar
287	323	7-5	Antoni Rodélas Martínez	Granada/Barcelona	32		FAF	Hospital Militar
287	331	7-5	Miquel Cabanillas Solsona	(P) Barcelona/Barcelona	19	S	FAF	Hospital Militar
287	332	7-5	Nicasi Plana Barnils	Barcelona/Barcelona	28		FAF	Hospital Militar
287	356	9-5	Francesc Laudete Garcia	(P)	30		HCT	La Rambla
287	357	9-5	Rafel Moreno Altés	Barcelona/Barcelona	53	C	HEI	La Rambla
287	358	9-5	Josep Cubero Allaga	(P)	8	N	HIT	La Rambla
287	359	9-5	Desconegut				FC	La Rambla
287	361	20-5	Joan Obiol Arbajús	(P) Barcelona/Barcelona	21		HCT	La Rambla
287	362	20-5	Joan Garriga Prats	La Riba (Tarragona)/Sabadell	52		FC	La Rambla
287	363	20-5	Enric Fortuñas Vila		8	N	HCT	La Rambla
287	364	22-5	Desconegut; Stgo. Vauzell Artal	Hostalric/-	24		HCT	c/ Sant Salvador
287	369	22-5	Desconegut				HCT	La Rambla
287	370	22-5	Francesc Barbieri	(P)			FC	La Rambla
287	371	22-5	Desconegut				FC	Hotel Colón

Districte 2 (GRACIA - CONCEPCIO)

tom	foli	regis- trat mort	nom i cognoms	nat/vei	EC	ofici	CM	lloc defunció
195	239	20-5	Luisa Ficazo Deceguer (P)		64		HIT	c/ Salmerón. H. de Sang
195	240	20-5	David Agustín Beltran (P)		27		HIT	c/ Bailén
195	241	20-5	Desconegut					
195	242	20-5	4-5 Rafael Roca Lluçà					
195	243	20-5	5-5 Lluís Maria Cervera Pellicer		36	G.S.	HIT	c/ Salmerón. H. de Sang
195	244	20-5	5-5 Josep Maria Cervera Pellicer		32	farmacèutic	HIT	c/ Salmerón. H. de Sang
195	245	20-5	5-5 Josepa Pellicer Simó		30	químic	HIT	Arrabassada
195	246	20-5	5-5 Lluís Cervera Pellicer		60		FC	Arrabassada
195	247	20-5	5-5 Joan Grau Roura		63		HIT	Nostira Sra. del Coll
195	248	20-5	5-5 Lino Coma Soler		53		HIT	Arrabassada
195	249	20-5	6-5 Josep Muntadas Solanas		68		FC	Arrabassada
195	250	21-5	8-5 Josep Munt Alsina		33		HIT	Arrabassada
195	251	21-5	8-5 Josep Pomar Pons		63		ST	Arrabassada
195	277	26-5	6-5 Desconeguda		68		HCT	Arrabassada
195	278	26-5	6-5 Desconeguda				HIT	Riera Vallcarca
195	279	26-5	6-5 Desconeguda				HIT	Riera Vallcarca
195	280	26-5	6-5 Desconegut				FC	Riera Vallcarca
195	281	26-5	7-5 Joaquim Mariano Ignacio (P)				FC	Arrabassada
195	282	26-5	7-5 Maria Oliver				HIT	Sant Medir
							HCT	Sant Medir

Districte 1 (SUO - EL POBLE NOU)

tom	foli	regis- trat mort	nom i cognoms	nat/vei	EC	ofici	CM	lloc defunció
74	58	19-5	4-5 Tomás López Fernández (P)		28		HIT	c/ Francesc Layret
74	59	19-5	4-5 Vicenç Cruz Ibáñez (P)				HIT	c/ Francesc Layret
74	60	19-5	4-5 César García Peláez (P)	Oviedo/Barcelona			HIT	c/ Francesc Layret
74	61	19-5	4-5 Manel Oliván Broto (P)	Boltaña (Osca)/Barcelona	30	C G.N.R.	HIT	Dispensari c/ Rosal
74	62	19-5	5-5 Teodosi Navarro Cuesta (P)		62	G.N.R.	HIT	c/ Francesc Layret
74	63	19-5	5-5 Antonia Sala Amorós (P)		47	C	HCT	c/ Parlament
74	64	19-5	4-5 Ricard Antoni Udriales (P)	Catalla (Huelva)/Barcelona	25	G.N.R.	FC	c/ Francesc Layret
74	65	19-5	4-5 Joan Caparrós Galindo (P)				HIT	c/ Francesc Layret
74	66	19-5	5-5 Doroteo Fernández (P)				HIT	c/ Francesc Layret
74	67	19-5	4-5 Didac Fernández Robles (P)				ST	c/ Rosal
74	68	19-5	4-5 Ignasi Castelló Benedicto (P)		37	C	HIT	c/ Lleida

Districte 1 (SUO - EL POBLE NOU)

tom	foli	regis- trat	mort	nom i cognoms	nat/veï	EC	ofici	CM	lloc defunció
74	69	19-5	4-5	Joan Torres Cots		33	jornaler	HIT	Lleida
74	70	19-5	4-5	Manuel Urrea Vilanova (P)				HIT	c/ Francesc Layret
74	71	19-5	4-5	Vicenç Ayuso Ojeda		28	C	HIT	c/ Parlament
74	72	19-5	4-5	Eloi Abad Hidaigo	Gascar (Cuenca)/Barcelona	38	C	HIT	c/ Magallanes
74	73	19-5	4-5	Ferran Galván Hernández (P)	—/Barcelona	25		HIT	c/ Francesc Layret
74	74	19-5	4-5	Ramón Gutiérrez Sama (P)	València/Barcelona			HIT	c/ Vilamari
74	75	19-5	4-5	Manuel Vergara Flores (P)		26		ST	c/ Vilamari
74	76	19-5	4-5	Gaspar García Tomàs (P)				HIT	c/ Parlament
74	77	19-5	4-5	Joan Romero Zamudio (P)				HIT	c/ Vilamari
74	78	19-5	4-5	Ginés Sánchez (P)				HIT	c/ Vilamari
74	79	19-5	4-5	Nicolau Pagán Díaz (P)				HIT	c/ Vilamari
74	80	19-5	4-5	Angel Garcia Simarro (P)		40		HIT	c/ Francesc Layret
74	81	19-5	5-5	Adolf Gutiérrez Caldera (P)		43		HIT	c/ Francesc Layret
74	82	19-5	4-5	Roman Gil Ortega (P)				HIT	Cinema Avenida
74	83	19-5	5-5	Martí Fernández Bernal (P)				HIT	c/ Francesc Layret
74	84	19-5	5-5	Bonaventura Ortiz Miranda (P)				HIT	c/ Francesc Layret
74	85	19-5	5-5	Lluís Valero Rodriguez (P)		33		HIT	c/ Lleida
74	86	19-5	4-5	Francesc Sanz García (P)		32		HIT	Poble Sec
74	87	19-5	5-5	Desconegut				HIT	c/ Parlament
74	90	21-5	4-5	Manuel Boluda Albiñana (P)		64	empleat	HIT	c/ Francesc Layret
74	91	21-5	4-5	Josep Vilaró Vila		16		HIT	c/ Rosal
74	92	21-5	4-5	Josep Martínez González		48		HIT	c/ Parlament
74	93	21-5	4-5	Pere Martínez Izquierdo		25		HIT	c/ Parlament. Creu Roja

Districte 9 (SANT MARTI —Nord— SANT ANDREU)

tom	foli	regis- trat	mort	nom i cognoms	nat/veï	EC	ofici	CM	lloc defunció
184	196	19-5	3-5	Manuel Mallén Villalba (P)		31	AG.GEN.	HCT	Hosp. Gral. Catalunya
184	197	19-5	4-5	Joan Llobregat Carretero (P)				HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	198	19-5	5-5	Desconegut				HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	199	19-5	5-5	Josep Castillo Navarro (P)		27		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	200	19-5	5-5	Isidre Xurriguera Vendrell (P)		42		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	201	19-5	5-5	Jaume Fornells (?) Codina (P)				HCT	c/ Concepció Arenal

Districte 9 (SANT MARTI --Nord-- SANT ANDREU)

tom	foli	regís. trat	mort	nom i cognoms	nat./vei	EC	ofici	CM	lloc defunció
184	202	19-5	5-5	Antoni García Pérez (P)				HIT	Hosp. Creu Roja
184	203	19-5	5-5	Hermínio García Sevilla (P)		38		HIT	Hosp. Creu Roja
184	204	19-5	6-5	Manuel García Lausano (P)		32		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	205	19-5	6-5	Apolinar Martín González (P)		38		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	206	19-5	6-5	Ernest Maluenda Orta (P)		21		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	207	19-5	6-5	Antoni Carbonell Raventós (P)		20		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	208	19-5	6-5	Josep Fernandez González (P)		26	G.N.R.	HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	212	20-5	5-5	Domingo Ascaso Abadía (P)		45	C	HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	213	20-5	5-5	Antoni Sesé Ariaso (P)	Almudévar (Osca)/Barcelona	-2	C	HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	214	20-5	5-5	Joaquim Vara Riera (P)	Bergadol (Osca)/Barcelona	34		DAF	Hosp. Gral. Catalunya
184	215	20-5	6-5	Juan Ballesta Pérez (P)		26		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	216	20-5	6-5	Josep Muiño Calafat (P)		39		FC	Hosp. Gral. Catalunya
184	217	20-5	6-5	Josep Cruz Berenguer (P)		42		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	218	20-5	9-5	Jacint Dominici Illa (P)		37		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	258	24-5	6-5	Marcel·lí Gil Tenorio (P)				HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	259	24-5	6-5	Trinitat Plana Figueras (P)		25		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	260	24-5	8-5	Miquel Saló Vicens (P)				SI	Hosp. Gral. Catalunya
184	261	24-5	6-5	Eduard Salinas Ayuso (P)		24		FC	Hosp. Gral. Catalunya
184	262	24-5	4-5	Manuel Pujol Tortosa (P)		48		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	263	24-5	7-5	Leovigildo Palau García (P)		26		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	264	24-5	7-5	Bautista Colliga Conterras (P)				HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	265	24-5	7-5	Guillem Serra Rafols (P)		16		HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	267	24-5	9-5	Antoni Garcia Irostorza (P)				HIT	Hosp. Gral. Catalunya
184	269	24-5	7-5	Andreu Segalés Vernet (P)		21		SI	Cementiri St. Andreu

Districte 10 (DRASSANES)

tom	foli	regís. trat	mort	nom i cognoms	nat./vei	EC	ofici	CM	lloc defunció
52	178	21-5	9-5	Antoni Fernández Serra (P)		23		HIT	Dispensari c/ Barberà
52	180	21-5	6-5	Pere Fradera Casademunt (P)		33		HIT	c/ Mendizábal
52	181	21-5	7-5	Juan Romero Costa (P)		22	G.S.	HIT	Les Drassanes
52	182	21-5	7-5	Armand Vila Picas (P)		25		FC	c/ Andaluçia
52	183	21-5	10-5	Francesc Reyes Jiménez (P)		37		PPT	c/ Montserrat
52	184	21-5	6-5	Feliu Rodrigo Merlo (P)		18		HIT	c/ Mendizábal

Districte 10 (DRASSANES)

tom	foli	regis- trat	mort	nom i cognoms	nat/vet	edat	EC	ofici	CM	lloc defunció
52	190	26-3	6-5	Desconegut					HIT	Les Drassanes
52	191	26-5	7-5	Desconegut					HIT	Les Drassanes
52	192	26-5	6-5	Desconegut					HIT	Les Drassanes
52	193	26-5	6-5	Gonzalo Aranda Rodriguez		37		tramviari	HIT	Les Drassanes

Districte 11 (SANT GERVASI)

tom	foli	regis- trat	mort	nom i cognoms	nat/vet	edat	EC	ofici	CM	lloc defunció
69	73	21-5	5-5	Joan Campmany Artigas		37		indust.	HIT	Avda. Tibidabo
69	74	21-5	5-5	Eustaquí Font Miralles		63		indust.	HIT	Avda. Tibidabo
69	75	21-5	9-5	Domènec Girabent Mariner		61			SI	Cement. St. Gervasi
69	76	21-5	10-5	Fèlix Marimón Carol (P)		20		estud.	GG	c/ Sant Màrius

Districte 13 (SARRIA)

tom	foli	regis- trat	mort	nom i cognoms	nat/vet	edat	EC	ofici	CM	lloc defunció
48	373	4-5	4-5	Desconegut					HIT	Vallvidrera
48	374	4-5	4-5	Desconegut					HIT	Vallvidrera
48	375	4-5	4-5	Desconegut					HIT	Vallvidrera
48	387	21-5	3-5	Josep Alcaide Sancho (P)		51			HIT	Sarrià
48	390	21-5	6-5	Desconegut					HIT	Vallvidrera
48	391	21-5	6-5	Desconegut					HIT	Vallvidrera
48	392	21-5	6-5	Desconegut					HIT	Vallvidrera
48	393	21-5	6-5	Angel Brim Teus		45		mecànic	HIT	Vallvidrera
48	394	21-5	6-5	Carme Felip Solà		37			SI	Vallvidrera

Casos no comprovats per totes les fonts:

- Marià Alejo Casado («La Vanguardia», 7-v-37).
- Eduardo Sarinazo Hernández («La Vanguardia», 8-v-37)
- Baldri Gener («La Vanguardia», 8-v-37).
- Lluís Matias Ribes («La Vanguardia», 11-v-37). Registre Dipòsit Judicial, núm. 1.908, 8-5-37.
- Alfredo Martínez (membre de Comitè Regional de les Jovenut Llibertàries de Catalunya) («Solidaridad Obrera», 11-3-37).

Dossier

La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)

Josep M. Solé Sabaté

Quins foren els subjectes que sofriren la repressió del règim fill de la rebel·lió militar de juliol de 1936 a Catalunya? Amb l'ànim de respondre a aquesta pregunta —de la forma més exhaustiva i documentada possible— J.M. Solé i Sabaté endegà la realització de la seva tesi doctoral, presentada i llegida el març d'enguany a la Universitat de Barcelona. Aquest dossier és un resum sintètic i global de tot l'estudiat en la tesi doctoral esmentada: l'anàlisi de la repressió franquista a Catalunya de 1938 a 1953. La metodologia d'estudi i les fonts utilitzades, els mecanismes com s'aplicà la repressió, els camps socials i les persones que abastà, la informació sobre el nombre de persones executades, així com el testimoniatge d'un condemnat a mort, són els cinc apartats mitjançant els quals ens apropem a un tema com és la repressió de la postguerra civil a Catalunya, que gairebé sempre ha estat considerada com d'una magnitud extraordinària.

Les bases d'una recerca

La investigació d'un tema com la repressió de la postguerra civil, que gairebé sempre ha estat considerat a Catalunya dins la majoria dels sectors socials com d'una magnitud extraordinària, fa difícil l'anàlisi sobre la mateixa, i encara molt més el seu abast.

En plantejar-me la recerca de la repressió franquista havia d'op-
tar per anar a beure de les fonts més directes possibles. Els testimonis dels qui l'havien viscuda i encara més dels qui l'havien soferta semblaven un bon punt inicial.

Però aquí se'm mostrava la poca fiabilitat dels testimonis directes. La situació personal específica em permetia copsar com sofriren la repressió o com la visqueren en els camps de concentració, presons o cel·les de condemnats a mort.

La seva memòria era prou vàlida per comprendre l'estat del país sota el règim que s'anava instaurant a partir de la rebel·lió militar de juliol de 1936 i la posterior guerra civil, així com la importància que tenia per a la seva consolidació. No era, però, adequada per a una valoració quantitativa de la mateixa, i menys quan hom volia analitzar la repressió en un camp que no acabés amb la vida de l'encausat o en el seu apartament de la vida cívica en tancar-lo en una presó.

LA RECERCA DE LES FONTS

El que vaig fer fou anar a fonts documentals segures.

Coneguda l'existència dels expedients dels Consells de Guerra seguits a Catalunya, només era qüestió d'anar seguint causa per causa i veure el seu resultat. Tancada la via dels arxius militars així com la dels arxius de les presons cel·lulars a Catalunya vaig haver de seguir unes fonts indirectes. Aquestes havien de ser oficials i corroborables amb d'altres que poguessin existir.

L'AVENÇ

Les bases d'una recerca

La recerca la vaig iniciar al Registre de Defuncions del Cementiri de Barcelona. Allí podia —a partir del lloc de defunció— establir l'origen i la identitat de gairebé totes les persones que havien estat executades a la capital de Catalunya. Aquestes provenien del Camp de la Bota i dels fossars del Castell de Montjuïc.

Amb la relació d'aquest i dels altres cementiris de la ciutat podia elaborar un llistat de totes les persones que haguessin mort a les presons de Barcelona provinents de la mateixa ciutat i de tota la província. Hi havia, però, una altra font més fiable per a alguns casos dubtosos.

Aquesta altra via era la que em proporcionava el Registre Civil (Secció de Defuncions) de Barcelona. Aquest és un organisme del Ministeri de Justícia que inscriu diàriament totes les persones que moren a la ciutat. La seva fiabilitat se'm demostrà absoluta.

Era la font més principal i documentada que a més de permetre'm comprovar la llista obtinguda a partir del Registre del Cementiri, em permetia una identificació més completa de la persona condemnada a pena capital. Podia extreure's la seva edat, la seva professió, el lloc de naixement i el de residència, l'estat civil i encara m'era assenyalada la causa de la mort.

L'acta de defunció consigna també el Tribunal Militar que envia la notificació. Punt que a més em permetia una més fàcil identificació.

LES EXECUCIONS: ON, COM I QUAN

A partir d'aquí vaig elaborar el meu inicial mètode de treball. Calia que localitzés tots els llocs de Catalunya on hi hagués hagut afusellaments, i que allí consultés el Registre Civil de Defuncions i el comprovés amb el Registre dels Cementiris.

Quan alguna acta de defunció em creés algun dubte, aquest se m'aclariria per la comunicació militar.

Aleshores és quan vaig començar a fer la recerca d'una forma sistemàtica. Havia d'esbrinar on, com i quan foren realitzades execucions al Principat. Calia saber a tot arreu la fiabilitat de les informacions que pogués anar obtenint i aclarir tots els punts i llocs que m'annessin suggerint.

Per a poder fer-ho d'una forma que no mostrés llacunes en el període de guerra, vaig seguir totes les línies de front i ocupació militar que van fer les unitats i divisions de l'exèrcit franquista des que entren a Catalunya fins que la ocupen totalment. Vaig mirar els Registres Civils (Seccions de Defun-

cions), la inscripció de persones afusellades amb intervenció de la Justícia Militar i comprovar-ho en el Registre del Cementiri que pertoqués.

Acabada la guerra la tasca ve facilitada pel funcionament de l'Auditoria de Guerra de la IV Regió Militar, que situada a Barcelona té delegacions a Girona, Lleida i Tarragona. Això significa que l'actuació dels Consells de Guerra i els piquets d'execució queda centralitzada a partir de les quatre capitals provincials.

A partir de les relacions de les execucions efectuades a cada lloc on n'hi hagués, podia obtenir el total d'execucions a Catalunya.

Ahora que anava obtenint els noms de les persones que foren executades, les anava situant a la població on residien. Això em permetria un treball de comprovació de camp i un apropament més directe a la mateixa.

També podia anar a cercar unes fonts que a causa de la inexistència de cap estudi sobre la repressió franquista m'anaven apareixent. Així, a més de comprovar les dades dels Registres Civils (Secció de Defuncions) i les dels Cementiris, podia utilitzar fonts d'institucions no oficials.⁽¹⁾

Una vegada agrupats i classificats a cada lloc on els executats eren veïns anava a la població corresponent, i allà m'ajudava de la història oral. Així podia veure i corregir alguns errors de localització o de transcripció dels cognoms de les víctimes, alhora que em conduïa a poder elaborar una teoria de la repressió a nivell particular i local a cada lloc de Catalunya on n'hi havia hagut. Aquí em sorgia un element nou.

LA REPRESSIÓ: QUELCOM MÉS QUE EXECUCIONS

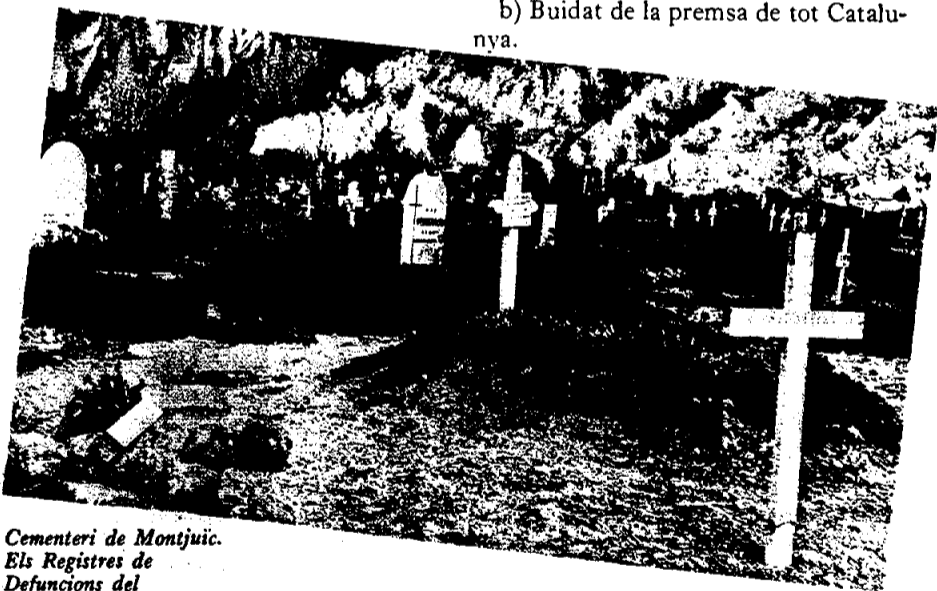
La idea que hom tenia de la repressió era de molta més quantitat i magnitud que no pas la que corresponia a la xifra de persones executades. La raó era motivada per la consciència que havien estat moltes les persones que havien estat represaliades en la postguerra. Els condemnats a mort eren una xifra molt alta —sovint el propi interlocutor n'havia estat de condemnat—, els qui havien passat per Consells de Guerra i havien conegut temps més o menys llarg de presó eren nombrosos. Aquí se m'obria una altra part d'investigació.

La repressió franquista de postguerra, el poble la vivia per un doble motiu. Perquè la patia directament i perquè era al seu abast.

En el primer cas vaig recollir totes les mostres que documentalment anava trobant a tots els pobles on anava per la sort dels seus centres de caire social o cultural... La majoria foren tancats, incautats, van perdre els seus béns, etc... La vida social i quotidiana de preguerra no es va poder refer. No cal dir que en el cas de veure l'abast de la mateixa tothom veia les famílies que havien desaparegut del poble. Denuncies, repressió, exili i les notícies que anaven arribant: execució d'aquest, condemna a cadena perpètua d'aquell altre. En definitiva, havia de trobar un camí que em permetés veure el seu abast de font oficial.

Aquest em vingué de dos llocs diferents:

- Registre del Dipòsit de la presó de Falset.
- Buidat de la premsa de tot Catalunya.

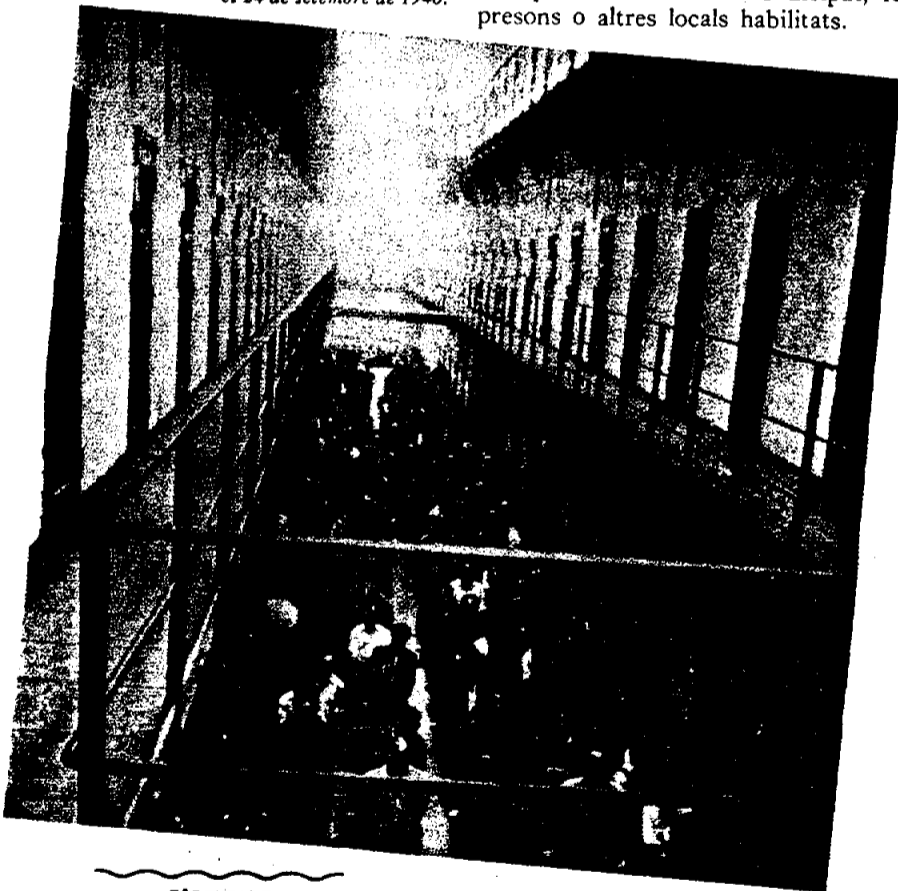
*Cementiri de Montjuïc.
Els Registres de
Defuncions del
Cementiris permeten
establir l'origen i la
identitat de gairebé totes
les persones que havien
estat executades a
Catalunya.*

DENÚNCIES, ACUSACIONS... DEPURACIONS

El voltar d'aquí cap allà per tot arreu del país em mostrà un element nou que no ha estat prou valorat i que molt sovint s'ha presentat com inexistent. En l'ocupació militar de Catalunya i en el posterior funcionament de l'administració d'ajuntaments i organismes oficials nous o antics hi participà gent catalana, però, encara més, cal veure que les denúncies i les acusacions provenen dels propis conveïns dels acusats. D'aquí que anés a obrir una altra via per apropar-m'hi.

Veia que, a més de les execucions i condemnes, existia un control ideològic dels vencedors sobre els vençuts que s'expressava en el món professional mitjançant acomiadaments, postergacions, privació d'accés a càrrecs d'importància i mil formes variades com hi ha per evitar la millora professional de qualsevol. Per això vaig estudiar les depuracions que dins els organismes públics oficials i centres professionals em poguessin servir d'exemple per a una valoració del que suposa aquesta repressió indirecta sobre la població, exercida per part dels qui col·laboren en la consolidació del nou poder franquista.

La presó Model de Barcelona durant una missa. Fotografia feta en ocasió de la Festa de la Mercè, el 24 de setembre de 1940.

L'AVENÇ

LA JUSTICIA DE LA ESPAÑA NACIONAL Hoy se celebra Consejo de Guerra contra seis reos muy significados

Esta tarde, a las cinco, se celebrará la vista pública del Consejo de Guerra contra Emilio Salazar Ventura, Presidente del Tribunal Popular del barco-prión «Argos», el que fundó numerosas comisiones de masas cuya actividad se basó fundamentalmente en el asesinato.

Se celebrará también Consejo de Guerra contra Manuel Garrido, Presidente del primer Comité revolucionario de la «General Motors», Capitán de Carabineros, muy conocido durante el período rojo, por haber asesinado más de 300 personas en los Comités en que actuó; contra Emilio Morales, Presidente del Sindicato Revolucionario del Automóvil; contra Guillermo Bodo, judío expulsado de Alemania, pistolero de acción y asesino que se dedicaba a los sustracciones de que hacía objeto a sus víctimas; contra Pablo Cardá, jefe de una de las patrullas de control de Barcelona, destacado extremista, y contra Francisco Piquer, anarquista y autor material del asesinato de cinco sacerdotes del convento de la Sagrada Familia, de esta capital.

Noticia publicada per
l'«Hoja Oficial del
Lunes» de Barcelona,
el 13 de febrer de 1939.

La relació del moviment de presos de Falset abasta gairebé tota la comarca del Priorat i part de la Terra Alta. D'aquí vaig poder quantificar en un lloc concret i determinat quan i d'on procedien les detencions immediatament posteriors a l'acabament de la Guerra Civil.

A partir del buidat de tota la premsa d'aleshores que es publicava a Catalunya, vaig obtenir (a més de la configuració que donaven escadusseres informacions d'avisos de sentències complides, que sempre coincidien amb els noms i dies que jo tenia relacionats) a partir del «Diario Español» de Tarragona la xifra nominal i numèrica de les persones que, diàriament, durant l'any 1939 i fins al juliol de 1940, van ser jutjades en Consell de Guerra a la capital tarraconina provinents de tota la província. La valoració de l'abast repressiu ja coincidí més amb la idea que en tenia la població.

Igualment vaig recollir tota la documentació de caràcter local que s'anava publicant arreu on fos arxivada. Em permetria veure com i de quina manera era la quotidiana vida diària per a les persones que no havien sofert directament cap mena de represàlia. Així, les ordres, amenaces, vexacions i focs sacramentals, etc., que es feren em podrien explicar quina podia ésser la reacció de la població potencialment favorable al nou Estat i nou poder que suspirava en primer lloc pel final de la guerra i pel retorn al món tradicional de sempre.

L'anàlisi l'he feta en l'estudi de les depuracions i dels seus resultats als Ajuntaments de les quatre capitals catalanes. El resultat de les mateixes permet veure-la en un camp oficial. En centres col·legiats no vaig poder treballar amb la mateixa llibertat, però l'estudi que vaig poder realitzar al Col·legi d'Advocats de Barcelona explica els mecanismes repressius que sota pressió oficial es realitzen en un camp professional: els fets es produeixen entre propis companys. El tema resta obert per a empreses, altres organismes oficials, etc. cal però confiar que no per voler amagar actituds poc cavalleroses es privi el coneixement de fets que avui ja són patrimoni de la història.

L'ABAST DE LA INVESTIGACIÓ

Tot el material sobre la repressió està avaluat i classificat a partir de l'entitat local més petita, el municipi, per passar a la comarca, d'ella a la regió pròpia i finalment al conjunt total del Principat. Fer servir les darreres xifres de població publicades abans de la guerra respon al fet que són les últimes oficials que posseïm. També pot afirmar-se el mateix pel que fa a la divisió territorial de Catalunya.

Naturalment seria absurd que no hagués utilitzat la informació directa o indirecta que se m'oferia. Així, he pogut seguir la xarxa de camps de concentració que s'habilitaren al Principat, les presons o altres locals habilitats.

Tampoc no podia bandejar la tasca que en la més immediata postguerra feren els batallons de treballadors.

He seguit les rares informacions que hi ha sobre els mateixos, les seves obres, i també el que hom recorda.

El fet de cloure el treball l'any 1953 està motivat perquè fou l'any del reconeixement internacional del règim franquista i la repressió que es duia a terme canvià de caire. Les seves víctimes no són ja resultat d'una política de guerra o del resultat de la postguerra —els maquis, dels que és tan difícil poder aconseguir cap mena d'informació per cap banda— sinó d'unes noves formes de lluita que tenen uns objectius polítics i estratègics diferents.

Tot el treball ha estat basat en fonts documentals, intentant fer servir al màxim les informacions oficials sorgides des del propi règim. Quan he analitzada la cadència repressiva, les raons epidemiològiques que expliquen les causes de la mort dels reclusos a les presons de Catalunya i elaborat un estudi clínic de la mateixa (tasca que m'ha ajudat a fer el regidor i equip mèdic de l'Ajuntament de Barcelona) el lloc d'origen dels reclusos, la seva edat mitjana, l'estudi de les seves professions i la vida

penitenciària, he fet servir un mètode estadístic en què la facilitat de lectura fos el més fàcil possible. És el que feia quan analitzava les condemnes a mort (no totes sortosament complides) i les execucions, el temps en què aquestes es complien, un estudi geogràfic de la repressió en els camps locals, comarcals i regionals ja explicats. El mateix quan estudiava les víctimes, la seva edat mitjana, el seu estat civil, la relació existent entre afusellats i professions diverses o bé el seu origen. En resum, era a partir d'aquests quadres estadístics el màxim de simplificats com anava a preguntar la militància política o sindical dels executats al seu poble, vila o ciutat. A partir d'ells he pogut elaborar un altre quadre de militàncies a nivell particular i global.

En la redacció de la tesi hi ha un apartat que amb el títol «interpretacions i problemes» intenta explicar, «a priori», les possibles sorpreses que el lector pot trobar-se. He de confessar que la tasca de recerca sols ha estat possible per l'ajut que amb les més variades formes m'han fet per tots els racons de Catalunya, però dins aquesta confessió també he de dir que la meua sorpresa ha durat temps i temps i que fins que no

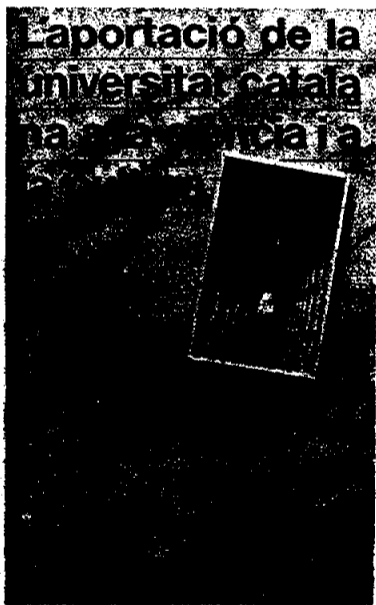
anava comprovant que les relacions, opinions, llocs comuns, documents i fonts coincidien no anava veient que cal investigar a partir d'una metodologia que no s'oblidi dels «Boletín Oficial del Estado o de la Provincia», de les notes de premsa i documents diversos dels més variats, d'arxius i registres i que junt amb uns testimonis —que a poc a poc van desapareixent— cal seguir per molts i diferents camins el que suposà la guerra civil i la postguerra per poder veure sobre els seus resultats la societat que s'ha anat conformant i dins la qual vivim.

NOTES

1) A l'Arxiu Diocesà de Girona existeix un llibre titulat «Datos-Prisión Provincial 1939-1942». En el seu prefaci indica: «En un campo inmediato al cementerio de esta ciudad, en su parte sur, fueron fusilados en los días que se indican, los individuos que durante la dominación marxista cometieron delitos merecedores de esta guerra, en cumplimiento de sentencia impuesta por los Consejos de Guerra», ve signat pel rector de la parròquia de la catedral J. Gironella.

El Registre de l'Hospital General de Tarragona em fou d'una utilitat absoluta perquè en no esser el cementiri municipal i dependre de l'Hospital esmentat era una altra font d'informació que em verificava la tasca.

L'APORTACIÓ DE LA UNIVERSITAT CATALANA A LA CIÈNCIA I A LA CULTURA

SUMARI:

I. LA HISTÒRIA: dels orígens de la Universitat de Barcelona als inicis de la transició democràtica.

II. LES APORTACIONS CULTURALS: l'escola d'arqueologia; la botànica; l'ensenyament del dret civil català; l'escola d'economia; la filologia clàssica; la tradició filosòfica; les ciències físiques i matemàtiques; els estudis geològics; l'escola historiogràfica; els estudis de literatura i l'escola de medicina.

III. ELS ESTUDIANTS: una aproximació a la història dels estudiants de Barcelona al llarg del temps.

IV. PRESENT I FUTUR: una proposta d'alternativa des de la perspectiva dels rectors de les tres universitats catalanes.

Per Francesc Artal, Antoni Badia i Margarit, Miquel Batllori, Oriol de Bolòs, Victor de Buen, Daniel Capella, Josep M. Colomer, Jacint Corbella, Eulàlia Duran, Fabià Estapé, Gabriel Ferraté, Ramon Grau, Marina López, Manuel Lladonosa, Joan Maluquer de Motes, Jaume Medina, Joaquim Molas, Jordi Monés i Pujol Busquets, Lluís Navarro, Modest Prats, Albert Ribas, Santiago Riera i Tuebols, Encarna Roca, Francesc Roca, Jaume Roura, Antoni Serra Ramoneda, Miquel Siguan, Lluís Solé i Sabarís i Frederic Udina.

Característiques tècniques: Pàgines: 192. Il·lustracions: 200. Format: 31 x 21

Col·lecció L'avenç Estudis

ACONTECIMIENTO

TARRACONENSES:

El martes próximo, día 11 del corriente, viene a esta ciudad acompañado de altas personalidades de nuestro país, el Excmo. Sr. Conde Ciano, Ministro de Relaciones Exteriores de Italia.

Su visita, responde a la que hizo recientemente nuestro Excmo. Ministro de la Gobernación Sr. Serrano Suñer, que fué acogido en aquella hermosa tierra tan calorosamente, que su recibimiento se ha calificado como apoteósico.

Y si la presencia de tan alta personalidad de nuestra nación amiga, ya nos obliga a acogerle con entusiasmo sin límites, ese recibimiento delirante a nuestro Ministro hecho por aquel gran pueblo hermano, nos impone el deber sagrado de hacernos merecedores de la confianza depositada por nuestro Gobierno, que a Tarragona concede honor y categoría para ello separándonos la ocasión única para exaltar nuestros sentimientos de hermandad y gratitud eterna a la bella Italia, a su Rey Emperador y a ese prodigioso cerebro guía del mundo civilizado, dique y muro de contención de la ola internacional comunista, el «Duce», para demostrarles que no en balde derramaron su sangre generosa y heroica los millares de Italianos que con ella sellaron nuestra hermandad y amistad inquebrantables.

Queridos conciudadanos: engalanad vuestras viviendas: todos a la calle ese día: todos de fiesta para aplaudir y aclamar con entusiasmo rayano en el delirio a tan ilustre personalidad.

Va en ello nuestro honor, fama, categoría, cortesía, vergüenza y gratitud.

Duce! Franco! Duce! Franco!.....
Arriba Italia! Arriba España!

Tarragona, 7 de Julio de 1939 - Año de la Victoria.

EL ALCALDE.

Eusebio Múgica

El mecanisme de la repressió

Les forces militars que a partir de finals de març de 1938 comencen a entrar a Catalunya fins dominar tot el territori el febrer de l'any següent, anaven seguides per un veritable exèrcit d'ocupació que posava en funcionament tot l'aparell burocràtic-jurídic-administratiu. Els ajuntaments són nomenats per l'Exèrcit a mesura que són conquerits els pobles i les ciutats, la vida quotidiana és dirigida a partir de bans militars i civils amb la finalitat de controlar la població de la nova zona conquerida per l'Exèrcit franquista.

L Es unitats militars han posat sota seu una de les zones més poblades de l'Estat, ara caldria passar-les pels feltres que les noves lleis, i les que s'anirien dictant, suposaven.

Però, sortosament per a Catalunya, aquesta va ser ocupada en època tardana de la guerra, en una etapa repressiva de caire diferent i de menys duresa que no quan la sublevació de juliol de 1936. Autors diversos (Dionisio Ridruejo, A. Bahamonde y Sánchez de Castro) entre d'altres que visqueren i

participaren directament en l'etapa inicial del Movimiento, ens han parlat de temps diferents en l'exercici de la repressió franquista.

En una primera etapa, hom afusellava als carrers, a les sortides de les carreteres, a les tàpies del cementeris, sense expedients ni tràmits de qualsevol classe. Serien els tres primers mesos de guerra. Una segona etapa en què ja serien instruits expedients als detinguts, però sense cap mena de possibilitat de defensa per part d'aquests. Les sentències de mort eren signades per les

diverses autoritats, encarregades de la repressió, no havent-hi un criteri uniforme. Això duraria fins al febrer de l'any 1937. La tercera seria la que coneixia —en època bèl·lica encara— el Principat: l'existència d'uns Consells de Guerra, en què els encausats no tenen capacitat de defensa, responen a una voluntat per part del Nou Poder d'enfrontar-se al dens i extens rumor que la repressió és desmesurada.

El cert és que molt possiblement fins a l'u d'abril de 1939 la repressió no va estar ben organitzada.

L'AVENÇ

El mecanisme de la repressió

BANDO

Dossier/El mecanisme...

LA «LEY DE RESPONSABILIDADES POLÍTICAS»

Tot l'exercici de la repressió es fonamentaria damunt una legislació repressiva que tindria com a fi crear des dels llocs on l'«Alzamiento» havia triomfat unes bases per estendre's i consolidar-se allà on havia fracassat.

Aquí, però, es produiria una pirueta jurídica única en la història. Serien acusades de rebel·lió militar, pels que s'aixecaren realment, les víctimes de la rebel·lió. Una persona que ho coneixia prou, i que a més és advocat, com Serrano Suñer, home clau aleshores, ho ha definit: «Sobre esta base de la 'justicia al revés' —sistema insólito en la historia de las convulsiones político sociales— comenzaron a funcionar los Consejos de Guerra»⁽¹⁾.

Fent un forçat resum direm que totes les lleis tenen com a objectiu aconseguir l'enfortiment i seguretat del nou Règim. El 9 de febrer de 1939 coincidint casualment amb les acaballes de l'ocupació total de Catalunya), es publicarà la «Ley de Responsabilidades Políticas» que serà la base fonamental per a les causes i processos de postguerra.

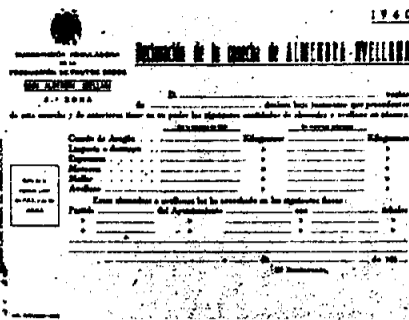
Per no resumir amb excés el mecanisme repressiu creiem que l'aportació d'un material inèdit serà més planera per al lector.

L'article primer de la «Ley de Responsabilidades Políticas» especificava el seu abast per damunt de totes «las personas, tanto jurídicas como físicas que desde el 1.º de octubre de 1934 y antes de 18 de julio de 1936 contribuyeron a crear o agravar la subversión de todo orden de que se hizo víctima España y de aquellas otras que a partir de la segunda de dichas fechas se hayan opuesto o se opongan al Movimiento Nacional con actos concretos o con pasividad grave». La qual cosa significava que la majoria dels habitants de Catalunya podien ser inculpats en processos derivats de la seva aplicació.

UNA APLICACIÓ DEL PROCÉS REPRESSIU: RUBÍ

Mirem quina serà l'aplicació de tot el procés repressiu a una població mitjana de Catalunya: Rubí. Aquesta població del Vallès Occidental, que segons el cens de 30 d'abril de 1936, que va ser el primer ordenat per la Generalitat de Catalunya, era de 6730 habitants⁽²⁾, és una ciutat on la indústria tèxtil era important però on el pes agrícola encara es mantenia, tant dins un ordre sociològic, com econòmic.

Després del nomenament de l'Ajuntament per part de l'Exèrcit, com a tot

Una mostra del control de la producció per part de l'exèrcit al camp.

Conquerits els pobles i les ciutats la vida quotidiana es dirigida a partir de bans militars i civils.

arreu, i d'unes accions habituals aleshores —obligar a beure oli de resina a dones considerades republicanes amb ànim de vexació i en alguns casos afaitar-les—, comença l'entramat legal.

A més a més de les lleis militars —mitjançant bans— obligatòries per a les zones que són ocupades, surten les pròpies per a cada poble. Ban del 28 de gener de 1939 ordenant «que todo vecino de esta localidad que tenga armas y municiones, cualesquiera que sean, en su poder, proceda a hacer entrega de ellas en esta Alcaldía, en el término improrrogable del día de la fecha». O bé el del 31 de gener de 1939, on en quatre punts s'ordena sota l'amenaça que «espontáneamente concurrirán en gravísimas responsabilidades al ser obligados a ello, en virtud de las denuncias que obran ya en poder de la Autoridad y de las que se vayan recibiendo» s'obliga la restitució i recuperació pels seus respectius i legítims propietaris de tots els canvis que la revolució havia produït a la vila.

Incítilment s'endega tot el possible per a la normalització de la vida quotidiana. Sol·licitud: de «algún artículo alimenticio para su manutención» sobre 320 nens «comprendidos en edad de biberón»⁽³⁾, l'admissió d'un nen refugiat d'una «familia procedente de Asturias» per a l'Hospital de Sant Pau⁽⁴⁾, altra petició d'ajut alimentari per a «unos 125 enfermos»⁽⁵⁾, cosa que fa pensar sobre quina seria la moral de la població enfront de la guerra i la voluntat de continuar-la «hasta el fin» com deia la propaganda oficial republicana.

També comencem a trobar judicis de control polític. Així, el 8 de febrer de 1939, l'alcalde accidental envia al cap

DON ALBERTO DE QUINTANA Y VERGÉS, Alcalde-Presidente del Ayuntamiento de la Inmortal Ciudad de Girona.

LAGO SABER: Que en cumplimiento de lo dispuesto en el artículo 11 de la Ley de 15 de noviembre último, referente a restricciones en el consumo del pan municipal de Girona, por la semana (domingo inclusive), en este término municipal de Rubí, con las siguientes:

DISTRITO 1.º Casa Comunal, Plaza de España, 1.
Y plaza pública que comprende el barrio de...

DISTRITO 2.º Grupo Escolar "Rancho Turro", calle Lorcuzana.
Y plaza pública que comprende el barrio de...

DISTRITO 3.º Callejo Grupo Escolar, calle Erismendi.
Y plaza pública que comprende el barrio de...

DISTRITO 4.º Biblioteca Municipal, Avenida Generalísimo.
Y plaza pública que comprende el barrio de...

DISTRITO 5.º Instituto de 2.º Enseñanza.
Y plaza pública que comprende el barrio de...

DISTRITO DE FUENTE MAYOR. Grupo Escolar de dicho barrio.
Las expresadas Mesas, permanecerán constituidas durante una semana a...

comenzar el día 1.º de diciembre próximo y en las horas siguientes: Por la mañana, desde las 8:30 hasta las 12:30. Por la tarde, desde las 18 hasta las 19 horas.

Los impresos de las declaraciones juradas serán distribuidos entre el vecindario y repartidos por las tahonas y despachos de pan, cuidando los interesados de recoger cada declaración precisamente en la tahona o despacho donde se le suministra el pan. Una vez llenados los impresos indicados, serán presentados ante la Mesa del Distrito municipal correspondiente.

Lo que se hace público en cumplimiento de lo preceptuado en la disposición aludida.

Noviembre de 1940
A. Quintana

Alberto de Quintana Vergés

local provisional de FET y de las JONS un salcondit (per anar a Girona) per a un agent de policia municipal i tres senyors de la població «al objeto de realizar gestiones acerca de diversos elementos de destacada tendencia roja»⁽⁶⁾, o bé la incautació de «una emisora que fou dipositada per la Federación Local de Sindicatos de Industria CNT»⁽⁷⁾.

El dia 4 de març, pensem que la guerra no és acabada a Espanya, però si a Catalunya, s'envia una comunicació a 16 persones on es comunica: «El Ayuntamiento de Rubí, en sesión celebrada el día 19 de febrero p.p. (próximo pasado), acordó prescindir de los servicios que venía Vd. prestando en el mismo».

El 20 de març es forma la «Comisión Depositaria de Recuperación Agrícola» que estarà integrada per: «Alcalde como Presidente, un secretario, que será del Ayuntamiento y como Vocales, un representante de Falange Española tradicionalista y de las J.O.N.S., un agricultor y un práctico del campo nombrados por el Ayuntamiento»⁽⁸⁾.

A partir de l'u d'abril de 1939, comencen els informes sobre el passat polític de les persones que han estat denunciades per algú de la vila i de les quals les autoritats militars d'aleshores en sol·liciten comunicació oficial.

(Pensem que sovint coincidia en una mateixa persona denunciant i qui enviava antecedents. A la majoria dels pobles de Catalunya, la Falange era inexistència per la qual cosa la figura de l'al-

calde i la del cap local de FET y de las JONS requeia en una mateixa persona).

El 12 d'abril el Coronel Comandant Militar de Terrassa rep informació sobre... «J.R.S., es elemento de extrema izquierda y siempre ha frecuentado los centros y elementos extremistas es considerado como elemento peligroso; durante el dominio rojo-separatista fue conserje del Socorro Rojo Internacional»⁽⁹⁾. L'enviada el 25 d'abril al Juez Instructor del Juzgado Militar n.º 7 de la Auditoria de Guerra de la 4.ª Región Militar diu que «G.A. fue uno de los jefes del Comité de Control de los FF.CC. ya que siempre fue un elemento extremista. Iba siempre armado»⁽¹⁰⁾. El 16 de maig s'envia relació de 12 noms per a informes del seu passat polític⁽¹¹⁾, altres 9 el 27 de juny⁽¹²⁾.

Dins d'aquesta idea de foragitar els altres dels seus llocs de treball per poder omplir-los amb gent pròpia, també hi ha la idea del botí de guerra. El 22 de maig se sol·licita «el local que ocupaba la Central de la Cooperativa «La Rubinense» per part de la Central Nacional-Sindicalista»⁽¹³⁾.

Informes sobre on es troba J.M.⁽¹⁴⁾. Reclamant «que para continuar dando la subvención de CINCUENTA PESETAS (sic!) semanales al Jefe de Milicias de esta Falange local por servicios de policía y vigilancia, precisa que diariamente pase por esta Alcaldía al objeto de dar cuenta a la misma de dicho servicio y recibir las órdenes convenientes relacionadas al mismo, ya que hemos visto con asombro, dolor y pena que hasta la fecha y a pesar de cobrar dicha subvención se ha prescindido en absoluto de esta Alcaldía, lo que significa además de una notoria desatención una defectuosidad en dicho servicio»⁽¹⁵⁾.

Cal veure que el control sobre la població exerceix sobre les persones que han volgut romandre en la mateixa, és a dir, que no se n'han anat a l'exili perquè no han volgut. Creuen, a part d'alguns casos atípics, que no han de tèmer res.

També s'exerceix una pressió ideològica permanent sobre la població.

Les depuracions foren un dels mecanismes repressius més utilitzats a nivell oficial-local.

El mestre, a més d'haver passat ja la depuració corresponent, ha de tenir present en obrir l'escola «la advertència de que deberá atenerse rigurosamente a las Instrucciones de la Inspección contenidas en el Boletín Oficial de la Provincia»⁽¹⁶⁾. La instal·lació d'un «Monumento a los Caídos»⁽¹⁷⁾, que faria present els qui moriren pel cantó dels guanyadors enaltint la seva memòria⁽¹⁸⁾ i silenciament, quan no vilipendiament, els qui ho feren a l'altra banda ideològica o política.

Existien també a nivell local (no cal especificar-ho, per obvi, a una escala major) relacions de comerciants que podien adquirir material per als seus negocis⁽¹⁹⁾ (aquesta pressió econòmica és encara més manifesta quan hi intervé el Poder Central).

Cal destacar els avantatges que suposava l'haver sofert persecució d'alguna mena per desafectes «a la Causa Roja» i encara molt més si eren «ex-combatientes» o bé eren familiars de «caídos»⁽²⁰⁾.

El darrer mecanisme repressiu a nivell oficial local era la depuració a l'Ajuntament. En «la relación de los funcionarios, que comprende la plantilla de este Ayuntamiento, debidamente depurados, con las sanciones impuestas» de 17 de gener de 1940⁽²¹⁾, el resum és: sobre 24 funcionaris, 6 són admesos per resultat favorable i sense imposició de sanció; 8 són vacants —resultat de no presentar-se— per la raó que fos; 5 són destituïts; 2 són suspesos de feina i sou un mes i 3 són suspesos de feina i sou tres mesos. És a dir, que el 25 % són admesos i el 75 % rep algun càstig que marcarà per a la resta de la seva vida la seva situació professional.

Cal dir, però, que aquesta repressió és només la «normal», la que hom consi-

derava «lògica» després d'una guerra fratricida; hi hauria també una altra repressió més dura que seria aquella fonamentada en el fet que d'aquests informes elaborats a tots i cada un dels pobles i ciutats de l'Estat Espanyol per l'Alcalde, el cap local de Falange i el del comandant en lloc de la guàrdia civil, sovint s'hi afegia el del capellà, en sortien consells de guerra en què les sol·licituds de condemnes a mort i cadenes perpètuas serien majoritàries. Les execucions d'alguns d'aquests condemnats a mort⁽²²⁾, els anys de privació de llibertat en presons o batallons de treballadors, la llibertat vigilada de gairebé tots els qui havien estat jutjats amb l'obligatorietat de presentació mensual, setmanal o diària a la caserna de la Guardia Civil, el control rigorós de qualsevol faceta social expliquen uns trets repressius dels quals només varia d'un lloc a un altre la major o menor intensitat. La repressió totalitària a qui s'oposés i l'exercici continuat de l'amenaça i càstig a qui pretengués oposar-s'hi és la normalitat diària del sistema polític i ideològic de postguerra.

NOTES

- 1) R. Serrano Suñer, Entre el silencio y la propaganda, la historia como fue, Memorias. Barcelona 1977. Edit. Planeta p. 245.
- 2) Generalitat de Catalunya. La Divisió Territorial Conselleria d'Economia. Barcelona 1937.
- 3) Arxiu Municipal Rubí, A.M.R. Negociat Assistència social núm. 31. 6.730 h. 7 febrer 1939
- 4) A.M.R. Negociat Assistència social núm. 35. 7 febrer 1939.
- 5) A.M.R. Negociat Abastos núm. 44. 10 febrer 1939.
- 6) A.M.R. Negociat Governació núm. 38. 8 febrer 1939.
- 7) A.M.R. Negociat Governació núm. 39. 8 febrer 1939.
- 8) A.M.R. Presidència núm. 178.
- 9) A.M.R. Presidència núm. 376.
- 10) A.M.R. Presidència núm. 532.
- 11) A.M.R. Presidència núm. 721.
- 12) A.M.R. Presidència núm. 1183.
- 13) A.M.R. Comunicació Sr. Comandante Militar Terrassa.
- 14) A.M.R. Presidència núm. 1049. 13 juny 1939.
- 15) A.M.R. Presidència núm. 1098. 15 juny 1939.
- 16) A.M.R. Cultura núm. 1099. 19 juny 1939.
- 17) A.M.R. Presidència núm. 1118. 19 juny 1939.
- 18) A.M.R. Presidència núm. 1137. 22 juny 1939.
- 19) A.M.R. Presidència núm. 928. 31 maig 1939.
- 20) A.M.R. Presidència núm. 2102. 7 set. 1939.
- 21) A.M.R. no catalogat núm. 3721.
- 22) Rubí té un 0,7 % de persones que moren afusellades. Inferior a la mitjana comarcal del Vallès Occidental de 0,9 %, i comarca, encara amb una repressió menor que la mitjana catalana d'1,2 %.

Ministerio de Educación Nacional Jefatura del Servicio Nacional de Inspección

Comisión Depuradora del Magisterio Nacional de la provincia de Tarragona

... con la mirada puesta en Dios y en los altos intereses de España, portado de la gran importancia que estos informes que legítimamente solicitan merecen para la Enseñanza nacional, FUEGO POR EL FUEGO Y PROMUEVO POR MI HONOR, DOBRO ANIMO y cuento sé, contestando íntegramente al presente cuestionario, y añadiendo cuantos datos importantes pueda relacionados tanto con su vida pública como con la vida profesional de ...

relieve este informe

alumno de la Escuela Normal de Tarragona, a quien se

Detalles anteriores a Julio de 1939

¿A qué partido político pertenecía?

Si no estaba afiliado a ninguno, ¿qué partido político demostraba mayor simpatía?

¿Tomaba parte activa en mítines, manifestaciones, etc? ¿Cuáles?

¿Acomodaba ayuda a ellos, aunque no tomara parte activa en su organización, etc?

¿Hacia actos de propaganda política? ¿Cuáles?

¿Oía, ordinariamente, misa los domingos y cumplaba una vez al año?

¿Hacia actos de irregularidad?

¿Enseñaba o hablaba de forma abierta la religión?

¿Pertenecía a alguna asociación?

¿Era propietario?

¿Formaba parte de una Comisión o Junta Directiva?

¿Estaba afiliado a un partido separatista o independentista?

Si no era afiliado ¿demostraba simpatía por alguno?

¿Enseñaba o hablaba de forma abierta?

Durante el período de guerra

¿Hacia actos de irregularidad?

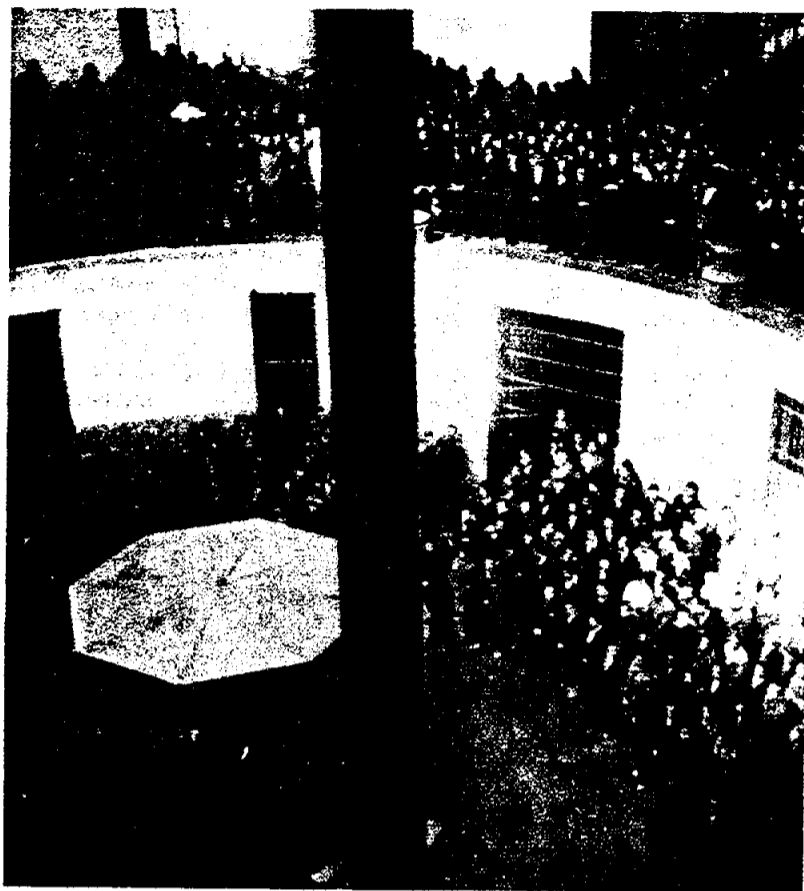
¿A qué Simbología pertenecía?

¿Ha formado parte de alguna Junta Directiva?

¿Ha enseñado o hablado de forma abierta la religión?

¿Pudo pasar por el Servicio Nacional de Inspección?

¿Qué hay en su vida pública, profesional, etc. que pueda ser de interés?

L'abast de la repressió franquista

La repressió en la postguerra civil a Catalunya abasta tots els camps socials. Específicament, però, els més castigats són els qui han format part de les institucions autònomes, republicanes i sindicals.

NO puc avaluar en poc espai la repressió estudiada per totes les contrades, faré només una aproximació global.

La majoria de les víctimes executades va ser-ho en el període immediatament posterior a l'acabament de la guerra civil. A excepció de Lleida (per raons diverses: formació Tribunals, ésser la capital del front bèl·lic, fugida dels seus habitants, etc...) Gandesa, Vinaròs, Balaguer, Tremp i Vilanova d'Alpicat (on les execucions amb intervenció de Tribunals Militars es feren en època de guerra) a tota la resta els llocs

d'execució són les seus de les Auditories de Guerra existents, és a dir les capitals de província. Barcelona, Girona i Tarragona són els indrets on es produeix més repressió els anys 1939 i després l'any 1940. Les xifres a partir d'aquesta data en cap cas no superen el 15% del total de víctimes.

La repressió és manté decreixent (sempre parlant en termes que suposin la mort) fins a l'any 1943, a partir d'aleshores és molt migrada. Únicament Barcelona veurà un constant goteig repressiu que és resultat de fets de resistència i que es mantindrà així fins a l'any 1953.⁽¹⁾

Arrodonint xifres direm que fins a l'any 1943 són executats a tot Catalunya el 98% del total dels qui perdran la vida en la postguerra civil.

En algun cas hi ha un clímax o punt àlgid repressiu. Pot coincidir amb alguna efemèrides (cas de les execucions de Tarragona a les vigílies del 20 de novembre, data en què fou afusellat el cap falangista José Antonio), o amb alguna acció de resistència a partir de l'any 1943. El cert és que són casos aïllats i no responen a una globalitat repressiva, com a mínim a les presons de Catalunya.

Documents com aquest eren la base per estar lliure de qualsevol tipus de denúncia.

L'origen dels executats, un cop efectuada la seva classificació a partir de la Divisió territorial de Catalunya de l'any 1937, no sempre correspon ni guarda paral·lelisme amb les regions i comarques amb més repressió. Cal veure, però, la desigualtat del pes de població sobre el total del Principat. Ja aleshores les regions més industrialitzades tenien un pes de població molt superior sobre les preferentment agràries.

Agafant per exemple la Regió I (Baix Llobregat, Barcelonès, Vallès Occidental, Vallès Oriental i Maresme) veurem que aporta el 29,4 % del total d'executats a Catalunya, molt allunyat, però, del pes que aleshores suposava en la població catalana: el 54,6 %.

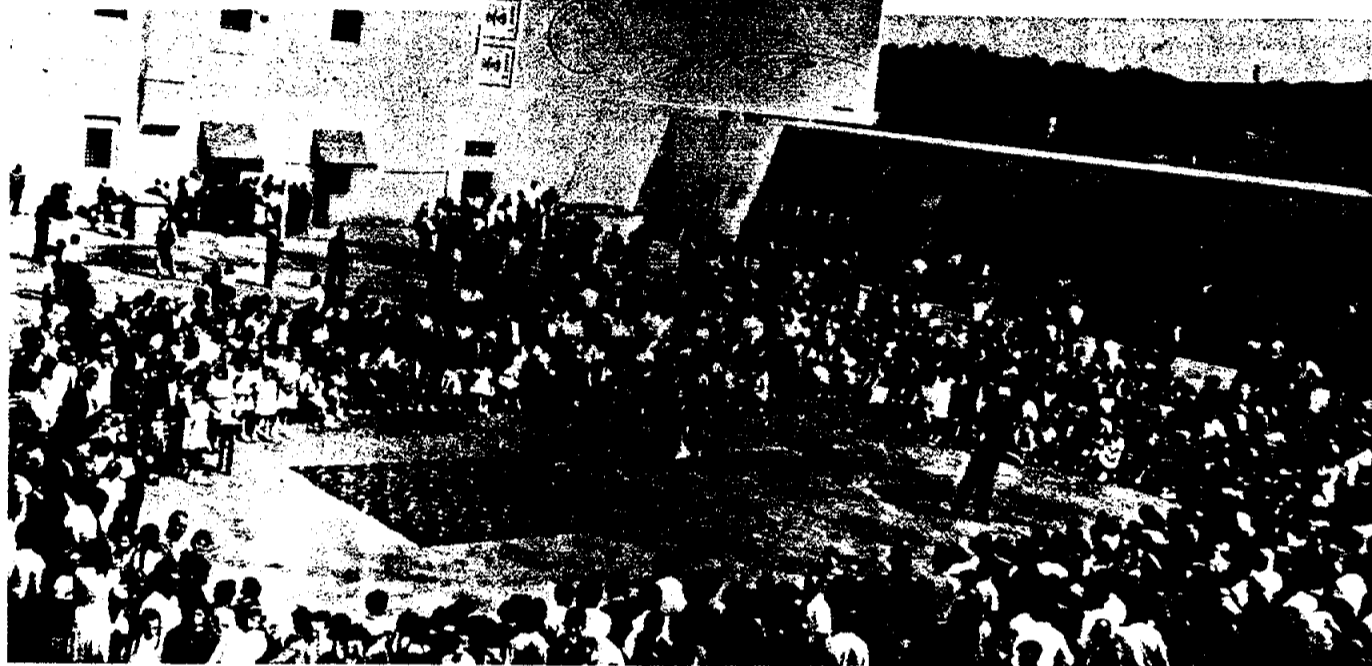
—Acusats de participació directa en fets considerats d'extrema gravetat. Delictes de sang, vexacions religioses, etc...

—Personalitats destacades a nivell local. La repressió sobre elles és fruit del «pes moral» damunt la població.

Aquests termes expliquen la variació, dins unes constants, de les edats de les víctimes. Grups de 45-50 anys, 35-40 i 20-25 anys com a més habituals.

D'aquí derivarà a tot arreu una constant majoria d'executats que són casats, això es, fruit de les edats madures de moltes víctimes.

En veure que la repressió era superior a les comarques rurals que no a les industrials, vaig començar a elaborar

En un altre apartat, diríem que malgrat el menor pes de les comarques rurals aquestes aporten globalment la majoria relativa de les persones que serien afusellades a Catalunya.

Si l'estudi el centrem encara més a cada comarca es fa més clara la visió del fet repressiu:

—Superior en les comarques interiors que no en les litorals.

—Superior en les comarques interiors amb activitat econòmica vinícola o problemes d'arrendament.

—Repressió producte d'enfrontaments personals directes en les comarques amb regressió econòmica o situació conjuntural difícil.

Quan ja especifico poble per poble hi hauria una constant:

Superior repressió dels municipis a mesura que la població és menor.

Són punts que, malgrat que en cada cas estan explicats, ens obren, però, molts interrogants.

Festival de circ, organitzat pels presos, el dia de la Mercè l'any 1942, a la presó de Girona (Salt), dia en que es permetia l'entrada dels fills dels empresonats.

Les víctimes són majoritàriament incloses en edats mitjanes compreses entre 35 i 38 anys. Aquesta xifra és la més comuna a tot Catalunya. Després d'aquest bloc ens apareix una xifra per alt, que és la que està en els 40-41 anys i una xifra mitjana per baix, la de 33 anys que correspon a l'Alt Penedès.

Explicant-ho una mica diríem que les víctimes, majoritàriament de sexe masculí, provenien predominantment de tres grups d'acusacions:

—Persones que han ocupat càrrecs polític-socials durant la guerra civil. Se'ls culpa dels fets —si són violents molt pitjor— ocorreguts mentre ells eren els teòrics o reals responsables de la població.

una relació entre índex de repressió i sector professional pagès. Inicialment em semblava una constant lògica entre el pes més important relatiu d'execucions al camp amb l'ofici de pagès. Però aquesta presència de la pagesia com a activitat professional es manté fins i tot on hi ha llocs de localització industrial. D'aquí provenen una sèrie de conseqüències:

Les zones on la repressió és més alta són aquelles on, en general, els índexs de víctimes pageses són més elevats. Una interpretació es manifesta de forma òbvia:

—El pes de les denúncies al camp és de caire més directe, amb una identificació més clara de l'inculpat a causa del coneixement entre la gent.

—Els enfrontaments personals amaguen situacions econòmiques de conjuntura difícil (sovint pretèrita) i d'enfrontaments socio-polítics derivats de la mateixa.

—Les denúncies sovint anuncien la defensa d'un grup social amb el qual hom s'identificava.

Actualment estic investigant els resultats «revolucionaris» i les «violències» que es desencadenen a partir de la rebel·lió militar a Catalunya. Amb l'amic Villarroya confrontem els resultats que anem trobant poble per poble i comarca per comarca. Arreu se'ns especifica que les violències foren comeses per gent forània i desarrelada, i en la Regió I (la més industrialitzada aleshores de Catalunya) ens afirmen que molts no eren catalans.

Crec, i això és una hipòtesi que cal confirmar més definitivament amb dades a la mà, que això és pretendre amagar el cap sota l'ala. A Catalunya, com a tota nació o a tot país, hi ha de tot i per això és absurd creure que el monopoli de la violència és de gent «no catalana».

El cert és que a la postguerra (excepte al Barcelonès —i en són la meitat, 50,7 %— la immensa majoria dels executats són nascuts a Catalunya. I van ser executats perquè ocupaven llocs de responsabilitat en les tasques de direcció, assessorament, conducció i també repressió de les persones que consideraven enemics a la supervivència de la República.

La repressió de postguerra s'exerceix contra gent majoritàriament catalana (però on s'hauria d'incloure també, l'acabar amb els qui suposen un perill contra «la unidad de la Patria»?) i en ella hi participa gent autòctona, catalana, d'idees contràries. Això vol dir que les denúncies i acusacions s'adrecen contra gent filla de la mateixa terra. Només cal veure els avals o les defenses que hom fa de les acusacions. Sempre és un fet (o fets) que solament poden conèixer persones molt properes, conciutadans, veïns, fins i tot amics o familiars.

En l'anàlisi de les poblacions on l'índex repressiu és més acusat, calia fer agrupaments de poblacions segons el nombre d'habitants.

La constant en poblacions de més de 20.000 habitants és de 0,6 %. Destaca, però, el cas de Badalona, població en què l'índex d'1,9 % és el més elevat en el grup que li pertoca. O, dit altrament, la ciutat industrial amb més repressió de Catalunya.

Els grups de població els he fet de més de 20.000, de 5.000 a 19.999 habitants; de 3.000 a 4.999 habitants; de 2.000 a 2.999 habitants i de 1.000 a 1.999 habitants.

La relació és força prolixa i no és escaient d'avaluar-la aquí. Cal remarcar de nou l'increment constant de l'índex repressiu a mesura que el volum de població disminueix.

L'estudi dels pobles (municipis) menors de 1.000 habitants està elaborat en el seu àmbit comarcal. No n'hem fet, però, un de general al Principat per la important variació dels índexs que resulten en tractar xifres petites de població.

L'elaboració d'un resum de les professions de totes les víctimes de Catalunya, presenta un paral·lisme amb el que hom sempre ha suposat. La repressió s'exerceix contra la classe treballadora (del camp o de la ciutat), essent poc important, encara que significativa, la presència de professionals. La força pública (guàrdia civil, guàrdia d'assalt, carrabiners) també hi és present. És, però, objecte d'un estudi a part l'execució de militars afusellats per haver restat fidels a la causa republicana.

A Catalunya és afusellat un general de la guàrdia civil (José Aranguren Roldán, cap de la 5.ª zona de la guàrdia civil, executat al camp de la Bota el 25 d'abril de l'any 1939), 2 coronels, 4 tinent coronels, un comandant i un tinent. També l'exèrcit veurà l'execució de 2 comandants, 3 capitans, un tinent i un alferes. Dos militars més sense grau especificat pels documents i un tinent de carrabiners.

Total, dinou militars.

No està encara prou investigada la repressió contra els militars republicans. Cal fer un altre estudi que avanci en un camí on els punts més elementals, com poden ésser la raó de la seva lleialtat, l'abast dins les casernes de la trama rebel, el càstig que s'exerceix per part de l'exèrcit vencedor contra la part vençuda, puguin aprofundir-se.

Dins aquesta recerca caldria pensar el que suposa l'execució en el «Camp de la Bota», paratge no militar, de professionals de l'exèrcit —el mateix general Aranguren— infringint-los-hi una degradació en els darrers moments de la seva existència. Fins que no s'executi al coronel Epolsar (que gaudia d'un respecte moral immens dins les casernes) el 6 d'abril de 1940, no seran executats

La llibertat no era absoluta. Qui tenia antecedents havia de passar amb regularitat per les autoritats per control rutinaris.

al castell de Montjuïc els militars condemnats a pena capital.⁽²⁾ Sembla ser que l'actitud del règim franquista envers els companys d'armes que no secundaren el «Movimiento» respon a uns criteris que grosso modo serien:

—Forta represàlia (execucions, condemes de presó) per als qui s'oposen militarment, de forma activa, a la sublevació.

—Expulsió de l'exèrcit per als qui no se sumaren «activament» al «Movimiento».

L'EMPRESONAMENT

Heus aquí un camp on els camins d'estudi es multipliquen. La impossibilitat de consultar el registre de les presons en tanca molts d'ells.

La vida quotidiana a les presons durant la postguerra civil és dura. La seva rigurositat neix d'una massa extraordinària de persones que viuen en centres calculats per a xifres de detinguts 13, 14 o 15 vegades inferior.

La promiscuitat obligada per la massificació. Les mancances generals —acusades dins l'ergástul— que la societat veu, les deficients o inexistentes condicions sanitàries i també un reglament intern desfasat i sovint anacrònic, expliquen una mica els alts índexs de morts naturals que hi ha dins els centres penitenciaris. L'estudi clínic que em va proporcionar l'Ajuntament de Barcelona parla de causes de la mort poc clares mèdicament, segurament producte de tot l'anteriorment senyalat.

També l'existència de violència, càstigs o suicidis, apareix en aquests gràfics que ens parlen de les raons de la mort de les condemnats. Les xifres globals i detallades de les persones que

N/T

MINISTERIO DE JUSTICIA
DIRECCION GENERAL DE PRISIONES
SERVICIO PROVISIONAL DE LIBERTAD
VUELTA
MADRID

24608

Participo a Vd. que he sido autorizado para regresar a su domicilio trabajo y con ello atender a su familia.

Antes de emprender el regreso deberá presentarse en la Comisaría de Policía exhibiendo el presente así como su libertad vigilada, cumpliendo los deberes que son inherentes a su situación.

Dios guarde a Vd. muchos años
Madrid, 22 de Abril de 1946.

EL SECRETARIO INSPECTOR
N. J. J. J.

AL LIBERADO CONDICIONAL:

passen per cada centre les ignorem per no poder accedir a les fonts més directes, però és prou —algú m'ha dit «suficient»— explicació el llarg llistat de noms que moren dins les presons fins a l'any 1945 per causes clíniques naturals.

Els qui vivien i sobreviuen en elles plantejaren un front de resposta que inicialment només lluita contra la desesperació. Derrota en la guerra, situació personal i familiar, curs de la conflagració bèl·lica mundial. La tasca primera és minsa, després hom xifra les seves esperances en les potències democràtiques. Després... començar de nou. Resistència passiva, activitat política, etc...

Hi ha un altre element. La possibilitat de redimir pena pel treball. D'aquí és d'on surten els batallons de treballadors, que fan una feina ingent de reconstrucció i construcció. No és fàcil tampoc de trobar-ne una pista documental, cal sumar altre cop esforços per completar dades mentre no hi hagi altres vies d'estudi.

L'estudi dels presos guarda una relació paral·lela —jo diria que lògica— amb l'estudi de les víctimes d'execucions. Pes important de la pagesia, predomini relatiu d'aportació de les comarques rurals sobre les industrials, superior mitjana d'edat dels morts a les presons de les capitals de comarques rurals (Girona, Lleida, Tarragona) que no la de la població industrial, que és més considerable (Barcelona).

Quins punts expliquen aquests factors? Podríem repetir el que dèiem de les víctimes d'execucions a darrera pena: l'exercici més tardà en el camp de responsabilitat política, l'adopció a una edat més adulta de tasques de direcció social i ideològica, i també l'emancipa-

ció econòmica familiar dins les llars pageses.

Tanmateix l'estudi ha de basar-se només en el que hom posseeix. Resten moltes preguntes per a respondre. Com queden marcats aquests homes pel seu pas per la presó? Només físicament? Participaran encara en activitats, les mínimes que aleshores eren possibles, quan tornin als seus llocs d'origen una vegada obtinguda la llibertat?

LLIBERTAT VIGILADA

Aquí intervé un nou element d'estudi. La llibertat no era absoluta. Qui tenia antecedents havia de passar amb regularitat per les autoritats per a controls rutinaris. La mostra és variada, hi ha qui cada dia s'ha de presentar a la guàrdia civil, n'hi ha que cada mes. El cert és que aquestes persones són controlades, que elles ho saben i que sovint se'ls hi recorda.

Cal veure que és una xifra important dins una comarca. Aquest mateix control actua sobre els seus possibles amics o coneguts. Aquí entrariem en un terreny més íntim però necessari per comprendre la subtil violència diària de la vida quotidiana sota el règim franquista.

Si tractem dels qui han estat desterrats, normalment a més de 200 km del lloc d'on procedeixen les denúncies, entrem en un abast de repressió més directa. En aquest cas el qui rep és l'alliberat amb condicions i el qui respon d'ell proporcionant-li una feina. És una bola de neu que creix junt amb qui té la responsabilitat d'aquest i que també arrossega tots els qui s'hi relacionen.

La convivència quotidiana es veu contínuament alterada per tots aquests punts aquí només assenyalats. Podrien

afegir-s'hi el mercadeig d'aval i les possibilitats honroses i deshonroses que aquests ofereixen. Els sectors socials involucrats cada cop són més i més.

RACIONAMENT

Anys de necessitat generalitzada. Els avals i els favors, les influències i les pressions són els principals obridors per entrar en el món dels afavorits per la victòria militar franquista.

Veure els documents que tracten de la quantia de les collites, de les famílies i les seves taxes de racionament, de les existències que ofereixen els botiguers, fa que hom sospiti que darrera d'aquests controls s'amagava un descontrol per a qui està fora de dubte sobre la lleialtat i adhesió al nou Règim.

No són poques les persones autoritzades que, en tractar del règim franquista fins a l'any 1953, l'avaluen com una època de curiosos fenòmens econòmics: inici d'afortunats i pròspers negocis per a uns i encara de més consolidació econòmica per a d'altres.

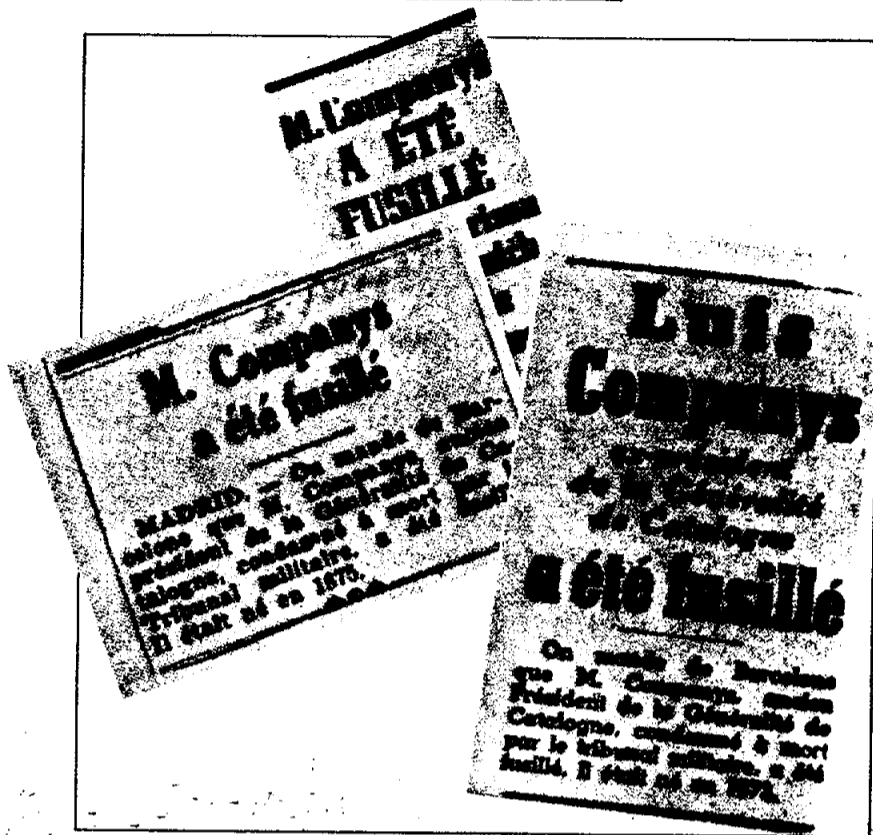
A escala individual existia una coherència entre la identificació amb el nou Estat i el gaudi dels recursos existents en les més variades activitats comercials. Les circumstàncies obligaren a molt i a molts.

La fi obligava sovint a obviar els mitjans que s'utilitzaven.

NOTES

1) Vegeu l'estudi, fet amb el màxim rigor, del procés militar i darrers moments del Coronel Escobar fet per T. Suero Roca, Militares republicanos de la guerra de España. Barcelona, 1981. Ed. Península, pp. 267-287.

2) A partir del 1953 hi haurà execucions per garrot. En tots els casos les acusacions són per fets de delictes comuns. Dec aquesta informació a J. P. Yània.

Les xifres de la repressió: les execucions

La repressió franquista de postguerra no és resultat d'un moment extrem de passió o d'odi, sinó un fenomen repressiu que s'allarga any rera any, amb voluntat d'exemplaritat, amb un caire selectiu envers els actes i/o les idees dels acusats. També cal palesar que el nombre de persones executades ho són dels més variats llocs d'origen de Catalunya i de la resta de l'Estat, encara que residents al Principat.

De les moltes gràfiques, quadres i nombres que surten de la recerca, en donaré aquells que siguin més adaptables a una aproximació global.

Les poblacions que veuen execucions en el decurs de la guerra amb tots els processos legals corresponents, coneixen com a víctimes persones dels pobles veïns o de la mateixa comarca i de les properes. Són xifres poc altes. Tot l'es-

forç d'uns i altres està en funció de la sort dels fronts de batalla. Aquests afusellats són executats en el període que va de l'abril de 1938 a finals d'aquest mateix any. L'ofensiva final a Catalunya de darrers de desembre ocuparia aviat les capitals oficials provincials des d'on exerciria la tasca de centralització repressiva.

Troblem execucions a Vinaròs (32), Gandesa (15), Lleida, Vilanova d'Alpicat (22), Balaguer (2) i Tremp (1). (En

el cas de Vinaròs les víctimes són més, però solament vaig poder analitzar les que corresponien a veïnatge o status jurídic català).

CÀSTIG PASSIONAL DINS UN CLIMA BÈL·LIC

A Gandesa el criteri és similar: persones executades són veïnes dels pobles del sud de Catalunya propers a l'Ebre. Pàgesia local preferentment, que davant

la ràpida ofensiva franquista, que divideix l'Espanya republicana en dues zones, opta per restar als seus pobles en creure que res no han de témer en no tenir «les mans brutes de sang». A les viles només quedava canalla i vells i els sectors socials que no veien cap perill perquè depenien de l'administració franquista. La repressió és dura. Es castiga d'una forma passional, dins un clima bèl·lic exacerbant. Qui serà executat serà l'home que ha estat un càrrec dins la població: membre d'una institució republicana, cultural, catalanista o tot alhora.

El front de més al Nord, diríem segons l'estratègia d'aleshores, el front del Segre, tindrà una xifra menor d'execucions. Aquí hi intervé una sèrie d'elements determinants:

—Intenses campanyes convidant la població a fugir davant la «vinguda dels facciosos».

—Bombardeigs a les vigílies de l'ocupació del sector que havia aterroritzat la població fent fugir la gent a zones més segures, cap al cantó de control propi: el republicà.

—Les zones ocupades aleshores en el sector són poc poblades.

En definitiva en ambdós casos les víctimes són absolutament comarcanes i directament afectades d'una repressió inicial poc estructurada. Recordem que fins l'u d'abril de 1939 la repressió no està ben organitzada.

Després ja passem a les execucions efectuades a les capitals seu d'Auditoria de Guerra. Són les capitals de província.

En totes elles les execucions són efectuades majoritàriament en el curs del mateix 1939 llevat de la capital de la Terra Ferma: Lleida. Les raons raurien en els punts abans esmentats.

Llavors serien els processos normals i les ordres del «cúmplase» els que donarien pas a les execucions dels acusats.

L'any 1939 tindria dos moments d'execucions nombroses: el mes de maig amb 423 afusellats i el de juliol amb 418 i, després, els mesos d'octubre amb 282 i de novembre amb 325 morts.

L'any següent la cota màxima es produeix durant el mes de juliol amb 224 execucions.

Cada comarca té uns nombres i índexs propis a nivell de repressió. Els més elevats són els que corresponen a les comarques de la Conca de Barberà i de la Terra Alta amb 4,9‰ i 4,1‰ respectivament. Aquí hi ha punts que cal esmentar: a la Conca de Barberà existeix el cas del poble de Solivella, que veié la violència desfermada el juliol de 1936 en unir-se un sector de la població a la rebel·lió davant les notícies de l'aixecament militar. Les morts esdevingu-

des en el seu aixafament i els fets violents de represàlia davant la caiguda de Màlaga expliquen poc o molt el perquè de l'elevat nombre dels qui foren afusellats de la comarca en la postguerra.

Semblants són els fets a la Terra Alta. Els de Vilalba dels Arcs al juliol del 36 o els «fets de la Fatarella» expliquen en part certs trets de la repressió posterior.

Després un índex igualment elevat es manté a les Garrigues amb un 3,9‰. Aquí hauríem d'estendre'ns més del que podem, bàsicament parlariem de violències i polaritzacions ja abans de juliol de 1936, durant i després.

Fixem-nos que en els tres casos l'ajut d'un estudi rigorós de la situació econòmica comarcal seria bàsic. Conjunturalment coneixem el caràcter regressiu acusat —que avui és igual o pitjor— i una constant i continuada tensió sociològica fruit de les dificultats que la producció agrícola —i el relacionat amb ella— travessa.

Cal imaginar el que seria, en una comarca de 25.277 habitants (any 1936) com la Conca de Barberà, l'execució per afusellament de 123 persones.

Aquest pes, però, no solament el viu la comarca, o el poble. Se sent al lloc d'execució, la capital seu de l'Auditoria de Guerra que com un eco trasllada a cau d'orella la notícia de les execucions per tots els racons. El terror té un efecte multiplicador que lògicament el règim del general Franco coneixia.

A l'extrem contrari trobaríem el Barcelonès, amb 0,5‰ o bé 573 afusellats per a una població de 1.189.666 habitants. (Altre cop apareix l'efecte multiplicador de les execucions que tenien lloc al camp de la Bota). Cal destacar la no existència de víctimes legals provinents de la Vall d'Aran (comarca aleshores incomunicada amb la resta de Catalunya la major part de l'any) o el relativament migrat índex regressiu de l'Alt Urgell i del Pallars Jussà amb un 0,6‰. Però en un cas i l'altre són 11 i 14 afusellats per a comarques on no s'arribarà als 25.000 o 20.000 habitants respectivament.

Hi ha de nou un fet que cal assenyalar. On la vida per la supervivència és l'element cabdal, on no existeix gairebé possibilitats d'una mínima activitat socio-política els fragors de les lluites polítiques s'esvaeixen davant el predomini de la immediatesa diària.

La xifra total de les persones que són executades a Catalunya ve desglossada així: afusellats a Barcelona, 1544; a Girona, 510; a Lleida, 374; a Tarragona, 633; a Vilanova d'Alpicat, 22; a Balaguer, 2; a Tremp 1; a Gandesa, 15 i a Vinaroç, 32. En total 3.385, (no hi he sumat 10 persones mortes al garrot

entre 1953 i 1960 a Barcelona i Lleida. Totes elles són acusades de delictes comuns), el que dona una mitjana d'1,2‰.

No vull continuar reproduint xifres, sí, però, palesar que el nombre de persones executades ho són dels més variats llocs d'origen de Catalunya i de la resta de l'Estat, encara que residents al Principat.

VOLUNTAT D'EXEMPLARITAT

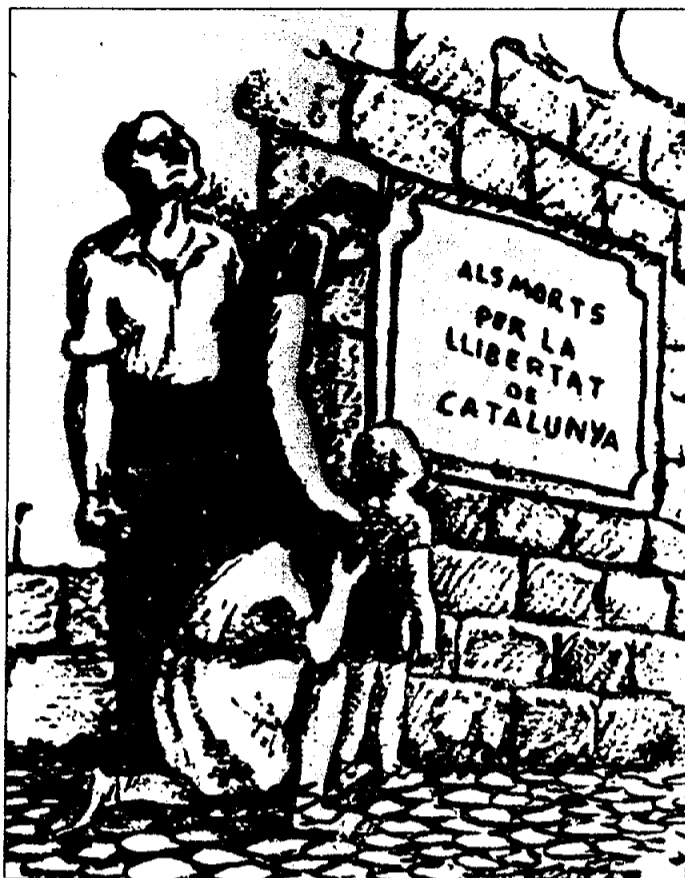
Això creava, i ha mantingut, una idea que sintetitzant respondria a la idea de les persones que són ajusticiades de la pròpia localitat més «els afusellats de Girona o Lleida o Tarragona o Barcelona o...», és a dir que molts que van haver de viure amb condemnes de pena de mort, anys de presó, etc., coneixien la circumstància pròpia de cada cas, a la qual sumaven la general del lloc on es produïa.

Hi ha un aspecte que m'ha fet comprendre encara més el fenomen repressiu de postguerra. A tot arreu hom creu que es va represaliar majoritàriament a «innocents». És a dir, que els qui tenien o eren responsables de les acusacions més diverses havien fugit, la repressió de postguerra cau sobre els qui resten en no haver pogut castigar els qui havien fugit. D'aquí a l'aparició de motius de tota mena d'ordre i d'interès per apartar o suprimir algú només hi ha un pas, que aleshores era fàcil de poder fer. El camí de la venjança era possible.

La repressió franquista de postguerra no és resultat d'un moment extrem de passió o d'odi, sinó un fenomen repressiu que s'allarga any rera any, amb voluntat d'exemplaritat, amb un caire selectiu envers els actes i/o les idees dels acusats. Això el fa incompreensible davant l'execució de personalitats considerades per tothom. L'allau de lleis, complicitats i interessos del nou poder ens apropen a una postguerra inèdita en la història dels finals de guerres civils a Espanya (la violència i la repressió només s'exercia durant la guerra fratricida i mai acabada aquesta).

La repressió franquista de postguerra, base fonamental de la consolidació del poder totalitari, és constant, periòdica, metòdica i regular.

El seu exercici formarà part del sistema, i crearà alhora una xarxa d'implícats o temerosos de qualsevol canvi que potser ens ajudarien a explicar alguna de les raons dels seus quaranta i escaig anys de vigència.

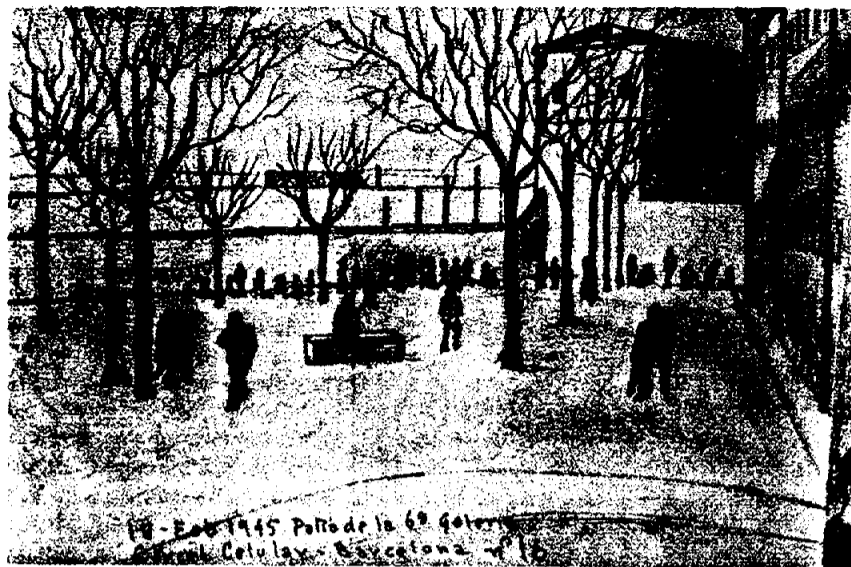
Condemnats a mort

Per cloure aquest dossier us oferim el testimoniatge d'en Paco Casanova (d.e.p.) de Mora la Nova. Empresonat, a partir d'una denúncia d'una persona que no coneixia, estigué durant alguns mesos a la galeria de condemnats a mort de Pilats, la Presó Provincial aleshores de Tarragona. Amb el seu testimoniatge podem veure un abast diferent del fet repressiu, ens permetrà apropar-nos més a les circumstàncies que hom vivia a cavall dels anys quaranta.

En anar pels pobles i viles del país m'he assabentat i he pogut sentir la narració de trets repressius de tota mena. En penetrar en la història oral i burxar en la memòria d'altri he pogut saber episodis que van haver de viure i que em feren comprendre més la repressió diària, quotidiana, dins l'existència dels mesos i anys que segueixen a la data oficial de l'acabament de la guerra. La subtil relació entre repressor i represaliat que de forma permanent es

feia present, però, també, el veure que dins molts dels seus aspectes hi ha molta miseria i petitesa. Personalment em sembla que el que pertany a la història per a una comprensió global és el que és fruit directe del sistema repressiu. No el trencar la intimitat de fenòmens èticament inacceptables pel que suposa de manca de respecte a la personalitat humana que, val a dir-ho, es donen a tot arreu quan les passions, odís, enveges i desitjos més baixos no tenen gairebé cap mena de fre.

Els qui tenim com ajut per a la història testimonis o actors de la mateixa, sempre veiem com, per llei de vida, aquests ens van abandonant a poc a poc. Aquest és el cas d'en Paco Casanova (d.e.p.) de Mora la Nova. El seu testimoniatge serveix per valorar les vicissituds que just acabada la guerra viu un jove català republicà a partir d'una estranya denúncia d'una persona que mai no va tenir cap tracte amb ell, però que va ser suficient per fer-lo viure durant uns quants mesos condemnat a mort.

PELS TAÜTS CALCULÀVEM ELS QUI MATARIEN

«Vaig entrar a Pilats (la Presó Provincial aleshores de Tarragona, situada en un antic edifici romà) el 7 de setembre de 1939. Procedia de la presó preventiva de Falset (és la del partit judicial) on m'havien pegat de valent. No, no eren funcionaris de carrera, eren, diguem-ne, habilitats sortits de les files franquistes de la comarca. Allà no hi havia cap mena de control, era per resumir-ho un ramat de bestiar en què nosaltres érem les bèsties i els pastors no tenien cap mirament».

«Poc després d'entrar a Pilats em feien caporal de la galeria de condemnats a mort. Jo, diàriament, feia una còpia de la relació dels noms que s'afusellarien aquella nit per a l'administració general de la presó. Mentre jo vaig ser-hi mai no vaig veure que s'enduguessin gent de forma arbitrària. Ara bé diuen que abans de la fi de la guerra, és a dir, abans de l'ú d'abril de 1939, la repressió no estava gens normalitzada. Sí, això no crec que mai pugui saber-se».

«No existia cap mena de relació organitzada amb l'exterior, l'únic contacte era la família, i gràcies al que moltes d'elles es treien de la boca nosaltres ens podíem defensar.»

«La sala de condemnats a mort era d'una tremenda complexitat. N'hi havia que estaven morts abans de matar-los, altres que feien retrets als companys «Si tots haguéssiu fet com jo, aquests ara no ens podrien matar», altres agafaven un caire místic i religiós, real o fingit, perquè creien que això els permetria escapar de la mort, altres que semblava que allò no anava per ells. Però, la por de cada nit que hi havia recollida de persones per a la seva execució era general. Tot restava en un silenci total i absolut:

*Dibuixos fets a la
presó Model de
Barcelona al febrer
de 1945
por Arseni Pellicer*

«Sabíem més o menys les execucions que hi hauria perquè al costat de la Punxa (era l'altre gran centre de reclusió de Tarragona, allà estaven els qui esperaven judici o bé els que no havien estat condemnats a pena capital) hi havia el «taütaire». Pels taüts calculàvem els qui matarien. Ho sabíem perquè sempre hi havia alguna mena de relació amb la presó Pilats i algú passava la notícia. Els taüts eren de fusta sense pintar, l'únic que ressaltava eren els claus que fixaven les fustes. Preferíem saber quan hi hauria «saca» (era el terme que s'aplicava als dies d'execució, a Lleida el terme era d'argot català: «picada») per poder dormir tranquils aquella nit.»

«Home no crec que mai es pugui demostrar que hi hagués més caixes que no persones s'enduien de la presó, però sigui cert o no, nosaltres sí que creiem que sempre hi havia morts arbitràries. Des del dia que vaig entrar fins que vaig sortir era una cosa que a la presó tots dèiem.» «Pel novembre de 1939 ens van passar la notícia de la construcció de 116 caixes de morts. Ens vam esgarriar però ningú va poder-se creure que totes serien utilitzades. Però sí, en tres dies gairebé van buidar la sala de condemnats a mort. Celebraven el trasllat de les despulles de José Antonio.» (Aquesta xifra i dates són exactes). «En els tres anys que vaig ser a Pilats, la sala de condemnats a mort i la presó en general es va omplir unes tres vegades, normalment érem uns 1.200. Pots calcular aproximadament els qui hi passarem en aquest període.»

L'ADMINISTRACIÓ DE LA PRESÓ LA DÚIEM ELS PROPIS PRESOS»

«Les parets de Pilats eren poc o molt enguixades damunt de les pedres romanes. La promiscuïtat i el vell del guix i la pintura les havia deixades d'un color fosc de brut, però a les raconades el color era negre total. Allà les xinxes estaven durant el dia, per de nit baixaven sobre els qui hi dormien.»

«L'administració de la presó i les sales la dúiem els propis presos, els funcionaris ens deixaven fer mentre tot seguís el seu curs normal. El lema del funcionariat era força tranquil «com més poca feina millor», la qual cosa significava que la fèiem nosaltres. Això ens beneficiava clarament. En algun cas també ajudava el temor davant el curs que anaven prenent les batalles a la guerra mundial. Sí, és clar, també hi havia corrupció». «Dins la presó la vida era militaritzada, però nosaltres érem els qui col·laboràvem perquè tot funcionés, que vol dir que el desig era un i la realitat una mica diferent. L'alimentació era pèssima però hi fèiem front amb els cupons que la família comprava i que a nosaltres ens permetien adquirir queviures a l'economat de la presó. També els paquets i cistells que els familiars ens feien arribar alleujaven les dificultats de tothom i si alguna vegada que altra els paquets havien estat requisats en el procés de tramesa, llavors tots estàvem units en la desgracia i ho compartíem tot.»

L'AVENÇ

«En entrar a la sala dels condemnats a mort, poc després, vaig ser l'encarregat de llegir la relació, quan n'hi havia, de les persones que aquella nit serien executades —normalment dues vegades per setmana—, tothom va alegrar-se del meu nomenament car sovint algun funcionari començava a quequejar en el nom de pila, en l'inici del cognom, etc... pots imaginar-te l'estat d'ànim de tots els Joseps, Joans, Jordis, etc... jo els llegia de pressa i corrent com més aviat millor.»

«MAI NO PODREU ENTENDRE EL QUE ÉS PASSAR UNA SOLA NIT CONDEMNAT A MORT»

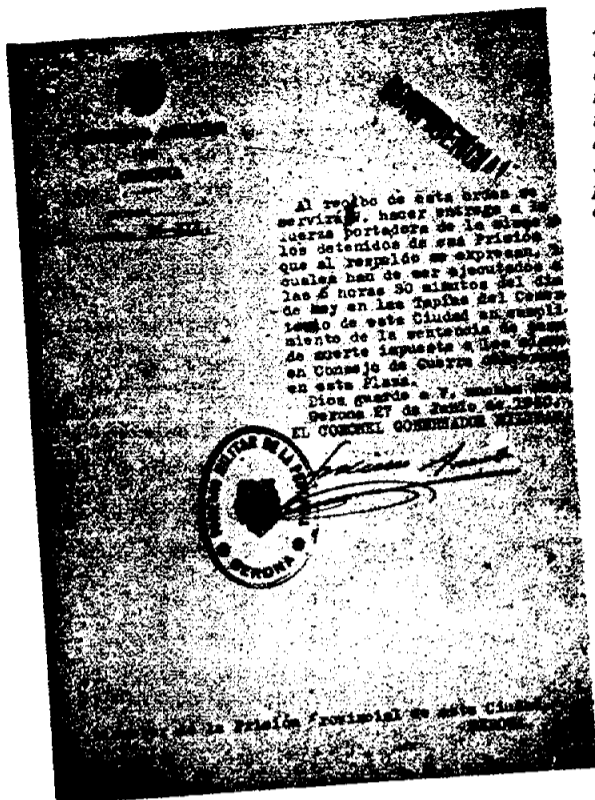
«Quan els qui havien estat llegits per a l'execució s'havien col·locat a cel·les per entrar en capella, venia el moment d'escriure les darreres paraules que hom destinava als seus parents. Sovint era jo qui les escrivia, hi havia majoria de pagesos que a més d'ésser poc destres amb la ploma, estaven dominats pels nervis i la situació. Eren consells als fills, records i afecte a la muller, a la mare, etc... També el fet d'haver d'escriure obligatòriament en castellà es feia difícil per a molts d'aquells homes en aquelles circumstàncies.»

«Als primers temps els piquets estaven formats per voluntaris. Sí, hi havia una passió que ara sembla impossible. Després se'n féu càrrec la guàrdia civil. Aquí has de pensar que existia l'atorgament de permisos. Si convenia, s'ordenava que fossin soldats els qui estiguessin al piquet d'execució.»

«Als condemnats, per treure'ls de la presó, els lligaven colze amb colze. Els duïen al lloc de l'afusellament i allí... després, el tret de gràcia. Nosaltres dins una inicial resistència que podríem dir passiva però general (xerrades, esports, classes, concursos poètics —jo n'era un dels més afeccionats— etc...) havíem aconseguit un compromís: dins de la presó calia no empitjorar la situació, però quan els condemnats a mort havien traspassat la porta de la presó per enfrontar-se al piquet d'execució començaven els insults, els visques, etc...»

«La roda de presos consistia en què —això, és clar, quan un jutge volia complir correctament— l'acusador havia de reconèixer l'acusat. Llavors tots els presos passàvem davant d'un lloc preparat on nosaltres érem vistos però l'acusador no, per a defensa solidària el que fèiem era imitar al màxim l'acusat o confondre'l tant com fos possible.»

«Sí, recordo casos de xantatge divers. Una persona fortament acusada de delictes posterior —eren els actes contra

El contrast entre les paraules de la premsa oficial triunfalista i el terror i la repressió desencadenats sobre Catalunya es posen en evidència en aquest document.

el règim una vegada acabada la guerra— no va ésser jutjada fins dos o tres anys més tard del compte, sempre s'anaven retardant els papers, és clar. Hi havia diners pel mig, i no és el mateix que et jutgin l'any 1939 que no el 1941 o 1942.» «Recordo també el cas d'una denúncia poc important que no hi havia forma que avancés. Vaig informar el capellà de la presó, Mossèn Tomàs Homs —per cert que actuava d'una forma que era més aviat favorable al pres— i finalment va poder-se esbrinar el motiu, algú retardava que no s'escapés el tancat per por que amb la seva llibertat se n'anés també la possibilitat d'obtenir favors sexuals de la seva dona. Sobre això sempre corrien moltes històries, però que jo conegués directament no en puc donar constància de cap més.»

«Els familiars s'enteraven de la mort del pare, germà, amic, espòs... a partir d'una llista que es penjava a la paret de la presó, pot imaginar-se l'escena. Els cossos no eren enterrats fins que no havien estat posats a les caixes mortuòries que abans t'he dit. Llavors els duïen a la fossa comuna.»

«Els familiars, el que feien era donar una medalla, mocador, anell o motiu distintiu per a poder reconèixer el mort, en cas que s'executés la pena capital, car tenien por que l'afusellament i el posterior tret de gràcia desfigurés la víctima.»

«Les condicions higièniques dels presos eren inexistents. Fèiem les necessitats en un forat existent al mig de la sala (jo crec que era la mateixa clave-

guera de l'època dels romans), havies de procurar de no embrutar o esquitxar els qui estaven vora el forat.»

«Fixa't si passàvem calor que l'aigua que ens sobrava, abans de llençar-la per aquest forat, a l'estiu la utilitzàvem com a dutxa. Tot el dia ens deixaven anar en calçotets. A l'hivern, una manta i prou.»

«Per a la desinfecció fèiem servir una màquina d'ensofrar, despullats al pati se'ns dutxava per tot arreu, un gratava amb alguna cosa adequada per tot el cos, llavors el desinfectant penetrava més, al dia següent ens tornaven la roba desinfectada i fins a la pròxima.»

«D'intents de fuga, si escoltaves la gent, n'hi havia molts, però dels seriosos se n'assabentaven sempre. El «xivato», el covard, el condemnat a mort que creia li seria tinguda en compte la informació, eren els qui informaven a la direcció.»

Amb en Paco Casanova hi havia enraonat moltes vegades, mai em va faltar cap mena d'ajut o d'informació que ell em pogués proporcionar, s'enfadava davant els meus dubtes si no podia concretar-me una cosa al màxim, la seva resposta era invariable: «Encara que posis xifres i documents, mai no podreu entendre el que és passar una sola nit condemnat a mort.»

J.M. Solé Sabaté.
Doctor en Història Contemporània per la Universitat de Barcelona.

Dos Cataluñas

LAS generaciones catalanes de posguerra tienen cierta «memoria histórica», sobre todo de origen literario y extranjero, de la legendaria «Guerra de España». Pero no les cabe en la cabeza que en Cataluña hubo, también, una peculiar guerra civil entre catalanes, voraz y cruel, celebrada en la misma ocasión y fechas que la guerra peninsular. El que los catalanes se enfrentasen fratricida y sangrientamente, a través de las retaguardias, es un hecho que se olvide absolutamente. Porque la «memoria histórica» de nuestras generaciones de posguerra ha sido nutrida por papeles de hispanófilos historiadores extranjeros y de novelistas foráneos en estado de trance, empeñados en elaborar cierta épica apologética de la España republicana. Por esto hablan más de «guerra de España» que de «guerra civil». Porque la «guerra civil» es drama, escisión trágica, y estas categorías no funcionan adecuadamente cuando se quiere convertir la guerra de los tres años en una épica clamorosa, contrapunto de la Cruzada.

Los hispanófilos extranjeros, novelistas o historiadores, no han hurgado en el sentido último de las víctimas en la retaguardia republicana, aunque hayan hinchado las cifras de las víctimas de la retaguardia franquista. Al suprimir casi, por el procedimiento de minusvalorar, la cantidad de asesinatos cometidos en zona republicana, desaparece una de las partes de la tragedia. Por esto se pueden escribir papeles en los que parezca que la España republicana fue como una pacífica y laica procesión de Corpus. A partir de esta base, de esta «memoria histórica» glorificante, no hemos podido comprender a fondo el sentido sociológico más hondo de la extensión de clericalismo franquista en muchísimas conciencias de la inmediata posguerra.

En Cataluña no se ha hecho el más mínimo esfuerzo para comprender el fenómeno tan decisivo de las «persecuciones», dado que el país vivió durante tres años en retaguardia republicana. De aquí que tampoco se comprenda ni torte las peculiaridades de aquel franquismo catalán, por pasiva y sin entusiasmo, de los años cuarenta. Ahora resulta que nadie fue franquista entonces, hurgando un poco en las conversaciones cuando esta categoría fue aceptada provisionalmente por muchísimos como mal menor. Uno llega hasta escandalizarse de que personas que vivieron la guerra, en vez de ofrecer una memoria crítica de la misma, se traguen ingenuamente, sin la excusa de las generaciones de posguerra, las leyendas de hispanófilos extranjeros.

De aquí que no resulte nada extraño el constatar cómo nuestros más jóvenes historiadores están escribiendo, en fragmentos dispersos, cierta gloriosa crónica de la Cataluña republicana, en la que no asoma ni un ápice de nariz el gravísimo y decisivo tema de que en aquel período ciertos grupos de catalanes decidieron que la vida de otros grupos de catalanes sólo servía para ser suprimida. Este tema parece tabú. La necesidad inmadura de entroncar con una tradición de izquierdas, immaculada y sin tacha, para conseguir una feliz conciencia histórica, produce el freudiano lapsus de olvidarse del número de catalanes que perdieron la vida a causa de unas opiniones, en unos años en que opinión llegó a significar peligro y amenaza de muerte.

Se puede objetar que hablar de «guerra civil» entre catalanes es absurdo, ya que el número de los mismos que combatió con el ejército de Burgos es reducido. Pero lo que sucedió en las retaguardias fue una prueba de que la «guerra civil» estaba planteada en Cataluña de forma crispada y viva. Las víctimas de la represión franquista, para empezar, lo fueron por culpa de otros catalanes que diligentemente acumularon denuncia tras denuncia sobre ciudadanos de distinto credo político ante las autoridades franquistas recién llegadas. Las ejecuciones fueron llevadas a cabo mayoritariamente por el ejército vencedor, pero en el origen de casi cada una de ellas hay un catalán denunciante y vengativo. Y los «incontrolados» del otro bando, por otra parte, en tiempos de guerra, eran en gran parte catalanes conocidos, no tan difíciles, al menos hasta los límites de la imposibilidad metafísica, de controlar. Si no, que se pruebe lo contrario. El odio hacia ideas, por las causas que fueran, llegó hasta los extremos de ponerlas, en tanto que antagónicas, como motivo suficiente para el tiro, a veces la tortura, y la muerte.

Cuando se hace tanta retórica, en Cataluña, sobre las dos Españas, ahora por lo visto reconciliadas, debería empezarse a husmear a fondo el tema de las dos Cataluñas, sangrientamente enfrentadas entonces. Para que se produzca una reconciliación debe producirse antes una eclosión iluminadora e irrefutable de la verdad histórica. Si no corremos el riesgo de que nuestra «memoria colectiva» esté plagada de amnesias en puntos fundamentales, y de que la vida de tantas personas no sirva de provechosa meditación de cara al futuro. Que nos creemos, en resumen, los catalanes, unos seres angelicos atiborrados de «seny» e incapaces de la violencia y el odio que han ido demostrando todos los ciudadanos del mundo, en distintas fases.

¿Parece todo esto exagerado? Que se lo pregunten, si no, el historiador Josep Maria Solé i Sabaté, que más que alucinado, está dando una segunda vuelta por todos los cementerios de Cataluña, contando en los registros los muertos por violencia trágica en la retaguardia catalana en los años de guerra. El ciudadano Solé i Sabaté que, como todos, había nutrido su «memoria histórica» en las pacíficas leyendas circundantes, abre cada día unos ojos más espeluznantemente atónitos. Sobre todo cuando sigue la pista, en cada lugar, del quién, el porqué y el cómo de las muertes. A pe-

sar de que Solé i Sabaté parecía ya curado de espantos después de haber realizado ya, por primera vez, el mismo recorrido por toda Cataluña, para contar y cualificar los muertos en la represión de la posguerra. Pero cuando Solé i Sabaté se queda ya radicalmente estupefacto es cuando constata que antes que él, en más de cuarenta años, nadie se había tomado esta molestia. Que la historia catalana vivía en esta ignorancia tan espantosa. Que Cataluña, en resumen, no había emprendido un trabajo de enterrar, con rigor histórico, sus muertos, de uno y otro signo. Que, en definitiva, todas las reflexiones que se hacen sobre el presente, el pasado y el futuro de Cataluña tienen, como una de sus columnas básicas, el negligente olvido de este tema fundamental.

A pesar de que Vicens Vives intentó decir bastantes cosas, de importancia más que histórica, en sus páginas sobre la «rauxa» de los catalanes, nadie confirmó su pensamiento. Páginas que molestaron a más de uno. Y que Josep Benet se hartó de ir pregonando, en los cenáculos políticos y culturales, que la guerra que se ganó en la calle el día 19 de julio, se perdió en la misma calle el día 20. Estos puntos de meditación no han sido seguidos por nadie. Se quiso dar la impresión de que Cataluña, en tanto que izquierdista, sin una extrínsecísima intervención de Franco, habría sido un reino de idílicos campesinos republicanos. Todos, en resumen, unos santitos. Olvidándose de las poco estudiadas, y no demasiado lejanas, crueles y catalanas, guerras carlistas. Ellas ya hacen sospechar que nuestro tan elogiado «seny» tiene algo que ver con la encostrada auto-represión de cierta peculiar sangre catalante autóctona. La virulencia de las luchas sociales en Cataluña lo prueba. El que, según parece verosímil, durante la Semana Trágica, sólo Maragall conservase el sentido común, lo refuerza. El deporte de quemar iglesias, los pistoleros de distinto signo, el jugar a Martínez Ardo lo confirman. El simple hecho de que al llegar la República, para celebrarla, se gritara «Mori Cambó!» como contrapunto obligado de celebrar las alegrías. Lo que ocurrió el «Visca Macià!» muestra cómo en este país la terapia mental colectiva de signo pacificador ha funcionado siempre mal. El soltar «muéras» fue una curiosa manera durante la guerra civil y en la posguerra no es pues inexplicable. Buscar sus causas por uno y otro lado no es tan difícil.

Pero antes de buscar las causas hay que reconocer los hechos, esumir el pasado —y la posibilidad futura— de dos Cataluñas. Lo que no puede hacerse es sustituir las leyendas de los historiadores hispanófilos por otras leyendas autóctonas, en las que se deje de lado el desmitificador tema de que los catalanes son capaces de odios fratricidas.

Jaume LORES
Escritor

Una exposició

A VIM 19-1-83

Coincint amb la celebració a Barcelona d'un congrés de caràcter ceneïsta s'ha inaugurat a l'Institut d'Història d'aquesta ciutat una exposició que pretén divulgar l'actació de la CNT durant el període de 1936-1939 però que, en la meua opinió, es limita a una ingènua i paganda d'uns fets que a aquestes altures fets ens mereixem que siguin tractats amb profunditat.

En efecte, tot i que la CNT sobreviu avui dividida i amb una audència escassa, ha estat en la història del sindicalisme català l'intent més important de fer un organització creativa i eficaç.

De la CNT, com de molts altres temes, ara és l'hora de l'anàlisi a fons per a conèixer-ne els encerts i els errors. Pallach, que fou un dels polítics catalans que més es preocupà en les darreres dècades per la possible reconstrucció d'aquesta central sindical a partir de la correcció profunda dels errors, afirmava en algunes ocasions en referir-se a aquest tema: «Cal fer-los baixar dels núvols».

Tot mirant l'exposició esmentada, he recordat aquell comentari perquè no hi he pogut trobar ni una ratlla

que pugui considerar-se com el reconeixement d'algun dels errors comesos per aquella organització en el dramàtic període dels tres anys de guerra.

Anys enrera, moltes vegades m'havia preguntat com era possible que el record de la CNT fos tan negatiu en la memòria de molts catalans i la resposta l'hem de trobar, no en l'actació de la generació de sindicalistes que crearen la CNT dirigits per Salvador Seguí, ni en les realitzacions de capdavanters com Peiró, sinó que es troba en el boicot antipublicà que la CNT, dirigida per la FAI, practicà durant el període de 1931 a 1936 i en el desgavell que provocà aquella orientació durant la guerra de 1936 a 1939. Naturalment, aquell desori no és solament imputable a la CNT-FAI. Ho llegim amb atenció al tercer volum de les *Memòries* de Claudi Arnella, que s'acaben de publicar, i tinguem també en compte que a partir del maig del 1937 la jungla en què s'havia convertit Catalunya fou dirigida pels comunistes, però, així i tot, és impossible ignorar l'error que s'inicià el 19 de juliol del 1936 i que deixà un record negatiu inesborrable en la social

catalana i que d'una forma gràfica està expressada en els assassins comesos a Catalunya durant els tres anys de guerra, tema que ara estan estudiant Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villeroja, després que el primer ja ha enllestit la també essencial obra *La repressió franquista a Catalunya del 1939 al 1953*.

Res d'això no es troba en aquesta exposició, que es presenta com un intent de divulgar la història, i és per això que crec que amb claredat i també amb l'interès que justifica el que la CNT ha representat en la trajectòria del sindicalisme català, cal doldre's d'aquella nul·la capacitat que demostra de reconèixer els errors quan hi han estat.

En l'actualitat no trobo cap argument per a continuar alimentant unes versions propagandístiques. Ara només és vàlid allò que ens explica el temps passat i com va ser, no tal i com haguessim volgut que fos.

Per què no començar a explicar els fets històrics amb la llum i les ombres que tenen a cada moment?

Joaquim Ferrer
Subdirector general d'Acció Cívica de
la Generalitat

como el padre Jaime Piulachs
ejemplos que no deben ol-
viarse.

J. J. TORRA
(Barcelona)

Las ejecuciones de posguerra

Sr. Director:

En El Correo Catalán del 22
de noviembre me ha llamado la
atención lo escrito en la página
refiriéndose a las investiga-
ciones sobre los fusilamientos
Catalunya durante el periodo
de 1938 a 1933, cuyo autor
José María Solé Sabaté.
Puede que la investigación
científica del señor Solé Sabaté
pueda interesar a una gran
parte de sus lectores, pero yo le
digo que podría interesar
mucho más su investigación
científica si la ampliara en ex-
poner lo acaecido en la región
aragonesa durante el periodo de
1936 a 1938, porque el tema se-
ría en extremo interesante, en-

riqueciendo su investigación
hasta niveles insospechados si
mencionara el horror de las
checcas, de las actividades de las
patrullas de control y de los
«paseitos» que sufrieron innu-
merables españoles, arrancados
de sus hogares por las triste-
mente famosas «brigadas del
amanecer».

Veo, señor Director, que hay
plumas empeñadas en remover
los rescoldos de la gran hoguera
que asoló nuestra patria. Si ésta
es la tan cacareada democracia
de la reconciliación, no creo
que sea demasiado prudente
evocar recuerdos pasados que
afectan a demasiados españo-
les.

Carmen D. ROSES
(Barcelona)

Sr. Director:

En un comentario sin firma
publicado en El Correo Catalán
el 5-1-1978 se leía: «Puede ha-
ber 50.000 cadáveres en la fosa
común de Montjuïc».

El 19-1-1978 se insistía: «En
el Fossar de la Pedrera del Ce-

menterio Nuevo de Montjuïc,
donde fueron enterrados unos
diez mil patriotas catalanes fu-
silados en el Campo de la Bota,
tras la guerra civil».

El 28-1-1978 el entonces pre-
sidente de la Comissió Pro Me-
mòria als Inmoliats per la Lli-
bertat de Catalunya, afirmaba
que en los primeros tres años
se fusilaban 50 personas diarias,
o sea 55.000, aunque privada-
mente me expuso su creencia
de que fueron 200.000 (doscientas
mil).

En mi carta de 13-1-1978 re-
batía estas cifras y en la de 2-2-
1978 exponía. «Debe averiguar-
se y divulgarse la verdad sobre
la represión antes y después de
1939, sin fantasías ni exagera-
ciones», y citaba las cifras de
Ramón Salas Larrazábal, uno
de los más prestigiosos historia-
dores sobre la guerra civil,
quien en su libro «Pérdidas de
la guerra», comprobó que en la
provincia de Barcelona fueron
2.542 muertos y en toda Catalu-
nya 3.946 después de 1939, con

un error estimado máximo del
6 por ciento.

Guillermo Cabanellas, en
«La guerra de los mil días», es-
cribe que en los cinco últimos
días de enero de 1939 se fusiló
a 10.000, y Herbert Southwood
dijo en una conferencia que de
la Modelo salieron 32.000 para
ser fusilados, pero estos dos
personajes ya se sabe que de
historiadores no tienen nada.

En el próximo libro de Josep
M. Solé i Sabaté, comentado
en El Correo Catalán del 22, se
ha calculado la cifra de 3.385
para toda Catalunya, la más ba-
ja publicada hasta la fecha, tras
tres años de minuciosa investi-
gación.

Esperemos estudiar pronto
este libro y como que se anun-
cia otro sobre la represión en
zona republicana, comparar sus
cifras con los 15.099 muertos
que da Salas Larrazábal para
Catalunya.

José ALMIRALL FUSTE
(Barcelona)

EL CORREO CATALAN

26-XI-81

Pido la palabra

entre
políti-
ones de
dicatos
as ten-
omo se
te). So-
a a dia-
produ-
asunto
etc. Son
e, pero
son y
la de
cen dia-
os para-
ajo que
ria o se-
o y ra-
esas que
de para-
erres.
modo de
al ciuda-
la situa-
decidió-
a terra».
mos que
pero en
te hasta
o. Y así,
endo en
espera

ello no haya más remedio que
recurrir al nacional-socialismo,
deseo de una minoría, o al na-
cional-comunismo, deseo de
otra minoría?

Mateu CARDONA
(Puigreig)

Los bombardeos de Barcelona

Sr. Director:

Para un catalán es difícil es-
cribir serenamente sobre los
bombardeos de Barcelona, por-
que cada bomba destruía una
parte de la ciudad o causaba
heridas o la muerte a algunos
de sus habitantes. Por ello hay
que felicitar a Joan Villarroya
por su libro, ampliamente co-
mentado en El Correo Catalán
de 6 y 8 del actual noviembre.
Los datos estadísticos son com-
pletísimos; quizá lo único posi-
ble es comentar o destacar al-
gunos hechos concretos:

1.º - Con Mallorca republi-
cana los bombardeos hubiesen
sido casi imposibles y el primer
momento de que lo fueran

socialista Indalecio Prieto, al
boicotear el desembarco de
agosto de 1936, retirando el
apoyo de la Escuadra.

2.º El segundo responsable
fue el mando de la aviación re-
publicana, controlada por los
rusos, al negar aparatos de caza
para la defensa. En las conta-
das ocasiones en que se dispuso
de dos escuadrillas, no se bom-
bardeó. Los ingleses, con me-
nos cazas que los recibidos por
los republicanos, derrotaron a
centenares de bombarderos ale-
manes y en Mallorca sólo había
27, más algunos hidros.

3.º El tercer responsable fue
la Generalitat y luego el Go-
bierno central, al convertir a
Barcelona en el primer objetivo
militar de la zona, con sus ins-
talaciones estrictamente milita-
res y las industrias de guerra
que tanto pregonaban, consti-
tuyendo el centro de distribu-
ción de suministros para el
frente.

4.º Los bombardeos del 16,
17 y 18 de marzo de 1938 se
apartaron de la norma de bus-
car objetivos muy concretos,
por esto son tan famosos. Ha-
cer circular un camión de ex-

do, desde la vispera, se bom-
bardeaba cada dos horas, fue
imprudencia criminal y no en-
viar unos aparatos de caza, in-
comprensible.

5.º La táctica de bombardeos
con aviones solitarios o grupos
de tres o seis, a intervalos, no
era más mortífera que un ata-
que masivo, pero se mostró
más eficaz para minar la moral
de combatientes y civiles y para
paralizar las industrias de gue-
rra.

Sólo una apostilla. Joaquim
Ferrer quiere hacer responsa-
ble directo a Franco de los
bombardeos de Guernica y de
marzo de 1938 en Barcelona.
Está sobradamente demostrado
que fueron hechos sin su con-
sentimiento y que hizo lo im-
posible para que no se repitieran.
No cito bibliografía para no
alargar la carta.

Y la última. En noviembre de
1938, en un solo bombardeo re-
publicano, el pueblo de Cabra
(Córdoba), sin guarnición ni in-
dustrias militares, ni defensa
antiaérea, tuvo 100 muertos y
más de 100 heridos, uno de ca-
da diez habitantes.

José ALMIRALL FUSTE
(Barcelona)

La repressió franquista a Catalunya entre el 1938 i el 1953», de Josep M. Solé i Sabaté

JUEVES, 14 OCTUBRE 1982

Josep M. Solé i Sabaté, doctor en Història Contemporània per la Universitat de Barcelona, en fou elegit el març passat amb la seva tesi doctoral sobre el tema que encapçala aquesta nota, i un resum sintètic i global de tot el que ell va estudiar per a realitzar-la ha estat publicat ben complet ara a *L'Avenc*. Es tracta de la repressió de la postguerra civil en terres catalanes, que abasta —com diu ell— tots els camps socials, «i els més castigats foren els que havien format part de les institucions autònomes, republicanes i sindicals». Solé i Sabaté no va poder entrar a la consulta dels expedients dels Consells de guerra seguits a

Catalunya, ni a la dels arxius de les presons cel·lulars, però el Registre de Defuncions del Cementiri de Barcelona hi va poder establir l'origen i la identitat de gairebé totes les persones que havien estat executades a Barcelona, concretament al Camp de la Bota i als Fossars de Montjuïc. «La xifra total de les persones que entre el 1938 i el 1953 són executades a Catalunya vé desglossada així —diu—: afusellats a Barcelona, 1544; a Girona, 510; a Lleida, 374; a Tarragona, 633; a Vilanova d'Alpicat, 22; a Balaguer, 2; a Tremp, 1; a Gaudesa, 15; i a Vinarç, 32. En total, 3.385.» Solé i Sabaté hi afegeix: «La repressió franquista de postguerra, base fonamental de la consolidació del poder totalitari és constant, periòdica, metòdica i regular». Es tracta d'un estudi fet ben a fons i amb plena responsabilitat. En ocasió de parlar-ne amb un bon amic, em deia: —Per què no hi ha ningú que faci un treball similar d'investigador i de xifres, sobre els que foren assassinats a la Rabassada, i a les parets del Cementiri de Montcada, pels de la CNT, la FAI, el POUM i el PSUC de l'època? Tenia raó!

DOVELLA

REVISTA D'HISTÒRIA I ART DEL BAGES

Nº SETÈ/7

NOVEMBRE - DESEMBRE 1982

150 PTES.

COORDINACIÓ

Jordi Flotats
Lluís Len
Jaume Mestres
Jaume Perarnau
Josep Mª Vila
Jordi Vilarnau
Marc Vilarnau

CONSELL ASSESSOR

Llorenç Ferrer
Vicenç Furió
Josep Oliveras
Jaume Serra

SUMARI

ARQUEOLOGIA I MITOLOGIA, <i>Antoni Daura</i>	4
LA REPRESSIÓ FRANQUISTA AL BAGES (*) <i>Josep Mª Solé</i>	9
LA CIUTAT ROMANA DE BACASIS. Noves dades <i>Albert Benet</i>	13
APROXIMACIÓ A L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DEL BAGES EN L'ÚLTIM QUINQUENNI (1975- 81) <i>Francesc Comas</i>	15
L'ALTAR DE SANT FRANCESC, A L'ESGLÉSIA ROMÀNICA DE SANTA MARIA DE MANRESA (SEGLE XIII) <i>Josep Mª Gasol</i>	21
SANT SEBASTIÀ DE LES BROCARDES. Una esglé- sia recuperada del Bages <i>Francesc Villegas</i>	23
ARXIUS DE LA COMARCA, SANT JOAN DE VILATORRADA, SANT MARTÍ DE TORROELLA I JONCADELLA <i>Francesc Comas</i>	27
ITINEÏARI. D'HORTA D'AVINYÓ A STA. M ^a D'OLÓ <i>text i fotos DOVELLA</i>	29
ELS "MAQUIS" AL BAGES <i>Jordi Planes</i>	31
NOTICIARI	34

Edició: Edicions Intercomarcals, S.A.
Redacció, administració i publicitat:
Plaça Valldaura, 1 Telèfon 872 75 14
Preu de subscripció: 600 ptes.
Impressió: Copisteria del Bages
Dipòsit legal: B-15.316-81

Els articles publicats a DOVELLA expressen solament l'opinió de llurs autors. DOVELLA accepta qualsevol matització, suggeriment o puntualització de part dels lectors. L'ideari de la revista s'expressa solament a l'editorial, títols, subtítols i presentació d'articles.

LA REPRESSIÓ FRANQUISTA AL BAGES (*)

Josep Mª Solé i Sabaté

Quan els amics que duen la tasca d'empènyer "Dovella" em demanaren un article sobre la repressió a la postguerra civil a la comarca del Bages, vaig rebre una sorpresa, en raó que en lloc d'oferir-me més informació sobre el fet repressiu, me la sol·licitaven.

Crec que és una sort que Catalunya tingui persones amb memòria o amb voluntat de recuperar-la sobre el nostre passat més immediat. Persones valuosíssimes de la història de la humanitat han dit que era de les més grans tristeses que el ser humà no tingués memòria. Nosaltres a més a més som un poble amb raons més que considerables per no esborrar de la nostra ment episodis que han traumatitzat la nostra forma d'ésser i el nostre present i esdevenidor.

Aquesta és la tasca que he realitzat, rescatar de l'oblit més absolut les persones que foren reprimides pel règim totalitari que es creà a redós de la figura del general Franco.

Al Bages la repressió segueix un paral·lelisme idèntic (sempre enraonant en termes legals) que a la resta de Catalunya. Això és, repressió franquista a les acaballes de la guerra civil, amb un teixit legal i amb l'aplicació de les lleis que s'han posat en vigor i que tenen com objectiu final el d'anul·lar qualsevol mena de possible resistència, política o ideològica, en la consolidació del nou estat.

El procés breument explicat seria aquest: totes les persones a les que s'ha d'obrir un expedient pel seu passat polític, passaran pel sedàs de la legislació franquista. A partir d'aleshores, només es compliria la normativa nova recentment promulgada.

Els qui foren detinguts en el front o en els camps de batalla, eren classificats als camps de concentració que s'a-

naren creant; els qui eren denunciats pel seu passat polític o per la seva actuació, per les comissions gestores que duïen els ajuntaments nomenats pel cap militar que havia ocupat la població, eren detinguts i duts a les presons judicials, d'allí a les provincials. Finalment existien llocs de denúncia, relacions de desafectes al nou règim, centres de classificació política de les persones, elaborats a partir d'una tasca d'investigació policíaca que abastava el treball, veïnatge, informes de les autoritats locals (sovint coincidents els càrrecs en una mateixa persona, el que fa dubtar de la seva ecuanimitat) com poden ser del cap local de Falange, comandant en cap del lloc de la Guardia Civil i informes que sol·licitaven al capellà de la vila o parròquia on un pertanyia. L'abast era total.

Aquí s'hi ha d'afegir la tasca inquisitorial i permanent a què estaven obligats els membres de l'ordre i els militants de FET y de las JONS, en la informació sobre la vida externa dels indiferents o no addictes enfront el nou règim. També el supervisar la seva actitud en els dies assenyalats per pública manifestació patriòtica o religiosa, és a dir, celebració per l'ocupació d'una ciutat per les tropes franquistes, acabament de la guerra, data del 18 de juliol, festa religiosa, etc. . . que obligava una actuació exterior determinada que hom havia de seguir per poder viure una mica tranquil.

A part de tot aquest entreteixit ideològic, l'exercici de la repressió política cercava els qui es considerava com a responsables de "*Los hechos acaecidos durante el período rojo*", o el que volia dir el mateix, existia una voluntat d'exemplaritat en el càstig i la repressió contra tot aquell que simbolitzés valors de l'època republicana.

D'aquí s'explica l'especial animadversió en l'aplicació de la justícia contra tots els qui eren representació viva de catalanitat, republicanisme i militància política o sindical explícitament pública.

Al Bages, com a tot arreu del Principat català, els fets ocorreguts durant la guerra suposaren un pes considerable en el còmput de la repressió franquista de postguerra; les violències dels primers temps de guerra en la reraguarda (assassinats a les vores de les carreteres i tàpies dels cementiris, els escarnis als símbols religiosos) expliquen part de la pertinent i constant repressió posterior al conflicte bèl·lic, però no tota.

Pensem que a la conca de tot el Llobregat es donen fases extremes de violència personal, sovint revestides de llenguatge revolucionari (?) (és un treball que faig a tot Catalunya amb en Joan Villarroja) que aparta persones de l'esperit republicà i fa créixer onades de desànim i desmoralització davant els esdeveniments i que quan es deixin sentir en la postguerra tenen un caràcter directe similar. Però també tothom sap que els principals responsables d'aquests fets han tingut temps més que sobrat d'escapar-se de la repressió més que segura que els guanyadors de la guerra civil els hi aplicarien.

Llavors surt una pregunta, qui són els executats?

A més dels qui estessin en l'apartat que esmentaven, i haguessin estat detinguts per raons diverses, els executats són els qui representen els valors que dèiem, i és contra ells que s'aplicaran les lleis amb caràcter retroactiu per esborrar de la vida social cap persona que a nivell local o general els pogués representar.

D'aquí és d'on neix la repressió pròpia de la comarca. D'un total de 149 afusellats, provinents de tot arreu, és dels llocs on les denúncies agafen un caràcter més directe d'on relativament procedeixen la majoria dels afusellats. Encara que Manresa, Castellbell i el Vilar, Moià i Súria aportin major nombre

en termes absoluts, són les poblacions menors on els índex repressius són més alts.

Moià, Rajadell, Sant Feliu Sasserra i sobretot Santa Maria d'Olò (amb un 7,5 per mil d'execucions) són els pobles on la repressió és més alta. Hem de fer unes quantes valoracions per situar-nos en el moment històric.

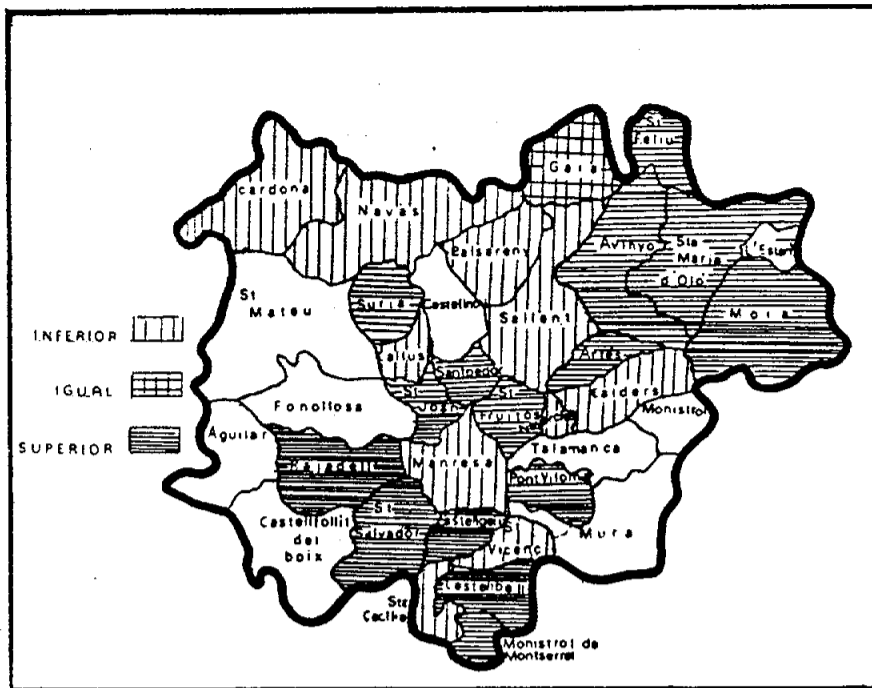
No pot deixar-se de dir que malgrat el pes important que el Llobregat té en la vida industrial de la comarca, la majoria de les execucions és gairebé sobre persones de professió lligada a la pagesia o en nuclis on aquesta és força important. Les execucions en un 36,2 % s'exerceix sobre pagesos, encara que cal ressaltar que la xifra de totes les professions industrials de les altres víctimes és quasi igual.

En termes polítics o sindicals és majoritària en aquesta comarca (però no és sempre així a Catalunya) la CNT-FAI, seguida per la pertinença a la ERC, després, ja més allunyada, la Unió de Rabassaires i el POUM.

Cal destacar un tret general a tot Catalunya, la gran majoria dels qui són executats són catalans, el 77,9 %; seguit a molta distància per qui eren nascuts a Andalusia, el 7,4 %.

És impossible en un article d'aquestes característiques estendre'm sobre una molt detallada i prolixa problemàtica metodològica, però sí que hom pot veure en el gràfic adjunt inèdit, un seguit de punts que són importants.

L'índex de repressió de la comarca, el 1,5 per mil és superior a la mitjana de Catalunya (1,2 per mil) però són els pobles on el pes de la vida pagesa era marcadament acusat, ja per l'activitat econòmica, ja per la sociologia i mentalitat encara molt lligada a la vida camperola, és on es donen mitges de repressió superiors a la comarcal. Igualment i inversament, podríem dir que on es produeix una activitat econòmica predominant de tipus industrial o bé la vida social és molt poc desenvolupada, per poca població o dificultats en dur-

GRAU DE REPRESSIÓ EN RELACIÓ AMB LA MITJANA COMARCAL

la a terme per motius diferents, els índex repressius són inferiors o bé inexistent (en blanc).

Resumint diríem que és una comarca d'alta repressió, on els nuclis de població més castigats són aquells compresos entre 3.000 i 4.999 habitants

(sobre el nivell demogràfic de l'any 1936), resultat d'uns enfrontaments directes més clars que palesen una repressió més concreta davant d'actituds econòmiques i actuacions personals molt confrontades durant la guerra civil.

Trobada de falangistes a l'Ajuntament.

(fotos J. Pons)

Feixisme. Congregació en un acte en l'època franquista. (fotos J. Pons)

Les acusacions de postguerra civil seguirien aquest camí, denúncies sobre actuacions personals o actituds polítiques lligades a la vida local des de l'època republicana i autònoma catalana i on tant la participació com la responsabilitat pretesa que es deia hom tenia sobre els mateixos -sovint impossible-, duria aquestes persones a un Consell de Guerra militar que els condemnaria i faria executar en el Camp de la Bota de Barcelona, seu de l'Auditoria de Guerra, amb una indefensió absoluta i sense cap mena de garantia jurídica en la Justícia,

La Justícia franquista no dona cap garantia perquè neix sota l'impuls d'una exemplaritat lligada a un règim totalitari que pretén fer taula rasa de l'experiència republicana donant peu a legalitzar la venjança. Sota la venjança no hi pot haver legalitat.

(*) **NOTA:** A la Revista "L'Avenç" n° 48, hi ha un article publicat referent a la repressió franquista a Catalunya en gral. escrit pel mateix autor.

Doscientas Cataluñas

L.V.
23-1-1983

ALME Lorés ha publicado el día 14 de enero una obra muy importante, acaso platónica para el intento —difícil— de una convulencia cara al futuro.

Las huellas de la guerra civil, que es la más cruel de todas las batallas, no se evaporan rápidamente y se necesitan muchos años para sanar los espiritos, seriedad que radica más en los «nuevos habitantes» que no en los protagonistas del zibizapo, a los que, quieran o no, les resulta complicado superar traumas. Para los herederos la cosa cambia. Estos días en Barcelona se está dando un caso eleccionador cara al futuro de la convivencia: una entidad financiera, Banca Catalana, en situación difícil, el Estado ayudó a echarle un cable. Banca Catalana estaba dirigida por Raimundo Carrasco; el enviado del Banco de España para salvar Banca Catalana, José Antonio Ruiz de Alda. El padre de Raimundo Carrasco fue fusilado, después de un consejo de guerra celebrado en Burgos durante la guerra civil en zona nacional. El padre de Ruiz de Alda, célebre aviador, fue asesinado, sin juicio, en la cárcel Modelo de Madrid, el 23 de agosto de 1936, al comienzo de la guerra civil, en zona roja. Ahora, los hijos de ambos

tratan de resolver un mismo problema, pero las huellas de la guerra civil, en Barcelona, en todas las ciudades y pueblos españoles, son duras, y horribles, cuestión de tiempo, de muchos años.

La «memoria colectiva» es posible que esté plegada de amnesias, en puntos fundamentales, y la labor de Solé Sabaté, al que se refiere Jaime Lorés, resultara un testimonio impresionante, aunque temo que silencioso, temor que se amplía en la creencia de que en medio siglo no hemos aprendido casi nada y en un momento de exaltación seríamos capaces de echarlo, por ejemplo que en Barcelona desapareciera la plaza de una calle, «Roberto Bassas», catalán de Girona, asesinado en las proximidades del Santuario de Collsero, y esa sustitución por el «Futuro de Sabino Arana» El cambio no es demencial; es una estupididad.

Nuestra «memoria colectiva» es difícil, porque los españoles, los catalanes, estamos fabricados —como los africanos o los hispanoamericanos— con unos materiales fantásticos, llenos de miedos, de vanidades. Quizá como todas las personas del mundo, pero aquí con más fuerza.

gran parte de las energías se van con los gritos. En este territorio nadie quiere admitir que se ha equivocado y con ello comienza el drama de la amnesia en la memoria colectiva.

Recuerdo que en mi barrio, en Pueblo Seco, al comienzo de la guerra civil, un muchacho de mi edad, su madre pagó a un guía que le pasara a Francia por los verticilos de Ollana y sus cercanías, pero con la exigencia de que se trasladara a la España nacional y se enrolara voluntario en la milicia; este muchacho de Pueblo Seco regresó a Barcelona, en 1939, como sargento, y a los pocos días, otro socio del Circuito de Santa Madrona solicitó que le «avalará» para ingresar en FET y de las JONS. El sargento provisional se resistió, alegando, y era cierto, no pertenecer a Falange, más el pertenecerlo argumentaba, que, de cualquier modo, las disposiciones vigentes, todos los combatientes pertenecían a Falange. No muy convencido, firmó el sargento provisional y el peticionario fue admitido en calidad de adherido. Era jefe provincial de Barcelona Mariano Cervera, hace pocos días, por pura casualidad, he tenido el expediente en mis manos, que se conserva de la destrucción, como otros documentos. El joven que en enero de

1939 quería ser más falangista que Fernández Cuesta es hoy un nacionalcatualista de pro, doctrinario de su teoría, de su actual forma de pensar y huye de los recuerdos, como de las brujas. Si alguien le menciona que pidió su ingreso en el Glorioso Movimiento Nacional, puede fallar de puro cardíaco. Por eso se produce la amnesia en la «memoria colectiva», porque existe una alergia a reconocer una actitud anterior y se trata de embadurnar otros tiempos, sean los que sean, porque la vanidad personal no admite virales bruscos.

En cualquier país, del mundo, cuando se vive en una situación difícil el trasiego de una opción a otra; en una legislatura quedan representando a un grupo ideológico y en la próxima, a otro. Aquí no, que una vez en poder de la voluntad, la verdad de cada momento, y nada demostrativo, lo primero, que se impone, es destruir la verdad, defendida hasta ayer.

Desgraciadamente, no se evita un arreglo de estas cuestiones, y si bien seguro que por desgracia, no existen dos Cataluñas, sino doscientas y cada uno interpreta que la Cataluña auténtica es la suya.

Manuel TARIN IGLESIAS

JUEVES, 24 FEBRERO 1983

LIBROS

Historia

Paracuellos: una oportunidad desaprovechada

«Paracuellos del Jarama:
¿Carrillo, culpable?»
Carlos Fernández
Ed. Argos Vergara
Barcelona 1983

Los dos libros de Carlos Fernández e Ian Gibson sobre las matanzas de Paracuellos del Jarama en 1939 no aportan nada nuevo, tanto a lo que ya sabíamos como a lo que ignorábamos de aquellos luctuosos sucesos de nuestra guerra civil

«Paracuellos: Cómo fue»
Ian Gibson
Ed. Argos Vergara
Barcelona 1983

LOS hechos narrados en estos dos libros son en palabras de uno de los autores (Carlos Fernández): «El conjunto de matanzas efectuadas en los meses de noviembre y diciembre de 1939 en los alrededores de Madrid».

Las fuentes que utilizan ambos escritores son prácticamente las mismas, si exceptuamos la aportación que hace Gibson del libro de Félix Schiayer y la entrevista con Santiago Carrillo, cuya utilización como fuente histórica es más que dudosa como posible parte implicada en los hechos que se analizan. El estudio sobre estos acontecimientos se basa, pues, en la documentación existente en la Causa General, las listas del diario «El Alcázar», y las conocidas obras de Ramón Salas y Ricardo de la Cierva entre otros.

Un punto serio de discrepancia entre ambos lo constituye el día en que empezaron las sacas. Gibson, con su peculiar método policial, tiene especial interés en demostrar que las del día 6 no existieron, cosa que Carlos Fernández no se plantea.

Dejando al margen estos dos libros, en la conocida obra de A. Montero, «Historia de la persecución religiosa en España

1936-1939», no aparece ninguna mención al día 6 de noviembre, por lo que personalmente me inclino más a pensar que los acontecimientos se desataron realmente en la madrugada del siete.

La disparidad de criterios en el cómputo global de víctimas es asimismo muy importante. Gibson da como cifra definitiva el número de 2.400 personas, mientras que Carlos Fernández se mueve entre las 5.300 y las 8.000. Aunque este último parece querer llegar a una unidad de criterio con las estadísticas publicadas por R. Salas.

Lo curioso del caso es que sólo hay una aportación nominal de 2.400 personas, con lo que uno se plantea los siguientes interrogantes: ¿Se ha perdido el rastro de las otras posibles 5.600 víctimas? ¿No hay en la Causa General más datos nominales? ¿Las cifras que Salas extrae del Registro Civil de Madrid son individuales, o son extraídas a partir de unos datos mínimos para llegar a una cifra que según la estadística oficial se presupone? ¿Se pueden utilizar los datos estadísticos generales para encontrar la solución a los hechos represivos concretos? Con todo, es evidente que Carlos Fernández no llega ni con

buena voluntad, a los dos tercios de las cifras de Salas y aún, la mitad de ellas son anónimas.

¿No hubiera sido más interesante o clarificadora una búsqueda individual en los Registros Civiles de Madrid o provincia, muy costosa en tiempo, pero posible, y que nos aclararía como mínimo la situación social de las víctimas? ¿No conoceríamos así el número de militares que figuran en las primeras sacas de noviembre? ¿Acaso no nos aclararía esto la preocupación de Kolstov, tan citada por Gibson, de trasladar (con el interrogante que esta palabra supone) a los elementos más peligrosos que se hallaban en las cárceles de Madrid?

Según mi criterio y a falta de más datos concretos, las cifras de Carlos Fernández me parecen excesivas, mientras Gibson quizá subvalora la represión que se pudo dar fuera de las grandes sacas de primeros de noviembre y diciembre.

Si aceptamos que la represión llevada a cabo en Madrid durante estos días fue, como ambos autores constatan, cuidadosamente planificada y organizada, y parece difícil opinar lo contrario, queda ahora

abierto el camino de las responsabilidades.

Gibson ve como instigadores del plan en las sacas de los primeros días a los soviéticos, aunque dadas las repercusiones diplomáticas que este hecho tuvo pocos días después, es evidente que Santiago Carrillo tuvo que tener conocimiento de lo que había acontecido, pero, respecto a las sacas de finales de noviembre y principios de diciembre, aún atribuyendo la responsabilidad directa al Consejo de Orden Público, es obvio que como mínimo Carrillo hizo la vista gorda.

Carlos Fernández aporta numerosas citas sobre la actuación de Santiago Carrillo, y él personalmente la define con la siguiente frase: «Si aquí hubiese habido un tribunal de Nuremberg, Santiago Carrillo —probablemente— habría acabado en la horca si nos atenemos a qué los hechos podían ser considerados como un genocidio que no prescribe». Es decir, que al genocidio de Paracuellos le encuentra un responsable con nombre propio: Santiago Carrillo; pero los que deberían acompañarle en la horca, en palabras del propio autor, como responsables de otros genocidios como Badajoz, Guernika, Valladolid, ¿no tienen acaso nombre propio?

En resumen, creo que ambos libros han sido elaborados con una mínima investigación, escasamente documentada, rápida, poco mesurada, un mucho oportunista que nada nuevo aportan a la historiografía de la Guerra Civil. Después de leerlos, conocemos lo que ya conocíamos, y conservamos los interrogantes que teníamos cuando lo cierto es que ambos autores han tenido la oportunidad de profundizar y analizar el tema mucho más concienzudamente.

Juan VILLARROYA

La repressió franquista a Catalunya entre el 1938 i el 1953», de Josep M. Solé i Sabaté

Josep M. Solé i Sabaté, doctor en Història Contemporània per la Universitat de Barcelona, en fou elegit el març passat amb la seva tesi doctoral sobre el tema que encapçala aquesta nota, i un resum sintètic i global de tot el que ell va estudiar per a realitzar-la ha estat publicat ben complet ara a *L'Avenc*. Es tracta de la repressió de la postguerra civil en terres catalanes, que abastà —com diu ell— tots els camps socials, «i els més castigats foren els que havien format part de les institucions autònomes, republicanes i sindicals». Solé i Sabaté no va poder entrar a la consulta dels expedients dels Consells de guerra seguits a

Catalunya, ni a la dels arxius de les presons cel·lulars, però el Registre de Defuncions del Cementiri de Barcelona hi va poder establir l'origen i la identitat de gairebé totes les persones que havien estat executades a Barcelona, concretament al Camp de la Bota i als Fossars de Montjuïc. «La xifra total de les persones que entre el 1938 i el 1953 són executades a Catalunya ve desglossada així —diu—: afusellats a Barcelona, 1544; a Girona, 510; a Lleida, 374; a Tarragona, 633; a Vilanova d'Alpicat, 22; a Balaguer, 2; a Tremp, 1; a Gandesa, 15; i a Vinaròs, 32. En total, 3.385.» Solé i Sabaté hi afegeix: «La repressió franquista de postguerra, base fonamental de la consolidació del poder totalitari és constant, periòdica, metòdica i regular». Es tracta d'un estudi fet ben a fons i amb plena responsabilitat. En ocasió de parlar-ne amb un bon amic, em deia: —Per què no hi ha ningú que faci un treball similar d'investigador i de xifres, sobre els que foren assassinats a la Rabassada, i a les parets del Cementiri de Montcada, pels de la CNT, la FAI, el POUM i el PSUC de l'època? Tenia raó!

JUEVES, 14 OCTUBRE 1982

L'AVENÇ

Dossier: L'origen de l'home

La guàrdia civil i el 19 de juliol a Barcelona

**El poder cultural a Catalunya durant
la postguerra i el franquisme**

75 anys del Club Natació Barcelona

ÚLTIMES NOVETATS

**SAGARRA,
VIST PELS SEUS INTIMS**

Lluís Permanyer

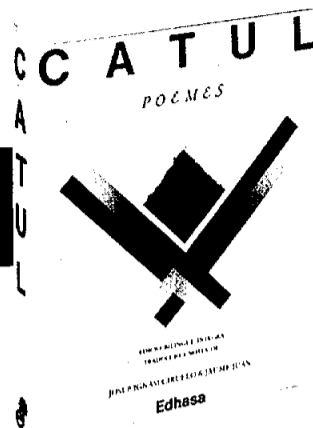

El Mirall Edhasa

Col·lecció El Mirall

SAGARRA, VIST PELS SEUS ÍNTIMS

Una biografia apassionada
de l'últim poeta popular de Catalunya
escrita per Lluís Permanyer.

CATUL POEMES

JOSEP IGNASI CIRUELO
&

JAUME JUAN
Per primer cop, totes
les poesies del Catul.
(Edició bilingüe)

DICCIONARI GENERAL D'HERÀLDICA

ARMAND DE FLUVIÀ

Una obra que mancava
dins la bibliografia catalana.
694 il·lustracions
Pròleg de Martí de Riquer.

NEUS PLANELLES MÉS LLEPOLIES I PASTISSOS

De la mateixa autora: LLEPOLIES I PASTISSOS
(2.ª Edició)

Edhasa

BARCELONA:
Diagonal, 519-521, 2.º, 1.ª
Tels.: (93) 239 51 04 / 239 51 05
Barcelona-29

Sumari

NOTES

Els historiadors i les eleccions

Marta Pessarrodona

4

Salvem la premsa!

Josep M. Figueres

5

Joan Pau II i l'eurocentrisme

Ferran Iniesta

6

LA PLOMA

8

TEMPS ERA TEMPS

Esfumats del record

Carlos Barral

10

Quan l'Institut-Escola esdevingué «I.N.E.M. Verdaguer»

Eduard Sierra

12

El setanta (i altres picardies)

Jordi Bel i Caralt

17

TEMES

75 anys del Club Natació Barcelona. Esport, política i societat

Antoni Buj i Buj

24

La guàrdia civil i el 19 de juliol a Barcelona

J.M. Solé i Sabaté/Joan Villarroya

33

L'exercici del poder cultural a Catalunya (III). La postguerra i el franquisme

Patricia Gabancho

38

DOSSIER: L'ORIGEN DE L'HOME

Debat i recerca sobre l'origen de l'home

Jordi Estévez/Assumpció Vila

46

Les darreres descobertes d'homínids fòssils

Eudald Carbonell/Núria Culi/Rafael Mora/Glòria Perez

54

L'evolució de l'encèfal en els homínids

Juan Luís de Arsuaga

58

Els primers habitants d'Europa

Henry de Lumley-Woodyear

63

Les primeres ocupacions humanes en els Països Catalans

Jordi Estévez/Eudald Carbonell

67

HISTÒRIA I SOCIETAT

Investigadors i Recerques: Conversa amb Henry Kamen: La crisi del XVII

72

Conversa amb Jaume Portella: L'agricultura mallorquina (s. XIV-XVI)

74

LLIBRES

Andalusia, Andalusia, etc., etc.. (III)

Miquel Barceló

76

Director: Ferran Mascarell * **Subdirector:** Fèlix Manito * **Secretaria de redacció:** Núria Giralt *

Assessorament lingüístic: Antoni Munné * **Disseny gràfic:** Lluís Lladó * **Fotografia:** Guillermina Puig *

Director periodista: Toni Cano * **Consell de redacció:** Rafael Aracil, Miquel Barceló, Francesc Bonamusa, Ricard García Cárcel, J. M. Huertas, Emili Junyent, Jordi Maluquer de Motes, Fèlix Manito, Carlos Martínez Shaw, Ferran Mascarell, Antoni Munné, Joaquim Nadal, Borja de Riquer, Alberto Prieto, Manuel Sánchez, E. Ucelay Da Cal *

Col·laboradors: Roberto Fernández, Alejandro Sánchez, Josep M. Delgado, Josep M. Colomer i Ricard Vinyes *

Assessors: Josep M. Ainaud, Albert Balcells, Josep Benet, Josep M. Bricall, M. Aurèlia Capmany, J. H. Elliott, Josep Fontana, Joan Fuster, Emili Giralt, Eric J. Hobsbawm, Miquel Izard, Joan Maluquer de Motes, Joaquim Molas, Jordi Nadal, Jaume Sobrequés, Miquel Tarradell, Josep Termes i Pierre Vilar

Editor: L'AVENÇ, S.A.

Director: Ferran Mascarell * **Producció:** Carme Molero * **Subscripcions:** Eduard Bertran *

Comptabilitat: Lluís Castells *

Promoció i Publicitat: Jordi Torelló * **Direcció, Administració, Subscripcions i Publicitat:** Regàs, 14, 4t. 3.º

Barcelona-6 - Tfon. 218 62 08 * **Fotocomposició i Muntatge:** Llovet, S.A. * **Fotogravats:** Cromoarte *

Impressió: Manuel Pareja, Muntanya 16. Barcelona. Dipòsit Legal: B. 47.520-76 *

Distribució: Enlace, Ausias March, 49

«L'Avenç» no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressin els articles signats; en canvi, els títols, subtítols i textos de presentació corresponen a la redacció.

L'Avenç agraeix a les empreses Cromoarte, S.A. i Fotocomposició Llovet llur atenta col·laboració en la producció d'aquesta publicació.

L'AVENÇ

Marta Pessarrodona

Els historiadors i les eleccions

A les portes ja d'unes altres eleccions (les municipals), em trobo absolutament aclaparada encara per l'aldarull que van suposar les generals i, en especial, el seguiment que se'n va fer a través dels *mass-media*, concretament de la televisió, el mitjà més popular, com molt bé sabem. La nit de les eleccions, batejada «Noche de todos» per la primera cadena, em va resultar com una novel·la o film dolents que tenen, no obstant, la virtut de fer concebre l'esperança que, amb una mica

més de paciència, tot d'una l'argument serà interessant, les situacions divertides. Ai las!, com en una novel·la o en un film dolent, va ser endebades, perquè l'ensopiment va perdurar fins a la matinada i la son va reclamar el seu tribut.

Si no vaig errada, les eleccions d'octubre suposaven el nostre destí col·lectiu i polític durant quatre anys, per què aleshores tanta cançó (i quina cançó!)? No obstant això, el tret que qualificaria de més característic fou l'absència radical d'historiadors en el capítol de personatges convidats a la «Noche de todos», juntament amb una veritable inflació de sociòlegs els quals, per cert, van fer un lluïment de terminologia tècnica digna d'un programa del recent Canal 4 de la televisió britànica (canal considerat el més intel·lectual). Imagino que el desplegament dels cantants, que més o menys ens han turmentat durant tot l'any, responia al criteri de «quien canta sus males espanta», mentre la substitució (no puc veure-ho d'altra manera) dels historiadors pels sociòlegs la imagino producte del principi segons el qual com menys ens assabentem del que ens diuen, millor.

Ja es comprendrà amb tot això que no és pas que m'hagi tornat anti sociològica ni reaccionària. El que passa és que el criteri humanístic mínim diu que podem parlar d'avanç quan conquerim noves coses i adequem al present les velles. En el cas de la Història, suposaria posar al dia una disciplina que podem considerar tradicional. Puc imaginar molt bé que els historiadors actuals treballen amb unes eines ben distintes de les emprades per Gibbon, com els poetes d'avui escrivim amb màquines d'escriure elèctriques impensades pel senyor Rilke, posem per cas. El curiós del cas, però, és que, donada la tradició que té la ciència històrica, segurament hagués estat molt més entenedor un comentari d'un historiador que els dels sociòlegs que ens van amenitzar la nit esmentada.

I la veritat és que, molt poc després de les eleccions d'octubre, els diaris (i també la televisió) ens han inundat amb un mot «polarització», sense que s'hagi fet cap esforç històric tendent a escatir per què s'ha arribat, a l'Estat espanyol, a una situació d'aquest tipus. Segurament un criteri històric podria explicar-nos-ho. Tanmateix, cal dir que la televisió només va reflectir el que ja era palès en la campanya electoral: una por a la història, en especial de l'esquerra, per tal de no espaordir l'electorat. Aquesta característica no deixa de tenir la seva gràcia, en especial si pensem que la nostra història política sembla del segle dinou, només lleument transformada i mecanitzada. ¿Quines idees polítiques atractives no tenen arrels vuitcentistes? I fins i tot les repelents, perquè ja seria un excés d'ingenuïtat pensar que tot va néixer amb el feixisme.

Em sembla obligació dels historiadors actuals una explicació entenedora de la situació a la qual hem arribat; em sembla una obligació de ciutadana, reclamar que la història em doni claus per entendre el present. I la sociologia i l'economia i d'altres disciplines menys «històriques» que compleixin amb les seves finalitats, sense necessitat de donar-los-hi protagonisme excolent.

L'AVENÇ

Els historiadors i les eleccions

Pàgina oberta

**Josep M.
Figueres**

**Salvem
la premsa!**

La Veu de Catalunya
BARCELONA, DILLUNS 2 DE JANYER DE 1989
NÚM. 1

La iniciativa privada, com en tants d'altres camps, al costat de la pública ha protegit la pervivència de diaris i revistes, de butlletins i publicacions de tota mena establint la custòdia en arxius i biblioteques col·lectius o a les hemeroteques particulars. Aquestes fonts en constant revalorització en la metodologia recent d'investigació històrica sovint no estan conservades com cal, amb tota garantia i amb l'accessibilitat que li atorguen uns catàlegs editats de títols conservats a biblioteques concretes, de títols publicats en unes àrees delimitades i, finalment, d'uns buidats dels articles signats, que els posin a disposició de la comunitat d'estudiosos.

No disposem d'un cens o inventari exhaustiu de la premsa feta a Catalunya. La benemèrita *Història de la premsa catalana* (1966) i les aportacions de Joan Givanel i Mas són encara imprescindibles per allò dels bornis en país de cecs i sense menysprear la categoria d'un ull, que val molt. Cal, però, la labor d'un equip ampli, homogeni i competent que enceti sense treva la sistemàtica recopilació de tota la premsa produïda dins Catalunya. La valenciana és en curs d'elaboració per la Institució Alfons el Magnànim de la Diputació Valenciana, la de Catalunya Nord ja ha estat fixada per la Biblioteca Nacional de París i la premsa d'Illes, Andorra, exili... és relativament mínima comparada als milers i milers de títols del Principat que en llengua catalana i castellana, i en esperanto..., han expressat el pensament, les inquietuds i les tensions de l'evolució social, política i econòmica en el decurs de tres segles d'ençà del seu naixement. També una labor de recuperació dels títols més importants amb el facsímil i estudi introductor i corresponent i l'edició d'unes monografies centrades en títols/temes concrets afavoriria el migrat panorama per a l'ús científic de la premsa.

De la postguerra ençà han aparegut una vintena de censos de premsa local, però en no dedicar-s'hi els historiadors han estat les bibliotecàries les qui han assolit un major grau de fiabilitat i

d'eficàcia. I no deixa de ser casual que els millors siguin els darrers elaborats des de la Generalitat amb les obres sobre Vic i Ripoll a cura de Concepció Miralpeix i M. Mercè Palomera respectivament.

Una altra gran iniciativa que cal emprendre sense dilació donat que el temps hi juga poderosament en contra és el manteniment físic de la premsa. Si considerem que una revista, un diari, desaparegut o viu tant hi fa, forma part del nostre patrimoni cultural, hem de ser conseqüents. Hom està sensibilitzat davant, i amb tots els respectes, d'unes pedres ordenades, unes fustes treballades o unes teles pintades però per al paper periòdic no hi ha aquesta bona predisposició, tant a nivell de carrer com de centres de decisió política o intel·lectual. Abans hom salvaria —i de fet ho fa— una pintura gòtica que «Pel & Ploma» o les runes d'una ermita romànica que tot el «Brusi» i «La Veu» o «La Publi» plegades. I és evident en un context en el qual priva, domina, el concepte econòmic de la cultura. Allò que reporta beneficis —turisme, imatge social, «oferta cultural»...— domina davant la callada labor d'ordenar un arxiu, editar-ne el catàleg o microfilm col·leccions úniques.

Tots els historiadors, estudiants, estudiosos... que sovint remenem paperam groguenc, envellit i malmès pels segles —o dècades, que cada vegada el paper és de pitjor qualitat i per tant té una vida mitjana més breu— coneixem l'angoixa de saber si es trencarà el full en girar-lo, si s'esmicolarà en tocar-lo suaument. I la visió del fràgil i trencadís suport em recorda una imatge de Fellini quan, en descobrir una romana catacamba, l'entrada de l'aire esborra els murals policromats conservats al llarg de dos mil·lenaris. Hem de protegir la premsa i fer-ho racionalment, amb mitjans i amb amplitud, tant si el govern socialista duplica els pressupostos de cultura com si no. És una responsabilitat històrica de la nostra generació. Els homes de la Renaixença formaren embrions de biblioteques i rescataren de l'oblit i de la incúria el que no cremaren el 1835, s'endugueren els francesos a

començaments de segle passat o senzillament s'exportà on sigui menys a la Biblioteca de Catalunya, I. M. H., A. C. A., A. N. C., etc. Les tècniques actuals ens possibiliten d'utilitzar eines que faciliten la lectura múltiple, la conservació perfecta i la fàcil reproducció. Micro-fitxes, microfilms... són uns elements que han de ser a l'ordre del dia. Protegir una publicació en perill de deteriorament passant-la a la prohibida «Reserva» de les biblioteques és només amagar el cap sota l'ala. La nostra premsa, des d'«El Europeo» i «El Vapor» fins a «Tele-Estel» i «Saber» és història viva per ella mateixa, font documental imprescindible i part consubstancial de la memòria col·lectiva. Microfilm-ho tot, buidar-ho tot, seria l'ideal mecanicista però el seu alt cost fa més operatiu actuar selectivament. Microfilm aquells títols que no estan a biblioteques públiques de Catalunya, microfilm allò que està en perill real de destrucció, en cinc o vint-i-cinc anys (el temps passa molt de pressa per una revista que ja té cent o dos-cents anys de vida), buidar aquells títols que són de consulta massiva en el gremi, seran unes fites no solament dignes de lloança sinó, bàsicament d'índole pràctica.

No actuar davant aquesta problemàtica és deixar-se dur per la inèrcia general de la cultural-luïment i de la cultura-espectacle. Potser encara som a temps de fer una recopilació sistemàtica de tota la premsa feta a Catalunya i aquest inventari serà la base per a una operació de microfilm de títols inaccessibles, deteriorats i/o únics. M'ha calgut consultar darrerament un setmanari figuerenc —volia saber què deien al federal Empordà de la ruptura Almirall-Pi el 1881—, la revista «El Impenitente». Se'n conserva, en biblioteques públiques, només un terç de l'edició. Quan el paper s'esquinci de vell, quan una catàstrofe cremi o humitegi la biblioteca, quan... ja no hi podrem fer res. Òbviament s'imposa la recerca, el microfilm i el catàleg operatiu. Hi arribarem a temps?

L'AVENÇ

Salvem la premsa!

Ferran Iniesta

Joan Pau II i l'eurocentrisme

No crec que les homilies papals hagin produït sorpreses ni desvetllat tesis que no fossin conegudes d'antuvi. Però el seu darrer exhort en terres de Compostel·la em sembla ideològicament dens, fort, carregat d'implicacions polítiques i morals. Com agnòstic que sóc i exclòs dels beneficis de la fe no puc deixar de sentir-me inquiet davant qualsevol aliança sacra entre salvació i pobles escollits, s'anomenin Israel, Alemanya o Europa. Em sembla lícit que hom pugui estar orgullós de ser polonès, bretó, tortosí o fill de la Cartagena cantonal, perquè així és com molts humans expressen el seu reconeixement a la societat a la qual se senten vinculats voluntàriament, i no per la força bèstia. I potser es podria afegir que qui no aprecia la pròpia cultura mai no pot valorar les aportacions alienes. Fins aquí, la solemne afirmació polonesa i europea de Karol Wojtyła pot resultar poc ecumènica, però netament comprensible.

Comprometre el Crist en l'elecció de Roma com a seu de l'església és, en canvi, atorgar-li una voluntat que no es troba enlloc del Nou Testament. I no negaré que les fronteres europees, en línies generals, coincideixin amb les del cristianisme, però sí discuteixo que la comuna base ideològica del continent sigui la religió. En aquest punt, el raonament històric del papa inverteix la realitat, a causa sens dubte de la seva deformació professional. L'església romana ha jugat un paper destacadíssim en el procés espiritual i filosòfic d'Europa, però ni ella ni les reformes nascudes de la reforma protestant han forjat el tarannà europeu essencial: aquest existia sòlidament arrelat molt abans de l'europeïtzació del cristianisme.

Quan sovint fem referència a la cultura judeo-cristiana simplifiquem abusivament la ideologia europea, matisada pel cristianisme però profundament igual a si mateixa des de fa més de quatre mil anys. L'església que avui tan enèrgicament guia un «fill de la nació polonesa» ha estat al llarg dels temps una

consciència moderadora dels excessos més flagrants dels poders continentals, però mai no ha qüestionat aquests poders ni l'escala de valors que els legitimava. El Vaticà, per la veu del seu pontífex, exigeix respecte als drets humans a Polònia o a El Salvador, sense controvertir l'estructura social ni els poders fàctics dels quals ara tant es parla. No, honestament no veig que pugui adjudicar-se a l'Evangeli la responsabilitat del sistema feudal, de la tracta de negres a gran escala o de la colonització del planeta i el seu seguici de guerres cada cop més destructores. En aquest llarg i brutal procés, la jerarquia eclesial ha condemnat els fets més cridaners, tot justificant els valors fonamentals que els possibilitaven.

L'actual bisbe de Roma ha fet una crida vibrant a la vella Europa per a refer l'antiga empena i glòria. Potser la de les conquestes, espasa en mà, de continents sencers? O la força moral d'unes guerres de religió prenyades de raons terrenals i d'intoleràncies inquisitorials? Spengler ja precedí Karol Wojtyła amb la seva «Decadència d'Occident», en lamentar la pèrdua de convicció, de força agressiva de la civilització europea: i no era precisament el cristianisme el que ell tenia en comú amb el polonès. En tot cas, aquesta religió és tan europea que no pot allunyar-se de les estructures socials i morals del continent, tant a l'Est com a l'Oest. No sembla que això preocupi Joan Pau II.

En el seu discurs de comiat, el papa dirigeix els seus ulls «a Europa como el continente que más ha contribuido al

desarrollo del mundo, tanto en el terreno de las ideas como en el del trabajo, en el de las ciencias y las artes». Em temo que aquesta enfervorida confessió patriòtica no la va fer ni a Mèxic ni a Nigèria. La gravetat de desqualificar tota la humanitat no europea —els 3/4 del total— no rau en la declaració sincera del pontífex, sinó en què les seves paraules expressen en veu alta el que pensa la gran majoria d'europeus, des de l'obrer fins a l'universitari. I no és greu perquè hi hagi un legítim orgull de polonès-eslau-europeu o català-llatí-europeu, sinó per la ignorància gegant que hi ha dels altres pobles i el rebuig, a priori, que hagin pogut estar creadors de res. Suposo que és cridar enmig del desert recomanar a la cúria i als seus fidels d'anar a classe d'història d'Amèrica precolombina, d'Àfrica negra o d'Àsia, perquè tothom aquí té ja l'opinió feta, des de fa mil·lenis, que tota creativitat dels altres és inventada per humanistes piadosos. I escoltant la proclama europeïsta de Compostel·la, em pregunto entristit què ha après d'africans i americans aquest excels «pastor de l'església universal». I comprenc que la qüestió és banal, perquè ell, com Europa des de fa mil anys, no ha anat per a comprendre sinó per a explicar la veritat unidimensional, la seva, la d'Europa, la de l'única-civilització-que-val-la pena.

És una llarga cadena d'incomprensions, de voluntat d'ignorar tot el que pugui fer trontollar les velles conviccions. Els grecs varen copiar als egipcis, però pocs ho reconegueren i encara foren menys els qui tractaren d'entendre aquella societat meridional, aquell perill per a la tradició europea, perquè per a Europa l'«altre» ha estat sempre una amenaça que cal anorrear. L'etapa feudal es caracteritzà ideològicament pel tancament i el rebuig del món islàmic, transformat en una caricatura per a consum intern: Lull descobrí que les seves teories elaborades a Mallorca no tenien res a veure amb la realitat sòlida de la societat nord-africana, uns musulmans poc fàcils de convèncer de la superioritat moral de Roma si no era

Joan Pau II i l'eurocentrisme

amb les armes que tan generosament aconsellava Ignasi de Loyola. Els portuguesos a les costes africanes i asiàtiques, els castellans a terres americanes varen ser de l'opinió que el més valuós que oferien les societats autòctones eren les seves riqueses materials, i actuaren en conseqüència, destruïren pobles sencers i preservaren els béns, així salvats de la barbàrie. La colonització del segle XIX, contra tot el que Joan Pau II pugui pensar no ocupà Afro-Àsia per a civilitzar-la/cristianitzar-la, sinó per a posar en explotació les matèries minerals i agrícoles, perquè —com de costum— el poder europeu sempre ha valorat més les coses alienes, que no pas els seus propietaris.

Ple de nostàlgia, el papa s'adreça a les fibres sentimentals de la vella Europa: «Vuelve a encontrarte. Sé tú misma. Descubre tus valores. Aviva tus raíces. Revive aquellos valores auténticos que hicieron gloriosa tu historia y benéfica tu presencia en los demás continentes.» I li demana de ser encara far de progrés i civilització per als altres. No havia trobat fins ara, en plena crisi moral de la nostra societat, una crida tan apassionada a la conquesta imperial, a l'asserviment cultural, al neo-colonialisme físic i moral. Certament vivim temps bàrbars, anys de vacil·lacions i de guerrers croats en què molts europeus volen líders o profetes, Reagans o Wojtylas, perquè ja han perdut les velles seguretats d'ahir i encara no han après res de nou, ni de la seva pròpia història ni de la dels altres.

Tinc la impressió que el dinàmic bisbe de Roma, docte en teologia i misticisme, no ha trobat encara un moment per a aturar-se a rumiar que una idea i una cultura només assoleix la seva maduresa quan es confronta sense pors a altres idees i civilitzacions. Una església que menysprea les altres religions o les ignora no és universal, i si així es defineix vol dir que ha errat el mot: és imperial. La veu de Machado, enamorat d'una terra empobrida, d'un país que ell considerava el seu, escau bé a la societat europea i al catolicisme: «Castilla miserable, envuelta en sus harapos, desprecia cuanto ignora».

Sincerament, dubto que la visita apostòlica del successor de Pere transformi les consciències fins al punt de crear un poderós moviment missioner o una voluntat de croada contra «els altres» (l'esquerra, els moros, els catalans, etc.) però he escoltat paraules clares que pocs dirigents gosen pronunciar. El meu reconeixement a Karol Wojtyła. No la meva adhesió.

**...Ja tenim
a la vostra disposició
el volum enquadernat,
així com les tapes
i l'índex de l'any 1982.
Per a la vostra comanda
consulteu la butlleta que figura
en aquest exemplar.**

L'AVENÇ

A PROPÒSIT DE «RIPOLL, LA REUNIÓ DELS ALTRES CATALANS»

Senyor:

A propòsit de «Ripoll, la reunió dels altres catalans». Jo sóc un català com d'altres, preocupat per les nostres coses, no sóc un analfabet i, sense cap pretensió d'erudició històrica, m'adreço a vostè ja que la història, la nostra en aquest cas, és un ingredient important del nostre panorama intel·lectual i polític.

Ja d'entrada en llegir-lo es veu que el seu escrit no té altre objectiu que el de denigració pura i simple d'un cert nacionalisme. Del que vostè no s'adona és que va més enllà.

Em penso que hauríem d'estar d'acord que entre tots hem de reconstruir una cosa molt important que va trencar el franquisme: la convivència ciutadana. Ens cal refer un país on s'hi pugui viure. Lamento haver-li de dir que vostè no hi contribueix gens en aquesta ocasió.

No sé si vostè sap que tots els països tenen llegendes, mites, símbols, i que juntament amb la sublimació de certs moments històrics contribueixen a dibuixar els caràcters nacionals. En el cas del Comte Guifré no comprenc la seva actitud ja que es tracta d'un personatge realment cabdal, i no solament per les seves gestes i caràcter mític. Vostè ja ho sap, suposo. Les nacions sobiranes s'han encarregat d'elaborar llur història a conveniència pròpia i la història ha estat manipulada i falsejada a conveniència de l'estat espanyol. I únicament l'obra d'uns quants homes ha fet possible que avui els catalans tinguem una idea del que hem estat en els segles passats. A Catalunya no teníem estat ni instància de poder apropiada per emparar-los o forçar-los en favor de cap grup oligàrquic o de pressió. La nostra història l'han elaborada els historiadors pel seu compte i risc i amb independència. El senyor Ferran Soldevila com el senyor Rovira i Virgili, dos exemples eminents, eren particulars que no estaven protegits, ni emparats, ni pagats per cap estat. Aquesta independència, vull recordar-li, significava una dedicació sovint heroica i àdhuc censures o repressions, i sempre en una situació social incòmoda, no cal recordar el perquè. El seu treball, a més de competent, ha estat honest. I això mereix un major respecte. O no és així? i vostè tindria la gosadia d'afirmar que eren uns testaferrós pagats per la burgesia?

Espero que aquestes ratlles no me les qualifiqui de tradicional exabrupte dels irracionals; ja que per aquest camí els Madariaga i companyia acabarien per tenir raó. I suposo que no és aquest el seu propòsit.

Li repeteixo, és urgent reconstruir un país, una societat destronada per tants anys de violència, por i indignat. És urgent que sobre aquesta terra s'hi pugui viure amb dignitat. La llibertat no ha de servir per a desqualificar-nos els uns als altres. El respecte mutu hauria de ser possible. I també la cortesia. No ho creu així?
El salutada,

F. Espriu

LA PLOMA

Senyor:

Em refereixo al vostre article: «Ripoll, la reunió dels altres catalans», publicat a «L'Avenç» n. 55.

Féu un plantejament que, com a tema de discussió, no pot menysprear-se. Aplau-deixo també les vostres aptituds crítiques i em sembla cert que la ideologia política de molta gent del nostre País és amarada d'un historicisme molt determinat. Tanmateix afegiria que, d'altra banda, l'afirmació nacional catalana ha estat, en gran part, conseqüència de les doctrines del naturalisme romàntic i dels voluntarismes de fi de segle dinou que, millor o pitjor, han estructurat a çasa nostra una travada de pensament amb coherència. Molta gent ha incorporat aquesta retícula a l'emotivitat de la pàtria.

Jo voldria animar-vos a tirar endavant. Heu criticat, potser amb una mica de raó, una doctrina catalanista i unes posicions personals. Us demano que us atreviu —que ens atrevim— a replantejar les coses. Com és, com ha estat, com cal que sigui Catalunya; M'ofereixo, amb senzillesa, a la tasca. Us prego que obriu la porta i, entre tots, en parlem.

Cordialment vostre,

Xavier Renau

L'AVENÇ

La ploma

8

SOBRE ELS ESTUDIS DE PREHISTÒRIA I DEL MÓN ANTIC

Desitjo felicitar Emili Junyent per les seves declaracions a L'Avenç (núm. 45). El professor Junyent reconeix que la situació dels estudis de prehistòria i del món antic és actualment «negativa», en primer terme pel «divorci entre arqueologia i història antiga» que és al nostre país «gairebé absolut» (seguint línies divergents): el seu rebuig de l'autopropaganda via mitificació i el fet de lluitar «contra la visió imperant» —sigui sobre el món grec o la fenicomania— obre un marge d'esperança al panorama universitari espanyol tan marcat per un plantejament mecanicista sota l'esquema tradicional fora de camí.

Núria Sureda Carrion

LA FUNCIÓ DE L'ANTROPÒLEG

No és pas la meua intenció entrar en polèmica amb l'Eva Serra, a qui, tot sigui dit, admiro i respecto per la seva fermesa i integritat; el que sí vull, però, és matisar allò que crec un xic equivoc, i poc aclaridor quan es refereix al paper de l'antropologia. Si bé és lògica aquesta apreciació que fa «l'antropòleg es dedica amb saviesa cosmopolita a inventariar les runes socials que queden després de la petjada colonial», perquè en l'extensa literatura antropològica hi ha gran quantitat de títols que il·lustren tal apreciació, no és menys important, però, la contribució d'antropòlegs progressistes, en uns casos, a la tasca de denúncia d'una situació colonial o de dominació-acultural-destructiva, per exemple Robert Jaulin en *La Paix Blanche* o Pierre Clastres en qual-sevol del seus llibres, en altres casos, la contribució, precisament, a una reconstrucció nacional i a una recomposició de la societat en qüestió, que ha estat petjada i humiliada per la invasió colonial, per exemple tenim George Balandier, amb alguns títols com *Afrique Ambigüe*, etc..., o també Jean Ziegler, amb *Le Pouvoir Africain*..., així també podria dir, i amb això coincidiria amb l'Eva, que hi ha molta gent que sense ser de l'ofici (antropòleg) ha aportat importants reflexions i observacions al respecte, per exemple, fa poc vaig llegir el llibre de Mohamed Heikal (periodista egipci i director de «El Ahram») *El Regreso del Ayatollah*, interessant llibre que ajuda a comprendre un dels fets més importants d'aquests darrers anys; la revolució iraniana, i per tant una important aportació al camp de l'Antropologia política, encara que indirectament.

Crec, sincerament, que l'antropologia i en concret els antropòlegs tenen molt a fer i a dir en el nostre cas: el dels Països Catalans, i les seves aportacions, en el marc d'una lluita per avançar en la consciència nacional, són del tot necessàries. Fins i tot podria dir que amb una divulgació adequada, a nivell popular, del que és i representen les investigacions antropològiques, ara ja, podríem fer un immens favor a la lluita pels drets nacionals, ja que l'antropo-

92

logia abona el terreny ideològic perquè s'accepti la diferència, la diversitat i la relativitat cultural. Amb tot això, crec, es fa més fàcil avançar en la tasca de questionar la permanent opressió nacional per part d'un Estat, que es preten com a *unificador* i *homogenitzador* de les diferents realitats nacionals de la Península.

Josep Mª Navarro

EN JOSEP Mª COLOMER FA TRAMPA

Com digué un polític en una discussió parlamentària, «els punts d'acord ja els sabem, passem, doncs, a les qüestions que ens distancien». D'aquesta manera, m'atorgo el dret de fer un comentari de l'últim article d'en Josep Mª Colomer, «Manuel Sacristán i el marxisme català», de la sèrie «Tornant-hi a pensar». Permeteu-me, per tant, que en digui el per què.

1. Quan hom tria un personatge i pretén elaborar un conjunt de reflexions sobre el pensament d'aquest i sobre el context històric en el qual es varen donar llurs propostes, no podem fugir d'estudi. És a dir, per parlar del marxisme català dels darrers vint anys, la persona de Manuel Sacristán —i per què no? la de molts altres— és la més idònia, pel que té de renovadora i per l'esforç de Sacristán en crear un «corpus» teòric-polític equidistant del revisionisme reformista i l'idealisme dogmàtic. Ara bé, per parlar de les gràcies ideològiques (no és sarcasme) de l'eurocomunisme, no em sembla honest recórrer a Sacristán, el projecte del qual se situa en una altra sintonia. Amb el que dic, no vull fer una crítica de l'article, interessant certament, sinó al maniqueisme que representa voler parlar del marxisme, per acabar escombrant cap a casa. Senzillament, amic Colomer, es fa trampa.

2. Escriure sobre Manuel Sacristán no és només exposar tota la lletania de publicacions o traduccions; és, necessàriament, explicar-nos en què ha quallat la seva reflexió teòrica. Poso, per exemple, el grup de les revistes «Materiales» i «mientrastanto» i, a més, el seu posicionament ecologista i antiarmamentista. Per comprovar el que dic, es pot fer un repàs dels sumaris d'ambdues publicacions.

3. Ara, quan queda clar que no parlem de Sacristán, estic convençut que si un artieuista vol valorar les idees i les persones que han treballat el marxisme des de Catalunya, no pot oblidar-ne espais teòrics polèmics i que, fins ara, han estat de difícil interpretació. En concret, si parlem del marxisme català, fent un repàs (com el que vol fer Colomer) de tot allò que significa la reflexió marxiana quant als problemes estrictament teòrics —la funció de la classe, la de l'avantguarda i les vies per a la construcció del socialisme—; a les anàlisis sobre la formació social espanyola —l'hegemonia, el bloc dominant, etc.—; no podem oblidar de fer esment al fet nacional català (en Josep Termes ja en va dir alguna cosa, l'any 1974). Se'm dirà que aquest no era el tema. Potser sí. Però, d'això em queixo (torneu a llegir els dos primers punts de crítica). Certament, aquest no era l'objecte que se'ns proposava de tornar a pensar (i ho comprenc, perquè en Manuel Sacristán no n'ha dit massa cosa). Tinc la sensació, doncs, que en Sacristán era l'excusa per parlar d'altres coses. D'ací que l'oblit sigui de plànyer i, la trampa, una broma.

Agustí Colomines i Companys

Amic Colomines, ni trampa ni oblit.

No és cap trampa parlar de l'eurocomunisme (entre altres qüestions), tot parlant de Manuel Sacristán perquè, en paraules teves, l'esforç d'aquest era «crear un «corpus» teòric-polític equidistant del revisionisme reformista i l'idealisme dogmàtic», i em sembla honest preguntar-se si aquest esforç va poder articular-se amb algun projecte polític vinculat a una pràctica. Les conclusions del meu article no donaven una resposta precisament triomfal a aquesta pregunta.

Quant a la reflexió sobre el fet nacional des d'una òptica marxista, efectivament no era el tema d'un article entorn de Sacristán. Com hauràs vist en el número de «L'Avenç» del desembre passat, ha estat el tema d'un altre article (en el qual s'inclou, naturalment, l'aportació de Josep Termes).

Josep M. Colomer

EL BARÇA I EL BANC DE SANTANDER

Benvolgut senyor:

He llegit l'article sobre el Barça. Només una observació econòmica a la nota 8. El Banc de Santander no estava interessat en els crèdits del Barça donat que eren uns anys bons per a trobar clients. La «fórmula Botín» consistia que cada soci estava obligat a obrir un compte corrent al Banc de Santander on hi dipositava una quantitat relativament petita. L'interès de l'operació no era el crèdit ni els diners que hi posaven els socis, sinó el nombre de comptes corrents. El Banc d'Espanya feia cada any un pla d'expansió de sucursals per a cada Banc on feia servir el coeficient: núm. de comptes/núm. de sucursals.

Fou aquest coeficient (i no el muntant del crèdit) el que li permeté d'obrir un munt de sucursals durant els següents anys. En resum, no és que el que diu està mal dit, però no és precís.

Cordialment.

Ernest Lluch

«SHUM»: ALFONS VILA I FRANQUESA

Benvolgut senyor:

En la secció «la Ploma» del núm. 53 hi ha una carta del Sr. Emili Granier-Barrera en el punt 5 de la qual, referint-se al dibuixant Shum, diu: «penso que es deia exactament Joan Baptista Acher». Amb aquesta afirmació sembla que vol puntualitzar la nota 116 de l'article del Sr. Pelai Pagès, titulat «Nin-Maurin II», aparegut en el núm. 51 de «L'Avenç», en la què aquest escrivia que Shum era el pseudònim de Joan Baptista Archs.

Shum, en realitat, era el nom artístic d'Alfons Vila i Franquesa. En el núm. 13 de la nostra revista, vaig publicar un article en el qual explicava la seva vida, l'origen del pseudònim i els motius que van originar la confusió amb el nom de Joan Baptista Acher. Tota la resta del que diu el Sr. Granier-Barrera sobre el dibuixant, és exacta.

Pregant-te que vulguis deixar aclarida aquesta qüestió, et saluda cordialment

Lluís Solà i Dachs

L'ISLAM I L'IMPERIALISME

L'article de Miquel Barceló sobre L'Islam d'ara és l'únic article que fins ara he vist que diu una cosa sensata sobre els pobles islàmics de la URSS. «L'Islam soviètic, fort i resistent, resulta fins ara *inescrutable*...» Però atribuir exclusivament al capitalisme occidental el subdesenvolupament (una paraula i noció d'altra banda terriblement capitalista-occidental) creixent (?) d'un món islàmic situat a les zones més àrides de la terra des de molts segles abans que el capitalisme-occidental no s'imposés més o menys al món sencer, em sembla molt excessiu (quatre darreres ratlles de l'article).

Pel que fa l'Islam que apareix «com una resposta a l'imperialisme» (p. 23) vet aquí una afirmació que faria botar a molts hindús que durant segles suportaren l'imperi islàmic-mogol i cridaren als primers mercenaris anglesos el s. XVII justament per defensar-se contra l'actual Afganistà. És d'altra banda per la força de les armes que l'Islam va ser imposat pels afgans a molts indígenes d'altres ètnies de l'actual Afganistà islamitzats encara *manu militari* cap als anys 1895-1905. Sense parlar de les tribus de muntanya sovint exterminades o islamitzades a la força en el nostre segle, en zona de l'actual Iraq.

Núria Sales

L'AVENÇ

La ploma

Esfumats del record

Carlos Barral

Qui, pel fet d'haver programat unes llargues memòries o un extens relat autobiogràfic que anirà escrivint al llarg dels anys, qui, en definitiva, es comença a reconèixer com a memorialista professional, tant en prosa com en vers, acaba adquirint certs vicis relatius a la codificació dels records, a la selecció i al subratllat de certs punts de referència que, algun dia, més endavant, seran punts de partida de la fabulació.

L'escriptor de memòries, a més de ser conscient que els records dels últims vint anys no són encara matèria literària perquè no han adquirit l'òxid de les nostàlgies i les ironies, fa amb els objectes de la memòria més aviat el contrari d'allò que fa l'historiador: deixa que s'esfumïn els contorns racionals de les històries i els detalls significatius i conserva maniàticament tota mena de detalls adjectius i de menudències supèrflues. Així, sense adonar-se'n, tot rumiant veritats històriques, va fabricant futurs testimonis que seran indefectiblement extravagants a causa del desordre totalment previsible dels elements i entorns conservats a posta de les seves vivències.

He tingut recentment una confirmació molt clara d'aquest procés d'anticipació literària. Era amb ocasió d'una entrevista de premsa en la qual el periodista pretenia que li fes un resum de la meua experiència de «la caputxinada», fent particular referència als personatges més públics i notables que coincidiren en el convent i participaren a les incidències del setge.

Vaig començar a descriure la situació general amb molta fluïdesa, però, de sobte, em vaig tallar i vaig quedar perplex. Els meus records ja treballats, i qui sap si falsos, es van imposar al relat analític. Hi ha en el convent del caputxins realment, una mena de pou gòtic sota volta encolumnada, on l'Antoni Tàpies em confessà una admiració totalment insospitable pel tractament de les *draperies* de Franz Hals? El poeta Salvador Espriu era encara present el segon dia, quan la multitud d'estudiants i d'intel·lectuals rejuvenits pel sentiment de perill i la calagror de l'heroisme, trepitjava durament el terrat insegur del convent, tot cantant cançons d'en Raimon i provocant els assetjants, amb gran preocupació dels frares que asseguraven que allò es podia ensulsiir d'un moment a l'altre? Era veritat que el poeta, recolzat, mig estirat en un pedrís, «*imitando descuidadamente un arroyo*», enmig d'aquella festa revolucionària, mantingué amb mi una conversa terriblement seriosa sobre la inconveniència d'abusar en català de les expressions adverbials massa nobles i tirant a arcaïques? Amb qui em trobava jo abocat a la finestra del campanar quan el policia Juan Creix em va reconèixer i va cridar el meu nom des del portal de ferro? Estàvem mirant precisament com s'enduïen el rutilant Mercedes Benz del pintor Tàpies. Jo juraria que el meu company era en Josep Maria Castellet, però em consta que no era allí, que no va ser personatge de «la caputxinada». Qui era, doncs, un personatge tan subtil i carregat d'una ironia que només reconec en el mestre, capaç de tant cloents comentaris sobre la relació dels gossos de presa del franquisme amb els automòbils de luxe? Recordo haver passat la primera nit assegut en una dura cadira de teatret de casal, al costat del filòsof Sacristán. Però qui hi havia a l'altre costat disposat a cremar l'insomni parlant de Hegel malgrat les meves evidents ganes de dormir? Parlava

Temps era Temps/Memòria.

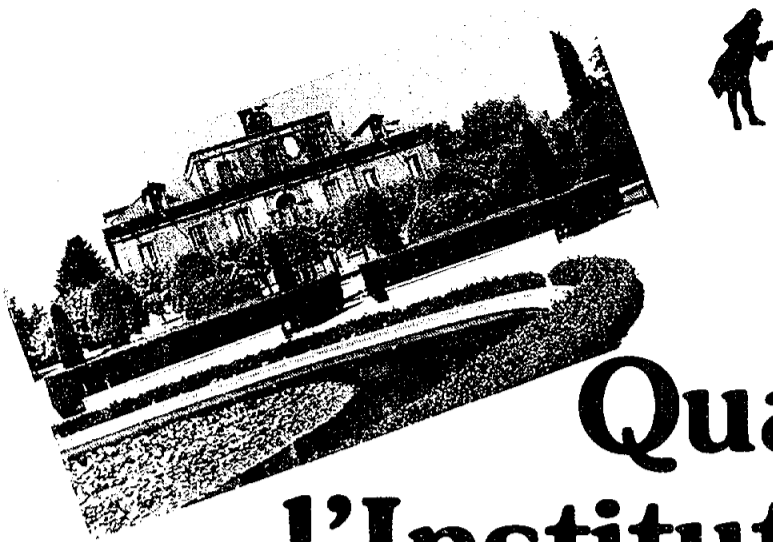
amb accent estranger, però jo no recordo que entre els futurs detinguts hi hagués filòsofs centroeuropeus. Potser un estudiant foraster, futur heroi del proper maig del seixanta vuit? El que sí semblava indubtable és que el correu clandestí que venia amb notícies a mig matí, interrompent les nostres doctes assemblees, era un frare amb els dos braços enguixats que es treia paperets, allò que els estudiants en diuen «chuletas», dels intersticis del motlle d'escaiola i ens anunciava cada vegada que el vèiem la imminent visita del bisbe de Colofó, un bisbe més eremita que diplomàtic.

Sabeu el que és el més dramàtic que recordo? Segurament no és l'entrada de la força pública, plena de violència, amb crits autoritaris i empentes als frarets, ni l'assalt a l'escenari per arrabassar-nos els micròfons. És més aviat l'humil expressió de la fam dels golafres, mirant un ou sobrer que un frare sacrificat oferia als més urgits d'aliment. I el més divertit? La pobra imitació de la Gestapo que els grisos feien a les nits utilitzant els fars dels seus vehicles com a fanals de rastreig; aquella seqüència de film francès sobre l'ocupació.

Qui sap com contaré aquest episodi quan, per fi, li arribi el seu torn de capítol de les memòries. Segurament el més real serà l'entendridor transvassament d'entrepans des de les parets de l'Institut Francès i el més dubtós la nòmina dels personatges i els seus parlaments.

L'Assemblea constituent de l'SDEUB, "la caputxinada", es realitzà sota el setge de la policia. A la fotografia, d'esquerra a dreta: Jordi Rubió, Joan Oliver, Agustín García Calvo i Manuel Sacristán.

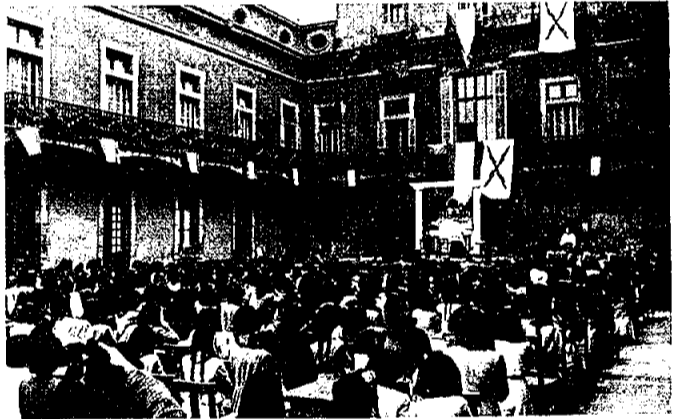
Quan l'Institut-Escola esdevingué "I.N.E.M. Verdaguer"

Eduard Sierra

L'any 1945, amb motiu del centenari del naixement de Mossèn Cinto Verdaguer, es va celebrar una festa al pati del aleshores «I.N.E.M. Verdaguer», que havia estat seu de l'Institut-Escola de 1932 a 1939. D'aquesta celebració s'ha conservat un àlbum de fotografies que reproduïm en part perquè dóna una idea molt clara de l'ambient d'un institut franquista.

Des d'aquestes mateixes planes evocàvem, no fa gaire, la breu història pedagògica que —de 1932 a 1939— va desenvolupar l'Institut-Escola. (Vegeu *L'Avenç*, setembre de 1982). Cal tenir en compte que l'Institut-Escola de la Generalitat era, en aquell moment, l'únic centre d'ensenyament mitjà que depenia directament de la Generalitat. Els altres Instituts depenien de l'Estat central i els altres dos «Instituts-Escola» que es van formar a Barcelona depenien de la Junta de Ampliació de Estudios, per bé que la Generalitat hi tenia força influència. Naturalment, com totes les institucions dependents de la Generalitat, va ser immediatament debolit a finals de gener de 1939 i convertit provisionalment en caserna. Al cinquantenari de l'Institut-Escola, Mª Aurèlia Capmany recordava el vell casalot ple de soldats i la petita aventura d'unes nenes que volien endebades retrobar-hi la seva escola, naufragada sobtadament per uns esdeveniments que no comprenien.

En aquestes circumstàncies, alguns professors (entre els quals destaca la figura d'Àngels Ferrer) van emprendre la tasca de conservar tot el que es pogués del que havia estat la institució, començant per un nom català que no pogués molestar els nous jerarques. «*I fou així —digué Àngels al mateix acte al·ludíem abans— com vaig pensar posar al nou Institut el nom de Verdaguer, perquè havia estat un gran català, però, essent capellà, semblava que el seu nom els havia d'agradar.*» I així va ser. El nou «Instituto Nacional de Enseñanza Media», comença a funcionar el curs 1939-1940. La primera acta és del 25 de novembre del 1940, perquè el curs anterior fou poc ordinari i es dedicà principalment a convertir les notes globals i estimatives de l'Institut-Escola a les noves qualificacions numèriques que imposaven «les circumstàncies».

El pati del "Verdaguer" durant la missa. Som al 1945 i se celebra el centenari de Mossèn Cinto...

Un grup d'alumnes i professors pregant al mig del pati.

L'AVENÇ

Quan l'Institut-Escola esdevingué «I.N.E.M. Verdaguer»

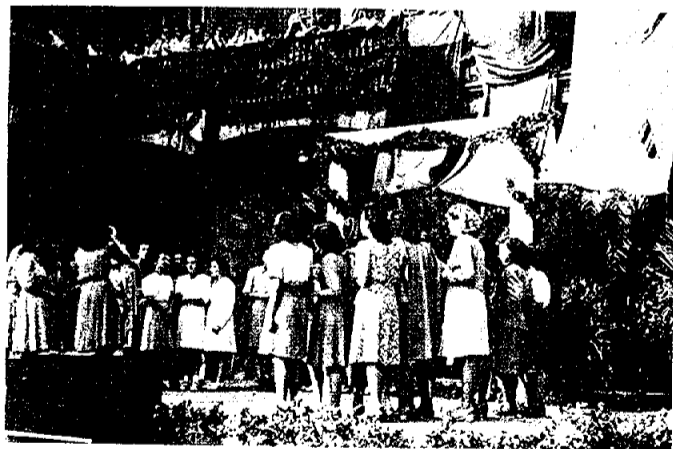
Xocolata al pati: les taules que apareixen a la foto, encara es fan servir.

La irrupció del clergat a la vida del Centre és evident...

El balcó i la seva barana de ferro ofereixen, encara ara, aquest espectacle. Només hi manquen les banderes falangistes.

El cor enceta una cançó. El piano encara el tenim...

La presidència de l'acte. El bisbe i el capità general presideixen i escolten les explicacions del director.

UN TARANNÀ DIFERENT...

El canvi fou, segons que sembla, molt sobtat. Canviaren moltes coses, però el que més s'hi va conèixer fou el tarannà general de la casa. Això és reflecteix força bé als Llibres d'Actes, on la primera cosa que ens crida l'atenció és el canvi de llengua. El castellà hi és emprat sense excepció, en contrast amb l'ús sistemàtic de la llengua catalana durant el període anterior. També augmenta l'ús i citació de la legislació. Ja a la primera sessió, el nou director comença al·ludint «las normas se fijan en la O.M. de 31 de octubre último», a la qual es refereix dos cops durant la seva intervenció. L'esperit ordenancista impera constantment. Així, a la sessió de 24 de maig de 1941, el director es fa comunicar per ofici l'acabament dels programes: «El Sr. Director da cuenta al claustro del oficio recibido del Sr. Jefe de Estudios, en el que le comunica que se han terminado los programas de todas las disciplinas. En vista de ello, se acuerda por unanimidad fijar como fecha final de curso el 31 del corriente...».

El tarannà cerimoniós de la nova situació contrasta vivament amb l'ambient casolà que traspuja el llibre anterior. Això queda ben palès a la mateixa reunió: «La Dirección hace constar la satisfacción que le ha producido la labor desarrollada por el Sr. Jefe de Estudios y el claustro se adhiere a las anteriores palabras». Hom remarcarà fàcilment la quantitat de mots que designen «unanimitat» i «adhesió», molt propis per cert de la nova situació.

CLERICALISME A L'ENSENYAMENT

També crida l'atenció la irrupció, en un centre que fins aquest moment havia estat escrupolosament laic, de l'element eclesiàstic. Ja a la primera acta hi veiem consignats tres capellans: «Rdos. Gomis, Lisbona i Ruscalleda». Per la sessió de 19 de desembre de 1941 ens assabentem que el segon d'ells tenia el títol de «monseñor». Posteriorment, i durant molts anys, el director del centre va ser un capellà.

L'Institut es converteix en centre d'activitats catòliques, imposades sempre des de dalt. A la sessió de 20 de gener de

No manquen representacions folklòriques, que executen balls "regionals" davant les autoritats...

1941, «da cuenta al claustro el Sr. Director de los actos que se celebrarán en esta casa con motivo de la Santa Misión Cuaresmal». El fet no és aïllat. Encara l'any 1958 s'hi celebraven exercicis espirituals: «...se acuerda celebrar los Ejercicios Espirituales durante los días 26-27-28 y 29 del presente mes» (sessió de 20 de març del 1958). Remarquem que aquests actes se celebren durant el període lectiu, és a dir, amb interrupció de les classes.

En algunes solemnitats es preferia d'anar corporativament a Santa Maria del Mar, que fornava un marc més solemne a les celebracions: «...se acuerda celebrar la fiesta de Santo Tomás de Aquino, patrón de los estudiantes, con una Misa solemne en la iglesia de Santa Maria del Mar y, a continuación en el Centro, una velada literario-musical, terminando con una brillante exhibición (sic) deportiva» (27 febrer 1958).

A part dels capellans que exercien com a catedràtics de les diferents matèries i dels que actuaven com a professors de religió, hi havia el «Director espiritual del Centro», al·ludit a l'acta de 29 d'octubre del 1958.

Al començament del curs 1941-42, s'havia habilitat una de les peces de la casa com a capella. A la sessió de 16 de setembre del 1941, a la reunió inicial del curs, «... la Dirección da cuenta al Claustro de las obras que se están realizando para la instalación de una Capilla y salón de actos». Aquesta capella (prodigi de mal gust artístic) encara hi és, i estava dotada d'uns bancs d'església (donats fa poc a Santa Maria del Mar) i d'un harmòni.

UNA FESTA AL PATI

L'any 1945, amb motiu del centenari del naixement de Mossèn Cinto Verdaguier, patró de la casa, es va celebrar una festa al pati. D'aquesta celebració s'ha conservat un àlbum de fotografies que reproduïm en part perquè dona una idea molt clara de l'ambient d'un Institut franquista. Al pati se celebra una missa, oficiada per un dels capellans de la casa. Sobre l'altar habilitat a l'efecte, onegen en dues rengleres les tres banderes del règim: l'espanyola bicolor, la de la Falange i la del «Requeté». Tot el pati apareix guarnit de banderoles. Les noies —perquè només hi havia noies, ja que al nou Institut no

Hi: oribat el moment dels panegírics...

Es l'hora de repartir premis

Les autoritats feliciten els alumnes premiats.

En la festa no manquen representacions folklòriques.

Mossèn Cinto es mira astorat la blancor de les noms dels anys quaranta...

Les ballarines "regionals" complimenten les torxes rítics.

Eren altres temps, però la xocolata també agradava.

El Director rep a la porta del "Verdaguer" el bisbe Dr. Gregorio Modrego. Observau l'abundor d'uniformes eclesiàstics i militars.

s'admetia la coeducació— apareixen agenollades, combregant, etc. Sotanes i uniformes sovintegen entre el públic. En un moment de la festa, arriba el llavors bisbe de Barcelona, Dr. Modrego, que presideix un dels actes assegut entre el director i un militar. No falten tampoc representacions folklòriques, que executen balls «regionals» davant de les autoritats. En fi, tota la parafernàlia del nacionalcatolicisme s'hi veu de ple.

ALTRES ASPECTES

L'Institut està subscript oficialment a revistes del nou règim, com «Escorial» (22 de novembre del 1941) i en un moment determinat fa esment de la visita realitzada «por el Ilmo. Sr. Director General de Enseñanza Media, haciéndose constar en acta el agradecimiento del Claustro por las atenciones recibidas al Ilmo. Sr. Director General y al Inspector Jefe». La presència de les autoritats de Madrid queda així palesa.

Els alumnes copien. En realitat, la convivència civilitzada pròpia de l'Institut-Escola ha desaparegut. A la sessió de 6 de desembre de 1944, «se lee el acta que eleva al Claustro la Comisión nombrada para investigar el caso de suplantación de individuos en los exámenes de Ingreso, aprobando el mismo la gestión de dicha comisión y las gestiones que propone».

Tota aquesta situació, breument evocada aquí amb ajut de la documentació, va anar evolucionant a partir de la constitució de l'Associació de Pares d'Alumnes anunciada sense gaires comentaris a la sessió de 29 de gener del 1959. Aquesta evolució, però, tenia un mal fonament com ha quedat ben palès en els problemes posteriors que ha tingut l'Institut i que —d'altra banda— són comuns a tots els Instituts del país que pateixen tots ells dels resultats i de les reaccions desfermades per aquesta situació que aquí hem esborranyat. En aquest sentit, l'acte celebrat al «Verdaguer» el 3 de febrer del 1982, en el cinquantenari de l'Institut-Escola amb l'assistència del President de la Generalitat i d'un estol de professors i d'alumnes de l'Institut-Escola, va expressar la voluntat d'iniciar la superació d'aquesta feixuga herència i, per tant, el començament d'un nou camí.

EDUARD SIERRA.
Director de l'Institut Verdaguer.

I CONCURS **L'AVENÇ** DE MEMORIA HISTÒRICA

Imatges de l'acte en el qual es feren públics els resultats i es lliuraren els premis als guanyadors. Aquest acte tingué lloc el propassat dilluns dia 17 a la redacció de L'Avenç i comptà amb l'assistència d'un gran nombre de participants i de Jaume Vilalta, cap dels serveis de promoció de la premsa de la Generalitat.

Reunit el jurat del I Concurs L'Avenç de Memòria Històrica format per Albert Manent, Fèlix Manito, Ferran Mascarell, Joaquim Molas, Borja de Riquer, Eva Serra i Enric Ucelay da Cal, fetes les oportunes lectures i votacions, va decidir els següents resultats:

PRIMER PREMI, compartit, a

Quan la memòria encara roman fidel d'Àngel Cortés. Per la seva aportació de dades poc conegudes de la resistència al franquisme a Barcelona durant els primers anys de postguerra, per part de grups protestants i nacionalistes.

El setanta (i altres picardies) de Jordi Bel i Caralt. Pel seu valor com a testimoniatge de la vida quotidiana i del món del treball durant la dècada dels cinquanta. Cadascun d'aquests treballs ha estat dotat amb 25.000 ptes.

SEGON PREMI a

Sant Elies, 1939 d'Albert Virella i Bloda. Pel seu valor com a testimoniatge de l'empresonament de què foren objecte molts dels qui restaren a Catalunya després de 1939. Aquest premi ha estat dotat amb 25.000 ptes.

TERCER PREMI a

Conversa amb Francesc Pedra i Conversa amb Maria Corominas i Miró «Trosky» de Joan Camós i Cabecerán. Pel valor de tots dos testimoniatges que reflecteixen l'activitat política de l'Hospitalet de Llobregat durant els anys trenta i la postguerra, des de posicions anarquistes i pousmistes.

Aquest premi ha estat dotat amb 10.000 ptes.

QUART PREMI, compartit, a

Quinze mesos en una presó d'una petita ciutat provincial de F. Xavier Corominas.

Pel seu valor com a testimoniatge de l'activitat política clandestina en la ciutat de Girona durant els darrers anys del franquisme.

Una història de la resistència (1944-1948) de Ventura Pau i Soler.

Pel seu valor com a testimoniatge de la lluita i la repressió sofertes pels grups cristians socialistes durant el franquisme.

Cadascun d'aquests treballs ha estat dotat amb 5.000 ptes.

El jurat ha decidit, també, fer dues mencions especials a **Sobre un fet de la lluita dels cristians antifranquistes** de Maria Comín i Oliveres.

Pel seu valor com a testimoniatge de la lluita i la repressió sofertes pels grups cristians socialistes durant el franquisme.

Un gra de sorra a Les Guilleries d'Antoni Rotllant.

Pel seu testimoniatge de com es vivien, des del món rural, els esdeveniments polítics de la història de Catalunya durant la Dictadura de Primo de Rivera i la Segona República.

Per últim dir que també han estat finalistes

Una coactivitat industrial de Josep Marimón i Cairol.

«Ad maiorem dei gloriam» d'Eduard Pujol i Aubia. Aquests dos treballs, com tots els anteriors, seran publicats per L'Avenç.

A més, el jurat, en funció de l'interès de la majoria dels escrits presentats, invita a L'Avenç que siguin publicats, sempre que ho consideri oportú, altres treballs presentats.

Els quaranta-un treballs presentats al concurs seran dipositats a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

El setanta (i altres picardies)

Jordi Bel i Caralt

«El setanta (i altres picardies)» de Jordi Bel i Caralt ha estat un dels treballs guanyadors, junt amb «Quan la memòria encara roman fidel» d'Àngel Cortès, del primer premi del I Concurs de Memòria Històrica convocat per L'Avenç. L'autor, a partir del trajecte que realitzava el tramvia número setanta, des de Badalona fins a la plaça Urquinaona, ens aproxima a les persones i a l'ambient que en el seu recorregut s'hi desenvolupava. El relat és un retrat significatiu de la vida quotidiana a la dècada dels cinquanta.

El tramvia que feia el trajecte Badalona-Urquinaona a principis dels anys cinquanta —el setanta, conegut familiarment pels seus usuaris, ja que aquest era el número que li corresponia a la línia— era, als matins de l'hivern, com un cafè de barri ambulat. Allà dins, els uns asseguts en els seients de barrots de fusta i els altres a peu dret, hi esmorzava la major part del passatge durant el trajecte per poder arribar al taller o a la fàbrica del Poble Nou o de la mateixa Barcelona, ja des- desdejunats i a punt de posar-se a la feina, perquè per aquella època, mancada de tots els drets sindicals i quasi socials, a causa de la forta repressió política, no estava permès el «bocata» que ara diem, a la majoria dels llocs de treball. Molts dels qui podien agafar un seient al costat d'una finestra feien, en aquell trajecte de sis a set del matí, una llarga becaina, prolongant així el somni interromput estona abans...

Aquells tramvies, models de la sèrie 900, construïts l'any 1946, eren també anomenats «tancs», perquè la seva carrosseria de fusta folrada de planxa de ferro i reblada amb

claus d'acer, recordava les màquines de guerra i els feia el vehicle més fort i potent que circulava en tota la xarxa viària. Allà dins d'aquells «tancs» del setanta, tothom mastegava i amb delit; això sí, es xerrava molt i de tot, menys de política, és clar, ja que tot i que hom sabia que pel Pirineu català encara quedaven grups resistents al règim, més coneguts per «maquis», capitanejats pels germans Sabater i d'altres i que, qui més qui menys, tothom escoltava per les nits a cau d'orella les emissions de Ràdio Moscou i de Ràdio Espanya Independent, amb les seves notícies de crítica en contra del règim franquista. Tanmateix, en el setanta, tan sols es parlava de futbol, de cinema i de toros, ja que per més franquesa que hi hagués entre els passatgers, mai no se sabia prou bé qui t'escoltava. Entre el fum del tabac i l'alè de les persones, hi havia, de sis a set del matí, un ambient tan carregat, que es formava una boira gairebé tan espessa com la que baixava per la riera d'Horta més d'un jorn, de la qual per altra part en parlarem d'aquí a una estona.

Per als qui començaven el trajecte més o menys al centre de

Badalona, quan arribava el setanta al desviament de Can Claris (l'antiga masia del segle XVI que havia pertangut a la família de Pau Claris, president que fou de la Generalitat de Catalunya durant el trienni 1638-41) situada al costat mateix de la carretera general, i voltada de terres de conreu, molts dels passatgers baixaven a estirar les cames, —això si era per l'estiu— perquè de vegades la parada era de cinc o deu minuts i molts d'ells l'aprofitaven per fer alguna petita necessitat al costat d'un dels centenaris plàtans que vorejaven banda i banda de la calçada; d'altres bevien de l'aigua neta i fresquíssima del rec que, baixant pel canaló que passava per sota dels llambordins de la via, anava cap a les terres de l'altra part de la carretera i que servia, més que res, per regar tota aquella extensa plana. (Això tan sols es podia fer a l'estiu, ja que en ple hivern, com ara relatem, el rec quedava glaçat i no era qüestió que es glacés també una altra cosa...)

Quan ja s'albirava per sobre del turonet anomenat de Can Cros (que era on començava la carretera particular per arribar a la coneguda fàbrica de productes químics) la mola del tramvia que venia en direcció contrària, començaven a pujar al comboi els més prudents, però molts dels qui havien baixat a estirar les cames esperaven que el tramvia es posés en moviment i l'agafaven en marxa, ja que hi havia temps per a tot. Pel que fa als desviaments, hem d'aclarir que estaven fets perquè en quasi tota aquella línia només es disposava d'una sola via —suposem que per la poca amplada que tenia la calçada— i aquestes entrades de doble carril permetien el pas de les dues direccions.

Arribats a la propera parada, que era el barri de la Salut, s'omplien els dos «tancs» —ja que dos eren els que formaven cada comboi— de gom a gom, perquè era un dels punts del trajecte on hi vivia més gent de peonatge. Nombroses eren les famílies que habitaven aquella populosa barriada de poques i petites cases d'una planta, però voltades d'una infinitat de «chabolas» o refugis excavats a la mateixa muntanya de terra d'argila del turó d'en Caritg, més coneguda pels nadius de la població amb el nom de Gurugú, en memòria i record dels fets d'armes esdevinguts en la muntanya d'aquest nom a Melilla pel juliol de 1909, i que provocà el fets de la Setmana Tràgica a Barcelona. Aquesta serra, la d'en Caritg, era la que separava els termes municipals de Badalona i de Santa Coloma de Gramanet, i estava voltada tota ella, a més de pels refugis-habitacles esmentats, per diverses bòviles que fornien materials de construcció fets de fang d'argila. Les famílies que habitaven aquests paratges eren, la majoria, emigrats del sud d'Espanya que havien vingut a Catalunya fugint de la fam que afligia aquelles terres després de la Guerra Civil i alguns dels caps de família, fins i tot, esquivant les recerques polítiques dels seus pobles d'origen on hi tenien fets greus o considerats com a tals pel nou règim establert.

Tornem al tramvia. Quan ja tothom s'havia posat més o menys en el seu lloc, dins d'aquell garbell humà, quedant els qui no cabien a dins penjats en els estreps i fins i tot agafats com podien a les mateixes finestres per la part d'afora del vehicle, amb els peus sobre els xassís de les rodes, tornava a arrencar el comboi adés amb molta més lentitud, bo i que era amb la càrrega excessiva que portava i el pronunciat turonet que havia de salvar per arribar al proper desviament, feien circular els mastodòntics vagons gairebé a pas de cargol...

Sortint de la parada de Can Cros i la Galeta (l'antiga fàbrica de pastes, on ara hi havia una gran indústria tèxtil) el tramvia prenia embranzida i enfilava la recta via a bona marxa per recuperar el temps perdut. En el seu recorregut per aquella zona tota plena de camps i d'hortes, només es veien unes quantes cases de planta baixa al costat de la carretera; al fons s'albiraven, tocant al mar, les xemeneies de la Canadenca —més coneguda per l'Energia— la central elèctrica que

produïa llum i força per al consum de tota la indústria local, i que feia un fort contrast amb la rudimentària energia de tracció animal que realitzava un cavall donant voltes enganxat a una vella sínia instal·lada en un d'aquells camps per treure-hi aigua. Es destacaven, en aquell paisatge policromat i a l'altra part de la calçada, les torretes de «El Chalet» i «Villa Elena» que, junt amb «La Mina» —mig amagada al darrera de les antenes de Ràdio Miramar de Badalona— i del Bar «La Maña» situat al peu mateix de la carretera, formaven les quatre esmentades vil·les el bordell d'aquells anys de la ja populosa Badalona i de les seves rodalies, conegudes moltes d'elles per la major part del passatge masculí del tramvia, on, qui més qui menys, per la mòdica quantitat —bé, no tan mòdica aquells anys— de quaranta pessetes, havia anat a passar una bona estona amb les servicials noies que allí «s'ocupaven»...

Després, passades ja les barriades d'Artigues i Llefià, el setanta arribava a la fontera —podríem dir-ne— de Badalona amb Sant Adrià del Besòs. El primer que hom veia en entrar en aquest nucli urbà, petit però ja gairebé tot edificat en aquest temps, era el bar anomenat Hostal de la Glòria, que creiem que devia el seu nom a la popularitat que tingué en el seu moment, allà pels anys trenta, l'obra teatral de l'escriptor i dramaturg barceloní Josep Mª de Segarra. Davant de l'entrada del local, a peu de carrer, hi havia un gran abeurador fet d'obra on les cavalleries dels nombrosos carreters que hi feien parada omplien les seves voluminoses panxes per satisfer la seva set. Aquest abeurador, com molts d'altres, sabia de la picaresca de cert carreter de Badalona que tractava en la compra i venda de ferros i ferralla, el qual portava tirant del carro una egua blanca —aquest era el color que més o menys es podia entreveure pel mig de la brutícia que quasi sempre l'envoltava—, a la qual el seu amo anomenava Pepeta. Quan el vell carreter venia de les rodalies de Barcelona carregat de ferralla, fos l'hora que fos, s'aturava en aquell bar i feia que la Pepeta s'omplís la panxa d'aigua a l'abeurador, tant si en tenia ganes com si no. Ell, mullant-li el morro amb les mans plenes d'aigua i dient-li a cau d'orella amb veu melindrosa que tenia set, aconseguia, més tard o més d'hora, que la Pepeta begués amb fruïció; llavors, el vell satisfet li deia: «Ho veus com tenies set? Si ja t'ho deia jo...». Quan ja l'animal estava tip del líquid element, el carreter li posava el morral mig ple de garrofes i llavors entrava tot decidit a l'hostal, es prenia una barreja d'aiguarent i moscatell, i tornava a sortir al cap de poca estona per continuar la tasca. Arribats a la bàscula pública que hi havia a l'entrada de Badalona, pesava el carro amb la mercaderia i el cavall —millor dit, l'egua—, inclosos; llavors, amb el tiquet oficial de la bàscula, on hi constava el pes total brut, anava a qualsevol de les moltes foneries que per aquells anys necessitaven ferro per a la colada —que eren la major part d'elles—, i allí, tenint en compte el pes que marcava el tiquet, tan sols havien de descomptar la tara que la placa enganxada a un costat del carruatge assenyalava. Eren faves comptades: sempre li sortia la venda de dos o tres quilos d'aigua a preu de ferro! Després, al cap de poc d'haver descarregat, i quan ja era fora de la foneria, feia aturar la Pepeta i no parava de dir-li que orinés tot xiulant-li amb intermitència, fins que al pobre animal li venien ganes i buidava el dipòsit intestinal; preparant-lo així per al pròxim viatge. Si en aquesta època haguessin estat per aquí els escriptors francesos Didier i Gautier, que ens visitaren durant el segle passat tot cercant aventures, haguessin pogut verificar que a Catalunya també n'hi ha de bona picaresca o, mes ben dit, de picardia.

Una altra de les moltes anècdotes que ens fa rememorar el trajecte del setanta, és un trist i luctuós fet que va esdevenir-se aquells anys cinquanta. Un dia, de matinada, hom va trobar el cadàver d'un nen de nou o deu anys a sota del punt

Els models de tramvies, com el del número setanta, eren també anomenats «tancs», perquè la seva carrosseria de justa folrada de planxa de ferro y reblada amb claus d'acer, recordava les màquines de guerra.

del riu Besòs. Les autoritats pertinents es feren càrrec d'aquell cas i es portaren a terme les corresponents investigacions, en què es demostrà que aquell malaurat nen, abans de morir, havia estat víctima de diverses aberracions sexuals per part de quatre o cinc homes que pertanyien a famílies més o menys acabalades. Hi hagué detencions i suposem que també un judici, això no ho recordem amb detall, però el que sí va quedar a l'abast del poble és que ben aviat es parlà poc del cas i l'assumpte va quedar mort. Però el que per molts anys va quedar en peu fou una —podríem dir-ne— llegenda de la població de Sant Adrià; a partir d'aquell lamentable cas, quan el tramvia feia la seva parada habitual, per tot el vehicle se sentien veus que cridaven: «el país de las mariposas» com es deia en l'idioma del imperi o bé d'altres que deien: «Poseu-vos la xapa, per si un cas!» i quan algun passatger havia de fer peu en aquella població, i així ho demanava al conductor en veu alta —cosa normal, perquè l'altre el pogués sentir—, era xiulat i esbronat, i corejat a més amb alguns crits com «parada i fonda per a les papallones» o «dejen paso a las hadas», amb unes espeterrants rialles que avergonyien el passatger més trempat i li treien les ganes de demanar mai més el dret de parada en aquell punt. La majoria preferien callar, i si veien que el setanta no parava en aquell indret per circumstàncies que al conductor li semblaven adients —com, per exemple, que tingués tard per arribar a l'altre desviament abans que el comboi vinent el traspassés— llavors es tiraven del tramvia en marxa, tot per tal d'estalviar-se la gran cridòria i espetec d'adjectius a què es feien creditors.

Sobre això de tirar-se en marxa, hem de fer unes breus consideracions ja que hi havia veritables mestres en aquesta

modalitat. Els qui més en sabien, es llançaven en plena marxa, fins i tot encara que no fos punt de parada, per tal de no haver de caminar ni tan sols uns metres de més endavant o endarrera del lloc on els convenia de fer peu. Saltaven separant el cos tot el que podien de la carrosseria del vehicle i, donant algunes passes enrera, d'esquena al sentit invers de la marxa, al cap d'un moment i sense trontollar gens ja estaven caminant tranquil·lament en direcció transversal al tramvia. Els qui no sabien llançar-se i ho feien sense tenir en compte la força centrípeta, que és la que tendeix al sentit de la velocitat, queien estrepitosament a terra, trencant-se, de vegades, el que se'n diu coll i barres, i més d'un passatger d'una mala caiguda s'havia deixat una de les dues cames sota de les rodes del tramvia, que les tallava com si fossin de mantega. La veterania de llançar-se en marxa era cosa de diverses pràctiques a poca velocitat i n'era gairebé matèria exclusiva del sexe masculí, encara que hi havia honroses excepcions, ja que algunes dones de les que varen fer els temps de «l'estraperlo», amb llargs trajectes en tren, sí que en tenien pràctica, però les que no havien tingut aquesta experiència, per més que el tramvia estigués gairebé aturat, baixaven totes confiades en direcció recta a la porta de sortida i, és clar, la clatellada era inevitable...

Tan bon punt es passava el pont del riu Besòs, s'arribava al desviament de La Catalana o de la Terra Negra, nom aquest últim que de segur portava aquella zona per les piles de terra negra que treien d'aquells paratges per ser utilitzades pel ram de la construcció. Més avall, mirant al mar i a l'altra banda de la via del ferrocarril, hi havia la tristament coneguda barriada del Camp de la Bota, amb les seves barraques de gent immigrada i amb el recod inesborrable de

les execucions efectuades en temps de la guerra civil i de la mateixa postguerra encara, aquells anys, calenta...

Aquest desviament era el més conflictiu de tot el trajecte, ja que la seva llarga distància de l'altre —el de la riera d'Horta—, més d'un quilòmetre lluny, era motiu de diversos xocs frontals entre els tramvies i altres vehicles durant l'hivern que era l'època de l'any de més abundor de boires matinals. De vegades la boira era tan espessa que no es veia més enllà de tres metres i quan al conductor del comboi que anava cap a Barcelona li semblava que l'altre encara estava aturat en el corresponent desviament, cosa que ell intuïa perquè el semàfor que regulava aquell desviament quasi mai no anava prou bé i amb l'espessa boira no es veia gairebé res, posava en marxa el setanta i, tot tocant insistentment la campaneta que sortia de la plataforma amb el peu dret, s'endinsava per la boirada a marxa lenta. Al cap de pocs minuts, i com que l'altre conductor també havia tingut la mateixa pensada, es trobaven els monstres de ferro a dos metres de distància; llavors, encara que la velocitat era limitada, s'esdevenia l'inevitable xoc i el passatge anava per terra, en una autèntica escena de pel·lícula còmica, ja que per sort mai no havíem presenciat accidents amb ferits greus, tan sols cops i morats. Aleshores, un cop recuperada la normalitat, després de tota la cridòria i espetec de renecs per part de conductors, cobradors i passatge, venia la segona part que era saber qui tenia raó de passar a via única sense esperar que vingués l'altre. Després d'una petita discussió, que no podia ser llarga perquè tots anàvem mancats de temps, al cap d'uns minuts s'arribava a un acord —no sabem ben bé com, però sospitem que moltes vegades devia ésser el clàssic: avui tu i demà jo—; llavors un dels tramvies reculava i l'altre, a una distància prudencial, seguia darrera seu fins que arribaven al punt de la doble via, per continuar després el trajecte normalment.

En el llarg recorregut —gairebé una hora de durada, encara que el seu trajecte estava previst en uns tres quarts d'hora i segons els incidents que s'esdevinguessin de vegades fins i tot s'havia perllongat a vuitanta o noranta minuts— algun dels passatgers s'ho passava d'allò més divertit arrambant el cos d'alguna noia o dona —no importava massa l'edat si ella es deixava— que li havia fet la mitja riulla i que s'hi posava una mica bé. Atapeïts com si fossin arengades al barril, de vegades allò era ineludible. A més d'un, també cal dir-ho, per passar-se massa de rosca, li havien cridat l'alto, parant-li els peus d'una forta bufetada; llavors, el batifull de crits que es formava era de campionat...

Això sí, el nou règim (bé, no tan nou, ja portava més de deu anys establert) tenia molta cura de la moral del poble, però ben poc cas que se'n feia si més no en aquelles hores del matí. El setanta, com tots el altres tramvies que feien les altres línies, estava ple de rètols de color blau que recomanaven «Prohibido Fumar», però al seu interior tot era fum de caliquenyos, de picadura barata o dels famosos «Ideales» que era la marca de cigarrets fets —per descomptat sense filtre, Mare de Déu que més haguesim volgut si de vegades fins i tot s'hi trobaven troncs de pi dins d'una cigarreta!— que tenia més adeptes aquells anys. Altres rètols deien: «Prohibido Escupir» i tampoc ningú no en feia cas...

Un dels rètols més seriosos, i que imposava molt de respecte, era un en el qual es llegia: «Prohibida la blasfèmia y la palabra soez», i tot i que algú es trencava el magí tot preguntant-se per què hi havien posat el nom de Suez en aquella frase, nom que ell relacionava amb el llunyà canal; feien caure d'esquena els renecs que exclamaven alguns dels viatgers en veure que es passaven de llarg la parada on havien de baixar perquè no havien pogut atansar-se prou a la porta de sortida, o bé els mateixos que deien els cobradors quan havien de baixar fora del vehicle per posar el «trole» al seu

lloc —en un dia de forta pluja— perquè s'havia sortit del cable elèctric; com diuen ara els nostres fills, allò era massa... Però, això sí, la inscripció que se'n portava la torna, la que es llegia amb més ironia, era aquella que deia «Terminantemente prohibido hablar con el conductor»: allò ja era la traca final, perquè al llarg de tot el trajecte —amb ben poques i honroses excepcions— el qui portava sempre la veu cantant en aquell garbuix de converses, era precisament el conductor!

Arribats al desviament del davant de la casella dels burots de la riera d'Horta, es podia contemplar la gran extensió de camps i terres de conreu que, des de ponent, tocant la barcelonina barriada del Clot, arribava fins a la mateixa via del tren, arran de mar. En aquella horta hi era cultivada tota mena de verdures i hortalisses per les tres masies allí disseminades que eren les propietàries d'aquelles terres, irrigades per una xarxa de recs canalitzats que feien d'aquella extensa plana una de les principals fonts de productes hortícoles dels voltants de Barcelona. Una de les masies, la que estava al darrera mateix de la casella dels burots, tenia l'especialitat en el conreu de tota mena de planters, tal i com es llegia en el rètol de la façana pintada de color ocre.

També, uns cent metres abans d'arribar als burots, entremig d'esbarzers i d'atzavares, començava el camí de la Verneda que, vorejant sempre els camps i sota l'ombratge de plàtans centenaris, portava fins a la populosa i obrera barriada del Clot. Què en sabia aquest vell camí de passades de carruatges cap a les fàbriques de teixits i d'altres indústries de les veïnes poblacions de la Sagrera i de Sant Andreu...! Com també en tenia constància de les llargues caminades de molta gent que anava a peu de Sant Adrià al Clot, per estalviar-se l'import del mig bitllet de diferència que hi havia per una sola parada del tramvia, des d'un tram a l'altre del riu Besòs.

Aquest tros de carretera era on hi acostumava a haver més accidents, sobretot a l'hivern, produïts molts d'ells per l'espessa boira que es feia present amb molta assiduïtat i també per la forma prou anàrquica de transitar en aquelles hores del matí. El parc automobilístic d'aquells anys estava reduït, principalment, a una sèrie de marques estrangeres com Ford, Chevrolet, Lància, Adler, Opel, etc., a part d'una petita minoria de cotxes de fabricació nacional com l'Hispano-Suïza, Eucort, David —aquest últim era com un tricicle, ja que tenia tres rodes— i alguna altra marca que ara no recordem.

Per aquells dies encara no havia sortit al carrer —cosa que succeí uns tres anys després— el que fou el primer utilitari espanyol, el popular Biscuter, que, amb llicència francesa de la casa Voisir, era fabricat a la factoria de Sant Adrià del Besòs, a peu mateix de la carretera, en la zona que ara estem relatant, gairebé davant per davant d'una antiga fonda i d'una vella ferreria que, a la tardor, sota l'ombratge de les fulles grogues dels plàtans, formava un paisatge que semblava talment una pintura de finals del segle passat. Hem de dir, també, que aquesta zona era molt rica en temes pictòrics, i els diumenges i dies de festa, durant tot el matí i part de la tarda, es podia veure una munió d'artistes pintors que, amb el cavallet plantat enmig dels horts, treien un reguitzell d'olis i aquarel·les, la qual cosa li donava un ambient prou poètic i bohemí a l'esmentada àrea.

Com dèiem, els accidents eren molt freqüents, a causa principalment de les condicions climàtiques de l'àmbit i de les característiques de poca visibilitat dels automòbils, ja que quasi tots ells tan sols disposaven d'una petita finestralla al darrera del cotxe, de molts pocs centímetres de superfície, per on el conductor havia de vigilar el trànsit que el seguia, la qual cosa dificultava la visibilitat en els avançaments. A més d'això, tots portaven frens dels anomenats de «varilla» —no com ara que són hidràulics— i necessitaven un espai més llarg